

Inhoudsopgave

Artikelen

Criminaliteit, migratie en etniciteit Nieuwe richtingen binnen een complex en beladen onderzoeksterrein <i>Joanne van der Leun, Mariska Kromhout, Marleen Easton & Frank Weerman</i>	107
Criminaliteit en etniciteit Criminele carrières van autochtone en allochtone jongeren uit het geboortecohort 1984 <i>Arjan Blokland, Kim Grimbergen, Wim Bernasco & Paul Nieuwebeerta</i>	122
Asielmigratie, verblijfstatussen en criminaliteit <i>Jan de Boom, Erik Snel & Godfried Engbersen</i>	155
Migratie en mobiele daders Heling bij rondtrekkende dadergroepen <i>Stijn Van Daele & Tom Vander Beken</i>	172
Criminele expats Britse criminelen in Nederland en Nederlandse criminelen in Spanje <i>Melvin Soudijn & Sander Huisman</i>	188
'White trash' versus 'Marokkaanse straatterroristen' Een analyse van het Nederlandse en Engelse discours rond migranten en overlast <i>Monique Koemans</i>	203
Kroniek De markt van misdaad <i>Frank van Tulder</i>	220
Agenda	232
Themanummer 'Criminaliteit en Werk': call for papers	233
Summaries	234
Auteursgegevens	236

Asielmigratie, verblijfstatussen en criminaliteit*

Jan de Boom, Erik Snel & Godfried Engbersen

Dit artikel beschrijft de relatie tussen de juridische status van asielmigranten (erkende asielmigranten met een verblijfsvergunning of Nederlandse nationaliteit, nog in procedure of afgewezen asielzoekers die illegaal in het land verblijven) en criminaliteit. Uitgangspunt is dat een zwakke juridische status gepaard gaat met sociaaleconomische deprivatie, hetgeen kan leiden tot crimineel gedrag. Op basis van administratieve gegevens over asielzoekers en over verdachten van delicten vinden we dat afgewezen asielzoekers vaker betrokken zijn bij criminaliteit dan asielzoekers in procedure, die op hun beurt vaker als verdachte geregistreerd staan dan erkende asielmigranten met een verblijfsvergunning of Nederlandse nationaliteit. Ook blijkt dat afgewezen asielzoekers vaker betrokken zijn bij 'overlevingscriminaliteit' zoals diefstal. Met andere woorden: een zwakke juridische status hangt samen met een sterkere betrokkenheid bij criminaliteit, met name vermogensdelicten. Bij het bestuderen van het verband tussen sociale ongelijkheid en criminaliteit moet rekening worden gehouden met de juridische status van migranten als nieuwe dimensie van sociale ongelijkheid.

In diverse landen steken regelmatig publieke discussies de kop op over asielmigranten en criminaliteit. Media berichten dat criminelen 'use asylum as cover'¹ en vragen zich af: 'Asylum seekers and crime: is there really a link?'² In Nederland haalde de Groningse burgemeester Wallage de krantenkoppen met zijn stelling dat de criminaliteit onder asielzoekers vijfmaal zo hoog ligt als onder de gemiddelde burger.³ Omgekeerd bestempelen migrantenorganisaties en kritische publi-

* De auteurs bedanken de anonieme reviewers van het *Tijdschrift voor Criminologie* en hun collega's Jeroen van der Waal en Willem de Koster voor hun opmerkingen op een eerdere versie van dit artikel.

1 Bericht op de website van de BBC n.a.v. publieke uitspraken van Chris Fox, voorzitter van de Association of Chief Police Officers (ACPO), op 19 mei 2003 (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3039511.stm, bekeken op 21-12-2009).

2 *The Observer* (d.d. 25 mei 2003) concludeert dat de rol van asielzoekers in criminaliteit 'negligible' is en meldt dat de uitspraken van Fox tot boze reacties van vluchtelingenorganisaties en 'some politicians' leidde: 'He was accused of demonising asylum seekers' (www.guardian.co.uk/politics/2003/may/25/immigration.race, bekeken op 21-12-2009). In 2008 bepleitte een conservatieve denktank dat 'failed asylum seekers should still be paid benefits to stop them resorting to crime' (*The Telegraph*: www.telegraph.co.uk/news/newstopping/politics/3776795/Iain-Duncan-Smith-Pay-benefits-to-failed-asylum-seekers-to-prevent-crime.html, bekeken op 21-12-2009).

3 Deze uitspraak (in dagblad *Trouw* d.d. 17 januari 2001) leidde tot verwoede discussies (vgl. De Haan & Althoff, 2002, 4-6).

cisten berichten over criminele asielzoekers als een 'mythe'.⁴ Zo waarschuwt voormalig VN-voorman Kofi Annan voor de '(...) growing tendency to equate refugees at best with economic migrants, and at worst with cheats, criminals, or even terrorists'.⁵ Anderen merken op, dat we uiteindelijk bij gebrek aan adequate statistische gegevens niet weten of asielmigranten vaker of minder vaak in criminaliteit verwickeld zijn dan de gemiddelde burger.

Dit artikel bevat statistische gegevens over de criminele betrokkenheid van migranten met een asielachtergrond en bouwt voort op eerder onderzoek van De Boom e.a. (2006). We hebben deze gegevens verkregen doordat we de gelegenheid kregen om Nederlandse verdachtenregistraties (HKS) te koppelen aan diverse administratieve bestanden met gegevens over asielmigranten. Hierna leggen we uit welke databestanden in onze analyses zijn gebruikt, hoe de diverse bestanden zijn gekoppeld en welke haken en ogen kleven aan het gebruik van dergelijke administratieve bestanden in wetenschappelijk onderzoek. Hiermee kunnen we met (enige) zekerheid aangeven of migranten met een asielachtergrond in Nederland wel of niet vaker in criminaliteit verwickeld zijn dan de gemiddelde Nederlander c.q. andere migranten.

Dat hier de (mogelijke) relatie tussen asielmigratie en criminaliteit verkend wordt, betekent niet dat wij een direct verband tussen beide zaken veronderstellen. Integendeel, we vertrekken in dit artikel vanuit de 'strain'-theorieën van criminaliteit. Klassieke 'strain'-theorieën over criminaliteit leggen een verband tussen sociaaleconomische deprivatie en het plegen van delicten (Merton, 1957; Cloward & Ohlin, 1960; Hagan & Peterson, 1995; Agnew, 2001). We passen de theorie hier toe door een zwakke juridische status te beschouwen als een determinant van deprivatie en daarmee als indirecte determinant van criminaliteit.

In het tijdperk van internationale migratie is in toenemende mate sprake van een diversiteit in de juridische status van ingezetenen (Bauman, 1998; Bosniak, 2006; Turner, 2007; Vertovec, 2007). De juridische status is verbonden met politieke en sociale rechten waarop ingezetenen van een land al dan niet aanspraak kunnen maken. Formeel staatsburgerschap of een onbeperkte verblijfsvergunning geeft doorgaans toegang tot alle sociale rechten in een land, tot volwaardig burgerschap in de zin van 'full membership of a community' (Marshall, 1950). Mensen met een tijdelijke en/of beperkte verblijfsvergunning hebben beperkte sociale rechten. Zo hebben asielzoekers in Nederland wel een tijdelijk verblijfsrecht, maar slechts beperkt toegang tot de arbeidsmarkt en geen toegang tot de sociale zekerheid. Illegale vreemdelingen, onder wie veel afgewezen asielmigranten, zijn uitgesloten

4 Zie de volgende retorische dialoog: 'Myth: Asylum seekers bring crime to our streets? There is no evidence that asylum seekers commit more crime than anyone else, says the Association of Chief Police Officers. They are more likely to be victims of violent crime, even murder, because of who they are'; 'Asylum seeker myth buster' (download: www.redcar-cleveland.gov.uk/main.nsf/Web+Full+List/5DF00A83D3CD982480256F39004BA384?OpenDocument).

5 Annan geciteerd in: 'Challenging myths and misinformation about asylum-seekers and refugees' (zonder datum), uitgegeven door de Ierse National Consultative Committee on Racism and Interculturalism (NCCRI) en de UNCHR (download: www.nccri.ie/pdf/MythsRefugees-AsylumSeekers.pdf, bekeken op 21-12-2009).

van veel sociale rechten. Zij hebben geen toegang tot de formele arbeidsmarkt en, uitzonderingen daargelaten, ook niet tot publieke voorzieningen (vgl. Torpey, 2000; Morris, 2003; Bosniak, 2006).

Ons argument is dat criminele betrokkenheid van asielmigranten niet zozeer samenhangt met hun asielachtergrond op zich, maar vooral met de sterke sociale deprivatie waarmee zij gedurende en na (in geval van afwijzing) hun asielaanvraag geconfronteerd worden en die het gevolg is van hun zwakke juridische positie op dat moment. Uiteraard zijn er meer verklaringen van criminaliteit door asielmigranten mogelijk. Zo is het denkbaar dat personen al crimineel actief waren voordat ze naar Nederland kwamen en hier asiel vroegen. In dat geval is sprake van 'criminele emigratie' (Bovenkerk, 2002, 235). Denkbaar is ook dat asielzoekers crimineel actief worden omdat ze in asielzoekerscentra in aanraking komen met criminele milieus en daardoor het 'criminele handwerk' leren; men zou dit een hedendaagse variant op de 'differentiële associatietheorie' kunnen noemen (Sutherland e.a., 1992). Ten slotte betogen Althoff en De Haan (2006) – op basis van diepgaande analyses van een beperkt aantal gevallen van criminele asielzoekers – dat 'meer voorkomende criminaliteit' veelal voortkomt uit hetzij persoonlijke factoren (psychosociale problemen, verslaving), hetzij de sociale deprivatie van het asielzoekersbestaan. Althoff en De Haan laten ook zien dat beide eerstgenoemde alternatieve verklaringen (criminele emigratie, het opdoen van 'verkeerde vrienden' in het asielzoekerscentrum) relatief weinig voorkomen. Ons onderzoek baseert zich op statistische gegevens over zeer grote aantallen asielmigranten en hun betrokkenheid bij criminaliteit. Helaas kunnen we met deze gegevens niets zeggen over de juistheid van deze alternatieve verklaringen van crimineel gedrag door asielmigranten.

In dit artikel analyseren wij de mate en aard van criminele betrokkenheid van drie categorieën onder de asielmigranten, namelijk degenen van wie het asielverzoek is erkend en die een verblijfsvergunning en vaak ook de Nederlandse nationaliteit hebben gekregen, degenen die nog in procedure zijn en degenen van wie het asielverzoek is afgewezen. De eerste twee subcategorieën verblijven *rechtmatig* in Nederland. De laatste subcategorie, voor zover nog in Nederland verblijvend, verblijft hier *onrechtmatig* (zonder geldige verblijfspapieren) en wordt tot de illegale vreemdelingen gerekend. Asielzoekers hebben een zwakke juridische status en geringe sociale rechten. Zolang de procedure loopt, zijn asielzoekers formeel tot Nederland toegelaten, maar verder hebben ze weinig sociale rechten. Gegeven het beleid van de Nederlandse overheid dat asielzoekers buiten de Nederlandse samenleving moeten blijven, mogen ze in geringe mate werken (twaalf weken per

jaar⁶) en hebben ze geen toegang tot onderwijs⁷ en sociale zekerheid. Gedurende de opvang krijgen ze beperkte verzorging door de overheid (op basis van 'bed, water & brood' plus enkele tientallen euro's per persoon per week).⁸ Het gevolg is, dat het soms jarenlange verblijf in de asielopvang gepaard kan gaan met gevoelens en ervaringen van marginalisering, die versterkt wordt door de onzekerheid of de asielaanvraag wordt toegewezen én door het strakke regime in de asielopvang (De Haan & Althoff, 2002).

Wanneer het asielverzoek wordt afgewezen, wordt echter ook de verzorging door de overheid gestopt en moeten asielzoekers – voor zover ze in Nederland blijven – voor zichzelf zorgen. Indien ze in Nederland blijven, worden ze illegaal en zijn ze voor hun levensonderhoud afhankelijk van deels informele, deels onwettige strategieën om in het eigen onderhoud te voorzien. Onderzoek onder illegale vreemdelingen toont aan dat een deel van hen betrokken raakt bij criminaliteit (vgl. Engbersen & Van der Leun, 1998; Engbersen e.a., 2007; Leerkes, 2009). Gesproken wordt van 'overlevingscriminaliteit' of 'bestaanscriminaliteit' (De Haan, 1993; Engbersen & Van der Leun, 2001, Leerkes, 2009). Leerkes (2009) relateert de notie van 'overlevingscriminaliteit' overigens. Hij wijst erop dat illegale vreemdelingen die delicten (winkeldiefstal, drugshandel) plegen, dit niet zo zeer doen voor hun directe fysieke overleven, maar om andere overwegingen, zoals niet afhankelijk willen zijn van de hulp van derden, geld willen sturen naar de familie voor de begrafenis van een overleden vader of geld willen hebben voor een bruiloft. Ook Althoff en De Haan (2006, 56) signaleren dat crimineel gedrag van asielmigranten soms verder gaat dan enkel het voorzien in basisbehoeften, bijvoorbeeld wanneer stelen voor eigen behoeften bij verslaafde asielmigranten omslaat in stelen op bestelling (bijvoorbeeld om harddruggebruik te financieren).

Ondanks deze nuancerings veronderstellen wij dat er een verband is tussen de deprivatie als gevolg van de zwakke juridische status van asielmigranten en crimi-

- 6 Vanaf 13 februari 2008 mogen asielzoekers 24 weken per 52 weken werken. Asielzoekers die werken als artiest, musicus of filmedewerker, of die musici of artiesten technisch ondersteunen, mogen voortaan veertien weken per 52 weken werken. De verruiming geldt niet voor asielzoekers van wie de asielpprocedure korter dan zes maanden loopt. Zij mogen helemaal niet werken (http://home.szw.nl/index.cfm?menu_item_id=14122&hoofdmnu_item_id=13826&rubriek_id=391818&link_id=136859, bekeken op 15-03-2010).
- 7 Asielzoekers die achttien jaar of ouder zijn, moeten rechtmatig in Nederland verblijven als zij met een opleiding willen beginnen. Zij moeten dus een verblijfsvergunning hebben of nog in procedure zijn voor een verblijfsvergunning en de beslissing in Nederland mogen afwachten. Minderjarige kinderen hebben in Nederland tot hun achttiende jaar recht op onderwijs. De toelating tot het onderwijs is niet afhankelijk van rechtmatig verblijf in Nederland.
- 8 Iedere asielzoeker in de opvang heeft recht op een wekelijkse financiële toelage ten behoeve van voedsel, kleding en andere persoonlijke uitgaven (RVA 2005 artikel 14, wetten.overheid.nl/BWBR0017959/geldigheidsdatum_15-06-2009). De financiële toelage is afhankelijk van de mate waarin de asielzoeker zelf het eten verzorgt. In de opvangvoorziening waarin de bewoners volledig zelf het eigen eten verzorgen, is deze toelage (medio 2009) als volgt: volwassenen: € 55,16, kinderen tot en met 11 jaar: € 35,38, kinderen ouder dan 11 jaar en jonger dan 18 jaar: € 42,37 en alleenstaande minderjarige vreemdelingen: € 51,72. Alleenstaande ouders krijgen daarboven een toeslag van € 28,45. In 2005 was dit €19 per week voor tieners en € 43 voor volwassen asielzoekers.

neel gedrag. Wij verwachten dat er een verschil bestaat in de mate van criminele betrokkenheid van de drie categorieën asielmigranten. Erkende asielmigranten hebben minder noodzaak tot onwettige inkomsten. Asielmigranten met een zwakkere juridische status hebben minder of geen toegang tot sociale rechten en voorzieningen en zijn dus sterker aangewezen op onwettige inkomsten. Daarom verwachten we het laagste criminaliteitsniveau onder erkende asielmigranten, asielzoekers in procedure nemen een middenpositie in, terwijl afgewezen asielzoekers het meest betrokken zijn bij criminaliteit (hypothese 1). Daarnaast verwachten we verschillen in het soort gepleegde delicten. Afgewezen asielzoekers die illegaal in Nederland verblijven, zijn het sterkst aangewezen op 'overlevingscriminaliteit'. Daarom verwachten we dat deze categorie relatief veel *kleine vermogensdelicten* zal plegen. Dit geldt in mindere mate voor asielzoekers die nog in procedure zijn en nog minder voor erkende asielzoekers die legaal in Nederland verblijven. We verwachten daarom dat beide laatste categorieën onder de asielmigranten naast vermogensdelicten ook andere delicten plegen (hypothese 2).

Data en methoden

Om de hypothesen te kunnen toetsen moeten we inzicht krijgen in (1) de totale omvang van de diverse subcategorieën asielmigranten (erkende asielmigranten, nog in procedure en illegaal in Nederland verblijvende afgewezen asielzoekers) en (2) de mate en aard van criminaliteit van personen met een asielachtergrond. De hiervoor benodigde gegevens zijn niet in één bestaand register of onderzoeksbestand beschikbaar. Er zijn echter wel registraties waarin een deel van de noodzakelijke informatie is opgenomen. Door deze registers onderling te koppelen is een onderzoeksbestand gecreëerd op basis waarvan de onderzoeksvragen konden worden beantwoord. Hierna wordt toegelicht welke registers zijn gebruikt en hoe die zijn gekoppeld.

Het Herkenningsdienstsysteem (HKS)

Om te kunnen achterhalen of en in welke mate asielmigranten betrokken zijn bij criminele activiteiten maken we gebruik van het Herkenningsdienstsysteem (HKS) van de Nederlandse politie. In het HKS worden onder meer gegevens van door de politie gehoorde verdachten van misdrijven geregistreerd. Overtredingen zoals zwartrijden zijn niet in het HKS opgenomen. Het HKS bevat informatie over verdachten, niet over veroordeelde daders. Wel worden verdachten die worden vrijgesproken of bij wie de aanklacht wegens onrechtmatig verkregen bewijs wordt geseponeerd, in principe uit het HKS verwijderd. Het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) maakt jaarlijks één bestand van alle registraties van de 25 afzonderlijke politieregio's in Nederland. De KLPD maakt ook een metabestand van alle verdachten die sinds 1996 zijn geregistreerd. Per 1 januari 2005 bevatte dit metabestand gegevens over ruim 1,2 miljoen (unieke) personen die tussen 1996-2004 werden verdacht van een delict.

Registratie van asielmigranten

De basis voor dit onderzoek vormen de diverse registers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) met informatie over asielmigranten. Door data uit het IND Informatie Systeem (INDIS), het Centraal Register Vreemdelingen (CRV) en de BasisVoorziening Vreemdelingen (BVV) aan elkaar te koppelen is een onderzoeksbestand geconstrueerd waarin voor elke individuele asielmigrant de voor dit onderzoek cruciale gegevens zijn opgenomen. Het gaat daarbij om identificerende persoonsgegevens uit het CRV, informatie over het verloop van de asielprocedure uit INDIS en gegevens over de verblijfstitel uit de BVV. De BVV bevat informatie op basis waarvan een onderscheid wordt gemaakt tussen: (1) erkende asielmigranten met een verblijfsvergunning of Nederlandse nationaliteit; (2) asielmigranten die nog in een asielprocedure verwickeld zijn; en (3) afgewezen asielzoekers die, voor zover nog in Nederland aanwezig, hier onrechtmatig verblijven. Verblijfstitels zijn dynamische gegevens. Een asielmigrant kan vandaag 'nog in procedure' zijn en morgen een verblijfsvergunning ontvangen. Wordt een verblijfsvergunning niet verlengd of ingetrokken, dan verblijft de asielmigrant opeens illegaal in Nederland. In dit onderzoek gebruiken we de verblijfstitel van asielmigranten op één bepaald moment, namelijk februari 2005. In het onderzoek wordt de relatie gelegd tussen de juridische status per 2005 en verdenking van criminaliteit in 2004. Omdat de verblijfsstatus een dynamisch karakter heeft, is het mogelijk dat op het moment van verdenking de asielmigrant een andere status had dan de door ons gepresenteerde status, waardoor de resultaten enigszins vertekend kunnen zijn. Deze vertekening als gevolg van de verschillende meetmomenten is naar verwachting beperkt. De juridische status is een afgeleide van de laatst genomen asielbeslissing (en het feit of men in procedure is gegaan). In meer dan 95 procent van de gevallen is deze asielbeslissing genomen voor 2004.

Het Vreemdeling Administratiesysteem (VAS)

Ten slotte is informatie uit het Vreemdeling Administratiesysteem (VAS) gebruikt. In het VAS staan in principe alle illegalen geregistreerd die in Nederland zijn aangehouden. De grond voor de aanhouding kan illegale arbeid zijn, naast bijvoorbeeld zwartrijden in het openbaar vervoer of een verdenking van een misdrijf. Het VAS bevat diverse persoonskenmerken, zoals het geslacht, de leeftijd en de nationaliteit, evenals informatie over het woonadres van illegalen. Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van gegevens over staandhoudingen van illegalen in de periode van 1 januari 1997 tot en met 30 september 2003.

Bestandsbewerking en koppeling

De IND heeft op basis van INDIS, CRV en BVV een databestand geconstrueerd met alle asielmigranten die in de periode 1995-2004 asiel hebben aangevraagd. Dit bestand is in een aantal stappen bewerkt tot een onderzoeksbestand. Daarbij is onder andere 'ontdubbeld', zodat identieke personen niet meer dan één keer in het bestand voorkomen, en zijn personen die per 31 december 2004 jonger zijn

Tabel 1: *Juridische status in 2005 van asielmigranten die in de periode 1995 t/m 2004 asiel aanvroegen in Nederland*

	Totaal	Procent
Rechtmatig	108.261	46,1
waaronder		
rechtmatig (verblijfsvergunning/genaturaliseerd)	73.728	31,4
rechtmatig (in procedure)	34.533	14,7
Onrechtmatig	126.473	53,9
onbekend/overleden	690	-
Totaal	235.424	100,0

Bron: De Boom et al. (2006, 34)

dan twaalf jaar uit het bestand verwijderd.⁹ Na deze selectie resteren ruim 235.000 asielmigranten van twaalf jaar en ouder in het onderzoeksbestand. Krap de helft verblijft per begin 2005 legaal in Nederland (met verblijfsvergunning of Nederlandse nationaliteit dan wel nog in procedure). Ruim de helft (126.500 personen; zie tabel 1) heeft per 2005 geen geldige verblijfsvergunning (meer) en is ook niet meer in procedure. Indien ze nog in Nederland zijn, verblijven ze hier onrechtmatig.

Vervolgens zijn de gegevensbestanden over verdachten en asielmigranten aan elkaar gekoppeld. Dit impliceert dat dezelfde persoon op basis van een uniek persoonskenmerk in beide bestanden moet worden teruggevonden. Dit kon deels via een relatief betrouwbaar persoonsnummer (het GBA-nummer). Omdat van een aanzienlijk aantal personen (verdachten en/of asielmigranten) geen GBA-nummer bekend was, is ook op een andere manier gekoppeld, namelijk met behulp van een zogenoemde keno-sleutel (een combinatie van (delen van) identificerende variabelen, zoals geboortedatum, geslacht, naam e.d.). Het resultaat is vervolgens steekproefsgewijs handmatig gecontroleerd. Voor een uitgebreide beschrijving van deze bewerkingen en koppeling wordt verwezen naar de Boom e.a., 2006.

Verdenkingsgraad (verdachtenpercentages)

Om de criminele betrokkenheid van asielmigranten systematisch te onderzoeken is per groep de verdenkingsgraad berekend, d.w.z. het aantal geregistreerde verdachten als percentage van de hele populatie (van twaalf jaar en ouder). Om de verdenkingsgraad van een deelpopulatie te kunnen berekenen moet behalve het aantal verdachten in deze deelpopulatie ook de totale omvang van deze deelpopulatie bekend zijn. Voor rechtmatig in Nederland verblijvende asielmigranten (met verblijfsvergunning of nationaliteit dan wel nog in een procedure) gaan we ervan uit dat *alle* asielmigranten die in 2005 tot een van beide categorieën behoren, nog

9 We beperken de analyse tot asielmigranten van twaalf jaar en ouder omdat in HKS tot 2005 geen verdachten onder de twaalf werden geregistreerd.

in Nederland verblijven. De verdenkingsgraad kan daarom berekend worden door het aantal verdachten in beide groepen te delen door de totale groepen asielmigranten met verblijfsvergunning en nog in procedure. Moeilijker is dit echter voor de afgewezen asielmigranten. Zij hebben per 2005 geen verblijfsvergunning of de Nederlandse nationaliteit en zijn ook niet meer in procedure, maar niemand weet hoeveel van hen zijn vertrokken en hoeveel van hen zonder verblijfsvergunning in Nederland zijn gebleven. We hebben daarom het aantal illegaal in Nederland verblijvende afgewezen asielmigranten geschat.

Schatting populatie illegaal in Nederland verblijvende afgewezen asielzoekers

Om tot een gefundeerde schatting te komen van het aantal illegaal in Nederland verblijvende 'afgewezen' asielmigranten, zijn we nagegaan welk deel van de afgewezen asielmigranten in aanraking is gekomen met de vreemdelingenpolitie. We baseren ons daarbij op gegevens over 'staandehoudingen' van illegale vreemdelingen over de periode 1997-2003, zoals geregistreerd in het VAS. Deze gegevens zijn eerder gebruikt in het kader van twee grote studies over illegale vreemdelingen in Nederland (Engbersen e.a., 2002; Leerkes e.a., 2004). Op basis van informatie over staande gehouden illegale vreemdelingen kon met behulp van de aan de biologie ontleende 'capture-recapture methode' (Van der Heijden, 1994; Van der Heijden e.a., 2003a; 2003b) een schatting worden gemaakt van het totale aantal illegale vreemdelingen. Opgemerkt wordt dat aan deze methodiek diverse aannames ten grondslag liggen waarvan op voorhand duidelijk is dat die worden geschonden. Zo gaat de methodiek uit van een gesloten populatie, wat wil zeggen dat alle individuen uit de populatie gedurende de hele observatieperiode 'aanhoudbaar' moeten zijn geweest. De tweede assumptie is dat de Poisson-parameter onafhankelijk is van het aantal aanhoudingen. Dit betekent dat een aanhouding (of het ontbreken daarvan) niet van invloed mag zijn op de 'zichtbaarheid' van die persoon, bijvoorbeeld omdat deze zich voorzichtiger gaat gedragen. Schendingen van beide assumpties zijn niet (helemaal) te voorkomen. Dit kan zowel een te hoge als een te lage populatieschatting tot gevolg hebben en dus zowel tot een te lage of te hoge inschatting van de verdenkingsgraad onder onrechtmatige asielzoekers leiden. Naast een puntschatting presenteren we hierna ook de verdenkingsgraad voor een aanzienlijk grotere of kleinere populatie onrechtmatig in Nederland verblijvende asielzoekers (voor een uitvoerige uitleg over deze methode en bijbehorende aannames: Engbersen e.a., 2002; Leerkes e.a., 2004). In 2002 werden 17.877 illegale vreemdelingen staande gehouden. Op basis van dit gegeven schatten Leerkes e.a. (2004, 38-39) dat er in 2002 bijna 212.000 illegale vreemdelingen in Nederland verblijven. Van alle illegalen wordt er in 2002 dus gemiddeld een op de twaalf staande gehouden. Onze verdere analyses vertrekken vanuit deze schatting van het aantal illegale vreemdelingen in Nederland in 2002.

Door de uitkomsten van deze schatting te relateren aan de gegevens over staande gehouden afgewezen asielmigranten krijgen we een indicatie van de totale populatie afgewezen asielmigranten die illegaal in Nederland verblijft. Op basis van een uniek persoonsnummer kon een koppeling gemaakt worden tussen de VAS-gegevens over staande gehouden illegalen enerzijds en het bestand met afgewe-

zen, onrechtmatige asielmigranten anderzijds. Uit deze koppeling blijkt dat 2.012 van de 17.877 (11 procent) staande gehouden illegalen uit 2002 een asielachtergrond hebben. Uitgaande van dezelfde (bij)schattingsfactor als voor de totale populatie zou dit betekenen dat er 24.000 illegale afgewezen asielmigranten in Nederland verblijven $[(212.000/17.877)*2.012 \approx 24.000]$. Met een betrouwbaarheidsinterval van 95 procent betekent dit, dat de populatie afgewezen asielmigranten dat nog illegaal in Nederland verblijft, tussen de 17.500 $[(156.000/17.877)*2.012 \approx 17.500]$ en 30.000 $[(268.000/17.877)*2.012 \approx 30.000]$ ligt.¹⁰ Uitgaande van een totaal aantal van 126.500 onrechtmatige asielmigranten per 2004 betekent dit dat naar schatting 19 procent (24.000/126.500) van de afgewezen asielmigranten nog onrechtmatig in Nederland verblijft en omgekeerd dat 81 procent Nederland heeft verlaten. Met een betrouwbaarheidsinterval van 95 procent zou tussen de 14 en 24 procent van de afgewezen asielmigranten nog onrechtmatig in Nederland verblijven en tussen de 86 en 76 procent zijn vertrokken.

Bevindingen: asielmigranten en criminaliteit

In tabel 2 wordt de verdenkingsgraad gepresenteerd van asielmigranten van twaalf jaar en ouder in 2004, uitgesplitst naar juridische status. Van de bijna 74.000 personen die in de periode 1995-2004 in Nederland asiel aanvroegen en inmiddels een verblijfsvergunning dan wel de Nederlandse nationaliteit hebben, werden 2.516 personen in 2004 als verdachte geregistreerd door de Nederlandse politie. Dit is een verdenkingsgraad van 3,4 procent. Bij asielmigranten nog in procedure ligt de verdenkingsgraad enigszins hoger. Van de bijna 35.000 asielmigranten die nog in procedure zijn, werden er 1.854 in 2004 verdacht van een delict (5,4 procent). Bij de afgewezen asielmigranten die geen verblijfsvergunning hebben en ook niet meer in procedure zijn, ligt de verdenkingsgraad aanzienlijk hoger (rond de 10 procent). Uitgangspunt hierbij is dat 81 procent van alle afgewezen asielmigranten in 2004 is vertrokken en er nog 24.000 in Nederland verblijven (zie vorige paragraaf). Wanneer we een betrouwbaarheidsinterval van 95 procent hanteren, ligt het percentage verdachten onder de afgewezen asielmigranten tussen de 8 en 13,5 procent.

Denkbaar is dat het verschil in verdenkingsgraad tussen de drie groepen asielmigranten wordt veroorzaakt doordat de groepen wat betreft persoonskenmerken anders zijn samengesteld. Om dit te toetsen doen we een logistische regressieanalyse, waarbij het al dan niet als verdacht geregistreerd staan wordt voorspeld aan de hand van de juridische status, geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en herkomstgroep. In tabel 3 zijn de resultaten van drie regressiemodellen gepresenteerd. In het eerste model is alleen de verblijfsstatus opgenomen. In model 2 zijn geslacht, leeftijd en burgerlijke staat toegevoegd. Dit levert een beeld op van het effect van

10 Dit interval geeft de grenzen aan waarbinnen de ware populatieomvang met een waarschijnlijkheid van 95 procent ligt.

Tabel 2 Verdachte asielmigranten in 2004 naar juridische status

	Populatie Verdachten		
	N	N	%
Met verblijfsvergunning/Nederlandse nationaliteit	73.728	2.516	3,4
Nog in procedure	34.533	1.854	5,4
Geen verblijfsvergunning/niet in procedure			
- populatie en verdenkingsgraad bij schatting dat 19 procent van de afgewezen asielmigranten nog in Nederland verblijft	24.000	2.374	9,9
- populatie en verdenkingsgraad (bovengrens populatie bij 95% BI)	30.000	2.374	7,9
-populatie en verdenkingsgraad (ondergrens populatie bij 95% BI)	17.500	2.374	13,5

Bron: De Boom et al. (2006: 35, 44)

de verblijfsstatus en de verdenkingsgraad wanneer de drie groepen (asielmigranten met een verblijfsvergunning, asielzoekers in procedure en afgewezen asielzoekers) wat betreft geslacht, leeftijd en burgerlijke staat dezelfde opbouw zouden hebben. In model 3 is ten slotte de herkomst toegevoegd, waarbij onderscheid is gemaakt tussen vier herkomstgebieden: Azië (inclusief Turkije), Oost-Europa, Noord-Afrika en overig Afrika. De kans om te zijn geregistreerd als verdachte van een delict wordt in tabel 3 onder andere weergegeven als relatieve kansverhouding (Exp (B)). Die geeft de kans van het al dan niet verdacht zijn weer ten opzichte van een referentiecategorie. De referentiecategorie heeft altijd de waarde 1. Als de relatieve kansverhouding groter is dan 1, dan is de kans om verdacht te zijn van een delict bij de betreffende categorie groter dan bij de referentiecategorie; bij een relatieve kansverhouding kleiner dan 1 is de kans kleiner dan bij de referentiecategorie, gegeven de andere kenmerken die in het model zijn opgenomen.

We zien dat de verschillen in verdenkingsgraad tussen de diverse categorieën asielmigranten ook blijven bestaan indien in de analyse rekening wordt gehouden met verschillen in de persoonskenmerken (tabel 3). Asielzoekers in procedure worden anderhalf keer vaker verdacht en afgewezen asielzoekers ruim drie keer vaker verdacht dan asielmigranten met een verblijfsvergunning (model 1). Na correctie voor leeftijd, geslacht en burgerlijke staat (model 2) en herkomstgebied (model 3) wordt het verschil tussen de groepen weliswaar iets kleiner, maar blijft toch een aanzienlijk (en significant) verschil bestaan. Hiermee is de eerste hypothese (een sterkere juridische status hangt samen met minder criminele betrokkenheid) bevestigd. Afgewezen asielmigranten die illegaal in het land verblijven, worden beduidend vaker verdacht van een delict dan asielmigranten nog in procedure, die op hun beurt weer vaker verdacht worden dan erkende asielmigranten die legaal in Nederland verblijven. Dit verband tussen juridische status en criminele betrokkenheid is goed te begrijpen vanuit de marginaliseringstheorie. Aangezien een betere juridische status toegang geeft tot betere levenskansen en meer materiële welvaart, zijn migranten met een betere juridische status minder aangewezen op criminaliteit als bestaansstrategie. Erkende asielmigranten hebben volledige toegang tot de formele arbeidsmarkt en arrangementen van de verzor-

gingsstaat. Ze zijn minder aangewezen op criminele inkomsten dan asielmigranten die nog in procedure zijn en minimale publieke ondersteuning genieten. Zij zijn echter nog altijd beter af dan afgewezen asielmigranten die illegaal in het land verblijven en geen toegang hebben tot de arbeidsmarkt of tot ondersteuning door de Nederlandse overheid. Voor deze illegale migranten zijn criminele activiteiten een aanvullende inkomstenbron (vgl. Engbersen & Van der Leun, 2001; Van der Leun, 2003; Leerkes, 2009).

Tegelijkertijd moeten we het effect van een zwakke of afwezige verblijfsstatus op criminaliteit niet te veel accent geven. Het is een relevante factor, maar het merendeel van de nog in procedure zijnde of illegaal in Nederland verblijvende asielmigranten wordt niet verdacht van enige vorm van criminaliteit. Ook is de pseudoverklaarde variantie van de verblijfsstatus met ongeveer 3 procent (zeer) beperkt. Het effect van de verblijfsstatus op het al dan niet verdacht zijn is minder sterk dan het effect van de achtergrondkenmerken geslacht en leeftijd op het al dan niet verdacht zijn; het effect van de verblijfsstatus is over het algemeen sterker dan het effect van de herkomstgroep.¹¹

11 Dat neemt niet weg dat zich ook naar herkomstgebied aanzienlijke verschillen voordoen in aandelen verdachten. Zo zien we dat vooral asielmigranten uit (Noord-)Afrika en uit landen van het voormalig Oostblok relatief vaak worden verdacht van criminaliteit.

Tabel 3: *Logistische regressie, effecten van verblijfsstatus en achtergrondkenmerken op het al dan niet verdacht worden van een delict (n=235.424)*

	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)
Constante	-3,34		-4,45		-4,63	
Verblijfstitel						
Rechtmatig (met verblijfsvergunning) ^a						
In procedure	0,47*	1,60	0,38*	1,46	0,32*	1,38
Onrechtmatig/illegaal	1,13*	3,10	0,99*	2,70	0,92*	2,51
Geslacht						
Vrouw ^a						
Man			1,26*	3,51	1,28*	3,59
Leeftijd						
12 t/m 17 jaar ^a						
18 t/m 24 jaar			0,47*	1,59	0,44*	1,56
25 t/m 44 jaar			-0,05	0,95	-0,07	0,94
45 en ouder			-0,75*	0,47	-0,77*	0,46
Burgerlijke staat						
Gehuwd/samenwonend ^a						
Alleenstaand/onbekend			0,22*	1,25	0,19*	1,21
Herkomst						
Azië (incl. Turkije) ^a						
Oost Europa					0,47*	1,60
Noord Afrika					0,71*	2,04
Overig Afrika					0,33*	1,39
Model χ^2	1379,83	3926,48	4183,43			
χ^2 verandering	1379,83*	2546,64*	256,94*			
Δ Vrijheidsgraden	2	5	3			
Nagelkerke's R ²	0,03	0,09	0,10			

* = $p < .001$

^a = Referentiecategorie

	Totaal Waarvan:			
		Met verblijfs- vergunning/ Nederlandse nati- onaliteit	Nog in procedure	Geen verblijfs- vergunning/ niet inprocedure
Aantal verdachten in 2004	6.744	2.516	1.854	2.374
Aantal delicten in 2004	11.733	4.327	3.337	4.069
Delicten/verdachten 2004	1,7	1,7	1,8	1,7
<i>Aard delict (% van totaal aantal delicten):</i>				
Gewelddadige seksuele delicten	1,3	1,6	1,4	0,9
Overige seksuele delicten	0,5	0,5	0,8	0,3
Gewelddadige delicten overig	20,2	24,3	19,7	16,2
Vermogensdelicten met geweld	2,7	3,3	2,2	2,4
Vermogensdelicten overig	47,7	37,4	49,4	57,1
Vernieling en openbare orde	13,4	14,5	12,5	12,9
Verkeersmisdrijven	6,5	11,6	4,1	3,1
Drugsdelicten	3,7	2,6	6,2	2,9
Overige delicten	4,0	4,3	3,7	4,1

Aard van de door asielmigranten gepleegde delicten

Onze tweede onderzoeksvraag betreft het soort delicten waarvan asielmigranten worden verdacht. Onze assumptie is dat asielmigranten met een zwakkere juridische status vaker zijn betrokken bij relatief kleine vermogensdelicten. Onze analyses in deze paragraaf gaan wederom over personen die tussen 1995-2004 in Nederland asiel hebben aangevraagd en die in 2004 als verdachte van een of meer delicten geregistreerd zijn. De ruim 6.700 verdachte asielmigranten uit 2004 worden verdacht van betrokkenheid bij bijna 12.000 delicten. Dit is 1,7 delicten per persoon. Het aantal delicten per persoon verschilt nauwelijks tussen de drie sub-categorieën asielmigranten. Voor de goede orde: het gaat hier om delicten uit 2004. Veel asielmigranten werden echter ook in eerdere jaren als verdachte van een delict gehoord. Voor zover wij konden nagaan, worden de 6.744 asielmigranten die in 2004 een 'antecedent hebben' (door de politie zijn gehoord als verdachte van een delict), in de hele periode van 1996 tot 2004 verdacht van ruim 20.000 delicten (gemiddeld 3,0 delicten per persoon in negen jaar tijd; De Boom e.a., 2006, 52).

De belangrijkste uitkomst is dat bijna de helft (47,7 procent) van de delicten waarvan asielmigranten worden verdacht 'overige vermogensdelicten' (zonder geweld) betreft (tabel 4). Bij de afgewezen asielmigranten valt zelfs 57 procent van alle delicten in deze categorie overige vermogensdelicten. Nadere analyse leert dat het vooral gaat om 'eenvoudige diefstal', zoals winkeldiefstal: 16 procent van alle in 2004 door asielmigranten gepleegde delicten valt in deze categorie, een

percentage dat bij asielzoekers in procedure oploopt tot 17 procent en bij afgewezen asielmigranten tot bijna 19 procent. Daarnaast zijn asielmigranten ook betrokken bij 'gekwalficeerde diefstal' (zoals inbraak): bijna 9 procent van alle delicten uit 2004 valt in deze categorie. Bij asielzoekers die nog in procedure zijn, ligt dit percentage zelfs nog wat hoger: ruim 10 procent van alle delicten van asielzoekers in procedure valt in de categorie 'gekwalficeerde diefstal'. Ten slotte worden asielmigranten relatief vaak verdacht van valsheid in geschrifte, waaronder het gebruik van valse reisdocumenten (strafbaar volgens artikel 231 Wetboek van Strafrecht): bij de illegaal in Nederland verblijvende afgewezen asielmigranten valt 13 procent van alle delicten uit 2004 in deze categorie.

De uitkomsten bevestigen onze assumptie dat er een verband is tussen de juridische status van verdachte asielmigranten en het soort delicten waarvan ze worden verdacht (hypothese 2). Asielmigranten met een zwakke juridische status zijn vaker betrokken bij relatief kleine vermogensdelicten, zoals eenvoudige diefstal, winkeldiefstal, inbraak en gebruik van valse documenten. Vormen van zware, georganiseerde criminaliteit en vrouwenhandel komen niet of nauwelijks voor bij de verdachte asielmigranten uit 2004. De vastgestelde delicten lijken sterk op het soort delicten dat eerder is beschreven in onderzoek onder illegale vreemdelingen. Het zijn delicten die nauw verbonden zijn met de precaire maatschappelijke positie van asielmigranten, vooral van de afgewezen asielmigranten zonder verblijfsrecht. In geval van valse documenten betreft het meestal strategieën om Nederland binnen te komen en/of toegang te krijgen tot de formele arbeidsmarkt. In geval van (kleine) vermogensdelicten gaat het om een strategie om aan inkomsten te komen om in Nederland te kunnen blijven. Dit type delicten staat ook wel bekend als 'overlevingscriminaliteit' of 'verblijfscriminaliteit' (De Haan, 1993; Engbersen & Van der Leun, 1998; Engbersen e.a., 2002; Van der Leun, 2003; Leerkes, 2009). Leerkes (2009) merkt daarbij op dat op individueel niveau een positieverslechtering gedurende het verblijf de kans op betrokkenheid bij criminaliteit vergroot.

Toch gaat het niet alleen om relatief kleine vermogensdelicten. Een op de vijf delicten van asielmigranten betreft 'overig geweldsdelicten' (niet seksueel). Opmerkelijk is dat dit soort geweldsdelicten bij erkende asielmigranten vaker voorkomt dan bij de overige subcategorieën. Nadere analyse leert dat het vooral vaak gaat om gevallen van mishandeling en bedreiging. Wij hebben vooralsnog geen verklaring waarom mishandeling en andere geweldsdelicten vooral vaak voorkomen bij erkende asielmigranten, die een sterke juridische status en volledige sociale rechten hebben. Ook asielzoekers in procedure worden relatief vaak verdacht van geweldsdelicten zoals bedreiging en mishandeling. Eerder onderzoek van De Haan en Althoff (2002) suggereert dat dit voortvloeit uit de situatie in Nederlandse asielzoekerscentra waarin het leven van de bewoners strak gereguleerd is door allerhande regels en sancties. In combinatie met de onzekerheid waarin veel asielzoekers verkeren, de verveling van het lange wachten, de potentiële conflicten die voortvloeien uit het gegeven dat mensen uit heel verschillende contexten en culturen dicht op elkaar leven en elkaar nauwelijks kunnen ontlopen, kan dit makkelijk leiden tot frustratie en onderling geweld. Volgens De Haan

en Althoff (2002) vindt het merendeel van de geweldsdelicten waarvan asielzoekers verdacht worden, binnen de muren van het asielzoekerscentrum plaats. Het zijn de omstandigheden van het asielzoekerscentrum, zo luidt hun boodschap, die dit soort frustratie en geweldsuitingen oproepen.

Bij afgewezen asielmigranten zonder verblijfsrecht komen dit soort geweldsdelicten verhoudingsgewijs minder vaak voor. Ook dit heeft een rationale. Illegale migranten proberen vooral niet op te vallen bij de politie. Door geweldsdelicten, vernieling of verstoringen van de openbare orde zouden ze met de politie in aanraking kunnen komen, met voor hen vergaande gevolgen (uitzettingsdetentie of feitelijke uitzetting uit het land; Van der Leun, 2003).

Conclusie en discussie

Niet alleen in Nederland, maar ook in omliggende landen wordt vaak een koppeling gemaakt tussen asielmigratie en criminaliteit. Ons onderzoek biedt een gefundeerde analyse van de criminele betrokkenheid van migranten met een asielachtergrond, gebruikmakend van administratieve gegevens over zowel asielzoekers als geregistreerde verdachten. We vonden dat de verdenkingsgraad bij asielmigranten varieert tussen 3,4 procent (bij erkende asielmigranten) tot rond 10 procent (bij afgewezen asielzoekers die illegaal in Nederland verblijven). We kunnen dan ook niet anders concluderen dan dat het criminaliteitsniveau bij asielmigranten hoger ligt dan bij zowel autochtone Nederlanders als reguliere migrantengroepen. Ander onderzoek laat zien dat het gemiddeld aantal verdachten bij andere bevolkingscategorieën in 2004 varieerde tussen 1,5 procent (autochtonen) en 6 procent (Marokkanen) of 7,5 procent (Antillianen) (De Boom e.a., 2006, 75-76; Jennissen e.a., 2007, 232). Overigens zijn deze laatste gegevens niet helemaal vergelijkbaar met onze gegevens over verdachtenpercentages onder asielmigranten omdat het bij deze laatsten om een zeer specifieke categorie gaat, namelijk jonge mannen, die te maken hebben met een sterke mate van deprivatie en mede daarom in criminaliteit verwickeld raken.

In onze perceptie is er hooguit een indirect verband tussen asielmigratie en criminaliteit. Asielmigranten met een zwakke juridische status (asielzoekers in procedure, afgewezen asielzoekers die illegaal in Nederland verblijven) hebben minder toegang tot sociale rechten en voorzieningen, en zijn daarom sterker aangewezen op onwettige of criminele bronnen van inkomsten dan asielmigranten met een sterke juridische status (erkende asielmigranten met verblijfsvergunning of Nederlandse nationaliteit). We zagen bovendien dat asielmigranten met een zwakke juridische status (met name illegaal verblijvende afgewezen asielzoekers) vaker verdacht worden van relatief kleine vermogensdelicten dan asielmigranten met een sterkere juridische status. Ook dit bevestigt onze assumptie dat er een verband is tussen de juridische status van asielmigranten en criminaliteit. De beschreven delicten zijn verbonden met de doorgaans precaire maatschappelijke positie van migranten. Het gaat enerzijds om valse documenten als middel om toegang te krijgen tot Nederland c.q. de formele arbeidsmarkt en anderzijds om delicten zoals eenvoudige diefstal, winkeldiefstal en soms ook inbraak om inkom-

sten te verwerven om in Nederland te kunnen blijven en een minimaal bestaan te realiseren. Beide typen delicten kunnen als 'overlevingscriminaliteit' gezien worden. Vormen van zware criminaliteit of vrouwenhandel zijn nauwelijks aangetroffen (vgl. Althoff & De Haan, 2006).

De centrale veronderstellingen dat (asiel)migranten met een zwakke juridische status vaker betrokken zijn bij criminaliteit (hypothese 1) en met name bij (relatief) kleine vermogensdelicten (hypothese 2) zijn in dit onderzoek bevestigd. De juridische status is een relevante dimensie om patronen van criminaliteit te verklaren. Tegelijkertijd moeten we het effect van een zwakke of geen verblijfsstatus op criminaliteit niet te veel accent geven. Het is een relevante factor, maar het merendeel van de asielmigranten dat nog in procedure is of illegaal in Nederland verblijft, wordt niet verdacht van enige vorm van criminaliteit.

Ten slotte hebben we opgemerkt dat er – naast de uit een zwakke juridische status voortkomende sociale deprivatie – ook alternatieve verklaringen zijn voor criminaliteit van asielmigranten. Zo is mogelijk dat crimineel gedrag van asielzoekers mede voortkomt uit persoonlijke factoren (psychosociale problemen, verslaving), dat asielmigranten juist in de asielzoekerscentra in aanraking komen met criminele netwerken en daardoor meer gelegenheid krijgen om delicten te plegen, of dat ze al voor hun komst naar Nederland crimineel actief waren en hiermee verder gingen na hun asielaanvraag (het idee van criminele emigratie). Deze alternatieve verklaringen hebben we echter met de ons ter beschikking staande statistische gegevens niet kunnen toetsen.

Literatuur

- Agnew, R. (2001). Building on the foundation of general strain theory. Specifying the types of strain most likely to lead to crime and delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38, 319-361.
- Althoff, M. & Haan, W. de (2006). *Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers*. Apeldoorn: Elsevier Overheid.
- Bauman, Z. (1998). *Globalization. The human consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Boom, J. de, Engbersen, G. & Leerkes, A. (2006). *Asielmigranten en criminaliteit*. Apeldoorn: Elsevier Overheid.
- Bosniak, L. (2006). *The citizen and the alien. Dilemmas of contemporary membership*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Bovenkerk, F. (2002). Essay over de oorzaken van allochtone misdaad. In: J. Lucassen & A. de Ruijter (red.). *Nederland multicultureel en pluriform? Een aantal conceptuele studies*. NWO-reeks sociale cohesie in Nederland. Amsterdam: Aksant, 200-245.
- Cloward, R.A. & Ohlin, L. (1960). *Delinquency and opportunity*. New York: Free Press.
- Engbersen, G. & Leun, J. van der (1998). Illegality and criminality. The differential opportunity structure of illegal immigrants. In: K. Koser & H. Lutz (eds.). *The new migration in Europe. Social constructions and social reality*. Londen: MacMillan Press, 199-223.
- Engbersen, G. & Leun, J. van der (2001). The social construction of illegality and criminality. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9(1), 51-70.

- Engbersen, G., Leun, J. van der & Boom, J. de (2007). The fragmentation of migration and crime in the Netherlands. In: M. Tonry & C.J. Bijleveld (eds.). *Crime and justice in the Netherlands*. Chicago: Chicago University Press, 389-452.
- Engbersen, G., Staring, R., Leun, J. van der, Boom, J. de, Heijden, P. van der & Cruijff, M. (2002). *Illegale vreemdelingen in Nederland. Omvang, overkomst, verblijf en uitzetting*. Rotterdam: R.
- Haan, W.J.M. de (1993). *Beroving van voorbijgangers. Rapport van onderzoek naar straatroof in 1991 in Amsterdam en Utrecht*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Haan, W.J.M. de & Althoff, M. (2002). *Vreemd en verdacht. Een verkennend onderzoek naar criminaliteit in en om asielzoekerscentra*. Groningen: Vakgroep Strafrecht en Criminologie.
- Hagan, J. & Peterson, R.D. (eds.) (1995). *Crime and inequality*. Stanford: Stanford University Press.
- Heijden, P. van der (1994). *Hoe te leven met statistiek*. Utrecht: ISOR.
- Heijden, P. van der, Cruijff, M., Engbersen, G. & Houwelingen, H. van (2003a). Estimating the size of a criminal population from police records using the truncated Poisson regression model. *Statistica Neerlandica*, 3, 1-16.
- Heijden, P. van der, Bustami, R., Cruijff, M., Engbersen, G. & Houwelingen, H. van (2003b). Point and interval estimation of the population size using the truncated Poisson regression model. *Statistical Modelling*, 3, 1-18.
- Jennissen, R., Oosterwaal, A. & Blom, M. (2007). Geregistreerde criminaliteit onder niet-westerse allochtonen en autochtonen. In: J. Dagevos & M. Gijsberts (red.). *Jaarrapport integratie 2007*. Den Haag: SCP, 229-248.
- Leerkes, A. (2009). *Illegal residence and public safety in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Leerkes, A., San, M. van, Engbersen, G., Cruijff, M. & Heijden, P. van der (2004). *Wijken voor illegalen. Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Leun, J. van der (2003). *Looking for loopholes. Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Marshall, T.H. (1950). *Citizenship and social class, and other essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Merton, R.K. (1957). *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- Morris, L. (2003). Managing contradiction. Civic stratification and migrant rights. *International Migration Review*, 36(1), 74-100.
- Sutherland, E., Cressey, D. & Luckenbill, D. (1992). *Principles of criminology*. New York: General Hall.
- Torpey, J. (2000). States and the regulation of migration in the twentieth-century North Atlantic world. In: P. Andreas & T. Snyder (eds.). *The wall around the West. State borders and immigration controls in North America and Europe*. Lanham/Boulder/New York/Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, 31-54.
- Turner, B. (2007). The enclave society. Towards a sociology of immobility. *European Journal of Social Theory*, 10(2), 287-303.
- Vertovec, S. (2007). Super diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024-1054.

Migratie en mobiele daders

Heling bij rondtrekkende dadergroepen*

Stijn Van Daele & Tom Vander Beken

Sinds ongeveer een decennium krijgen politie-instanties in West-Europa af te rekenen met (Zuid)Oost-Europese daderbendes die al dan niet tijdelijk in West-Europa verblijven, vele eigendomsdelicten plegen en zeer mobiel zijn. De vraag is echter hoe men deze mobiliteit moet beschouwen. Gaat het om een tijdelijke verplaatsing, een vorm van crimineel toerisme, of is er sprake van migratie? Dit artikel rapporteert over een onderzoek onder rondtrekkende daders veroordeeld voor heling. Uit deze bevraging bleek dat deze heling zowel in West-Europa als in het thuisland kan plaatsvinden. Samen met heling lijkt ook het zwaartepunt van de sociale contacten van deze daders op een van beide plaatsen gelegen. Deze heterogeniteit geeft aan dat het weinig zin heeft om te proberen de Oost-Europese bendes te bestrijden, omdat deze simpelweg niet bestaan en omdat het om verschillende dadertypes met een verschillende achtergrond gaat.

Eigendomsdelicten gepleegd door (Zuid-)Oost-Europese daders krijgen ruime aandacht vanuit de politiepraktijk en beleid (De Raedt, 2006; De Ruyver, 2006, 5; Dupuis, 2004, 34; Korps Landelijke Politiediensten, 2008, 146). Deze aandacht manifesteert zich zowel in Nederland als in België. Toch is de invulling die beide landen aan dit crimineel fenomeen geven deels verschillend. In Nederland ging men er lange tijd van uit dat mobiele daders slechts kort in West-Europa verblijven. Onder meer in de definitie die werd opgesteld bij het project Polaris, werd melding gemaakt van het gebruik van een hit-and-runtactiek (Boersma, 2006; Van der Laan & Weenink, 2005). In dit project, uitgevoerd door de Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) Dienst Nationale Recherche, werd het mobiel banditisme vanuit Polen en Litouwen onder de loep genomen. Specifiek ging het om deze criminaliteit in Noord- en Oost-Nederland. Politiediensten in België besteden eveneens aandacht aan deze daders, maar maken ook melding van 'rondtrekkende daders' die hier langere tijd blijven of zelfs een definitieve verblijfplaats in België hebben. De definitie van het begrip 'rondtrekkende daders' omvat in de eerste plaats daders die opereren vanuit het buitenland. Daarnaast maakt men ook melding van daders die een uitvalsbasis hebben in een van de Belgische grote steden (FOD Justitie e.a., 2007; *Kadernota Integrale Veiligheid*, 2004). Dit artikel stelt zich tot doel te achterhalen om welke verschijningsvorm(en) het specifiek gaat, hoe de sociale organisatie van de betrokken 'rondtrekkende daders' gevormd

* De auteurs zijn de Belgische Federale Politie en in het bijzonder Directeur Eddy De Raedt van de Centrale Directie van de strijd tegen de criminaliteit tegen goederen zeer erkentelijk voor de financiering en ondersteuning van dit onderzoek.

wordt en hoe dit gerelateerd kan worden aan mobiliteit en migratie. Gaat het hierbij om personen die hier slechts kort verblijf houden of een meer definitieve migratie beogen? En vooral, waar ligt het sociale zwaartepunt van de (criminele) contacten van deze daders met hun omgeving hier en in hun thuisland?

Door enkel de diefstallen en de plegers ervan te bestuderen krijgt men slechts een gefragmenteerd beeld van het fenomeen en de sociale organisatie van de betrokkenen (Balthau, 2006). Het onderzoek waarover dit artikel rapporteert, heeft getracht dit op te vangen door verder te kijken dan de gepleegde diefstallen en ook expliciet oog te hebben voor de (criminele) samenwerking en achterliggende activiteiten om de inbedding van deze groepen in West-Europa beter te begrijpen. Dit verder kijken is vormgegeven door expliciete aandacht voor de helingnetwerken van deze groepen. Heling levert immers informatie op over de sociale organisatie van daders en hun samenwerkingsverbanden met de omgeving. Heling was voor ons dan ook de bril om de studie van de structuur en sociale organisatie van deze groepen te analyseren. Heling is bovendien een belangrijk aspect in de criminele keten, omdat het de verbinding vormt tussen verschillende criminele groepen (Elzinga & De Wit, 1996; Hill, 1992; Stoele, 2007, 117), en helingnetwerken fungeren ook als sociale netwerken (Mawby, 2001, 69). Heling verschaft ons informatie over wat er met de goederen gebeurt na de diefstallen. Daardoor worden de contacten van deze daders blootgelegd en vormt heling de activiteit bij uitstek om de sociale omgeving van deze daders te onderzoeken en te lokaliseren.

Methodologie

De beoogde informatie betrof de aard van de samenwerkingsverbanden en de achterliggende activiteiten van deze dadergroepen. Deze informatie is tijdens politieel onderzoek veelal minder belangrijk dan de informatie met betrekking tot eigenlijke eigendomsdelicten. Hieruit volgt dat deze gegevens zich slechts in mindere mate in de strafdossiers van deze daders bevinden. Daarom werd voor een alternatieve werkwijze geopteerd en werd een aantal daderinterviews gevoerd. In de interviews die wij voerden, werden veroordeelde helers ondervraagd die deel uitmaakten van een rondtrekkende dadergroep. In samenspraak met de Belgische Federale Politie werd een aantal daders geselecteerd die lid uitmaakten van een dergelijke groep en die bovendien een sleutelrol vervulden in de achterliggende activiteit van heling.

Initieel werden 60 potentiële respondenten geselecteerd. Het betrof hierbij Oost-Europese daders die als helers betrokken waren bij eigendomsdelicten. Deze betrokkenheid bleek uit een veroordeling. Er werd gekozen voor Serviërs en Roemenen omdat zij in België de belangrijkste nationaliteiten bij rondtrekkende daders uitmaken (FOD Justitie e.a., 2007, 11). Door de potentiële respondenten tot twee nationaliteiten te beperken kon een grotere uniformiteit bekomen worden, bijvoorbeeld door het aantal tolken te beperken met wie werd samengewerkt. Om verschillende redenen konden we slechts een beperkt deel van de daders bereiken. Op basis van de penitentiaire fiches werden 17 daders van de lijst geschrapt, bijvoorbeeld omdat zij zich niet in de gevangenis bevonden of niet

definitief veroordeeld waren. In dit laatste geval betekende dit dat zij na een eerdere veroordeling – op basis waarvan zij tot de mogelijke respondenten behoorden – reeds opnieuw waren gearresteerd in het kader van een andere strafzaak. Voor negen daders werd de toestemming van de bevoegde magistraten niet tijdig verkregen. Slechts voor 34 potentiële respondenten kon de gevangenis gecontacteerd worden. In deze fase vielen nog 24 daders af. Dit kon zijn omdat zij in de tussenperiode van het vervullen van administratieve voorwaarden reeds in vrijheid waren gesteld (vijf personen), omwille van de penitentiaire veiligheid (twee personen), of omdat zij niet wensten mee te werken met het onderzoek (17 personen). De beperkte medewerking is ons inziens te verklaren door een combinatie van factoren. Naast de administratieve klok die tikte, ging het om een daderpopulatie die, zo blijkt uit de politiepraktijk, niet bekendstaat als spraakzaam. Door de taalbarrière wordt dit extra bemoeilijkt. Het was derhalve minder eenvoudig deze daders te bevragen dan het geval was bij andere, gelijkaardige onderzoeken (zie Bennett & Wright, 1984; Mawby, 2001; Verwee e.a., 2007 voor enkele voorbeelden). De selectie van de respondenten gebeurde dus niet willekeurig. Enkel daders die veroordeeld waren en die bovendien wilden meewerken met het onderzoek, kwamen in aanmerking. De resultaten kunnen dus niet veralgemeend worden, maar hebben wel het voordeel dat daders weinig motivatie hadden om te liegen. Zij konden immers eenvoudigweg hun medewerking weigeren.

De gevangenis als onderzoekssetting heeft een aantal voor- en nadelen (Staring & Kroese, 1991, 113). De voordelen kunnen vooral gezocht worden in het feit dat de respondenten steeds bereikbaar zijn en tijd hebben om de onderzoeker te woord te staan. Nadelen hebben vooral te maken met het verkrijgen van de nodige toestemmingen, waarmee vaak kostbare tijd verloren gaat, en de moeilijkheid om een vertrouwelijk gesprek aan te knopen. We stelden meermaals vast dat daders bij de aanvang van het gesprek zeer argwanend bleken, maar doorgaans evolueerde dit positief. Inhoudelijk zijn er weinig bezwaren tegen het voeren van gesprekken in de gevangenis, de resultaten verschillen doorgaans niet noemenswaardig met interviews buiten de gevangenis (Deakin e.a., 2007, 55; Kleemans e.a., 2008, 326; Shover, 1972, 541).

De onderzoekspopulatie bestond dus uit tien daders die in de gevangenis werden bevestigd. Het waren allemaal mannen, hun leeftijd varieerde tussen 28 en 45 jaar. De helft van hen was reeds meerdere malen veroordeeld in België. Tijdens deze interviews werd specifiek gevraagd naar de praktische aspecten van heling, maar ook de achterliggende structuur van deze groepen kwam aan bod. Het ging om daders uit Roemenië en Servië.

Het aantal respondenten was beperkt. Toch menen wij dat de resultaten relevant zijn. In de eerste plaats ging het om daders die sleutelfuncties vervulden. Door deze functie vormden zij vaak een brug tussen verschillende dadergroepen en sommigen konden daarom informatie verschaffen over verschillende groepen en strategieën. Daarnaast werd, ter triangulatie, door de Belgische Federale Politie een parallel onderzoek uitgevoerd naar 34 politionele dossiers (Dubois, 2009). De resultaten van beide onderzoeken waren in hoofdzaak dezelfde. Ondanks het beperkte aantal daders menen wij daarom dat deze populatie ons waardevolle

informatie kan verschaffen. Desalniettemin kunnen hier geen veralgemeningen aan gekoppeld worden. De daders bevonden zich immers in de gevangenis op basis van een definitieve veroordeling. Het is echter niet ondenkbaar dat meer flexibele criminelen minder vaak gearresteerd worden en daarom moeilijker te bereiken zijn (Eck, 1995, 74; Eck & Weisburd, 1995, 16). Daarenboven kon het gesprek slechts plaatsvinden op vrijwillige basis (Bachman & Schutt, 2008, 211-212; Silverman, 2001, 271). Aangezien de opdrachtgever de Federale Politie was, is deze vrijwilligheid extra belangrijk om weerbaar te zijn tegenover de macht die uitgaat van officiële instanties (Hollway & Jefferson, 2000, 94). Met betrekking tot de rondtrekkende dadergroepen worden verschillende typologieën onderscheiden, gaande van sterk gestructureerde groepen tot losse samenwerkingsverbanden (Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid, 2007, 67-68). We moeten rekening houden met de mogelijkheid dat leden van deze gestructureerde groepen minder snel bereid zijn om mee te werken, hetzij onder invloed van een zwijgplicht, hetzij uit angst voor represailles. Om dit effect te beteugelen werd steeds vooropgesteld dat de onderzoekers niet op zoek waren naar namen van medeplichtigen of achtergrondinformatie die groepsleden zou kunnen identificeren. Daarnaast komt het vaak voor dat daders die slechts korte tijd in België verblijven (en bijvoorbeeld gebruikmaken van hit-and-runtactieken) na een gedeelte van de straf worden gerepatriëerd, waardoor zij slechts gedurende een heel korte periode tot de mogelijke doelpopulatie behoren.

Achtergrond: Oost-Europese dievenbendes in België en Nederland

Eind 2004 en begin 2005 teisterde een zeer actieve dievenbende grote delen van België. De bende opereerde vanuit Antwerpen en werd verdacht van ongeveer 500 delicten. Ze besloeg hierbij een actieradius die nagenoeg het gehele Belgische grondgebied omvatte: van de kust tot Luik, van Bergen tot Tongeren. Het onderzoek leidde naar feiten die reeds aan het eind van de jaren negentig door deze groep werden gepleegd. In dit dossier kwam een groep in beeld van een twintigtal personen van ex-Joegoslavische afkomst die zich schuldig gemaakt hadden aan allerlei vormen van eigendomsriminaliteit, gaande van woninginbraken tot ramkraken en voertuigdiefstallen. Sommige daders hadden meer dan 40 feiten achter hun naam staan. Het onderzoek verliep niet zonder slag of stoot, maar op het einde van de rit werd in totaal 68 jaar gevangenisstraf ten aanzien van de leden van deze bende gevonnis (Boudry, 2006).

Het dossier vormt slechts een van de voorbeelden van een crimineel fenomeen dat men sinds meer dan een decennium bestrijdt. Hoewel deze bendes in zowel België als Nederland opduiken en worden beschreven, lijkt men in België meer beleidsmatige aandacht aan het fenomeen te besteden dan in Nederland. Vooral eer hier conclusies aan vast te koppelen op het gebied van omvang of ernst van het probleem, is het belangrijk twee zaken voor ogen te houden. In de eerste plaats kent België een gecentraliseerde aanpak ter bestrijding van deze criminele groepen. De Centrale Directie van de strijd tegen de criminaliteit tegen goederen van de Federale Politie speelt hierin een vooraanstaande rol, samen met het Fede-

raal Parket. Deze gecentraliseerde aanpak zorgt ervoor dat het begrip 'rondtrekkende daders', zoals deze groepen in België genoemd worden, de politiepraktijk overstijgt en weerklank vindt in het strafrechtelijk beleid (Federale Politie, 2004; 2008; FOD Justitie e.a., 2007; *Kadernota Integrale Veiligheid*, 2004). Betreffende eigendomsdelicten worden rondtrekkende dadergroepen als belangrijkste gezien (Federale Politie, 2008, 7, 18), wat een niet mis te verstaan *statement* vormt met betrekking tot vastberadenheid om deze bendes te bestrijden. In Nederland kent men zo'n gecentraliseerde aanpak slechts in mindere mate. Terwijl het fenomeen in 2004 nog als beperkt beschouwd werd (Korps Landelijke Politiediensten, 2004, 46-47), heeft het meest recente *Nationaal dreigingsbeeld georganiseerde criminaliteit* wel een volwaardig hoofdstuk aan deze groepen gewijd. Dit betekent echter niet dat het fenomeen in Nederland slechts later kon worden vastgesteld dan in België. Bovenkerk (2001, 115-116) maakte al melding van dergelijke criminele verschijningsvormen. Ook op regionaal en bovenregionaal vlak werden dergelijke groepen reeds bestudeerd, in het bijzonder in Noordoost-Nederland, met name in het project Polaris (Van der Laan & Weenink, 2005). Dit betekent uiteraard niet dat dit fenomeen tot deze regio beperkt blijft (Spapens & Fijnaut, 2005, 83-86). Men heeft ervoor geopteerd om de strijd tegen deze bendes in hoofdzaak op operationeel niveau te voeren en over te laten aan de regionale en bovenregionale researcheteams. Zonder enig oordeel te willen vellen over deze keuze vanuit operationeel oogpunt, kan men stellen dat een dergelijke (boven)regionale aanpak het niet makkelijk maakt om een globaal beeld te krijgen van een criminaliteitsfenomeen (Bovenkerk, 2001, 114).

Een tweede element is de inhoud van de definitie. De Belgische definiëring vereist dat deze bendes 'opereren of aangestuurd worden vanuit het buitenland of de grote agglomeraties' (FOD Justitie e.a., 2007, 14; *Kadernota Integrale Veiligheid*, 2004). Een langdurig of zelfs permanent verblijf in het land neemt niet weg dat deze bendes onder de noemer rondtrekkende dadergroepen kunnen vallen en men besteedt zelfs specifieke aandacht aan sedentaire dadergroepen. In Nederland lag de nadruk lange tijd op het gebruik van een hit-and-runtactiek (Boersma, 2006, 41; FOD Justitie e.a., 2007, 15; Van der Laan & Weenink, 2005, 13), wat impliceert dat het verblijf ter plaatse van beperkte en zelfs korte aard is. Daarenboven werd inzake mobiel banditisme vooral aandacht besteed aan Poolse en Litouwse bendes (Pool, 2003; Weenink e.a., 2004, 179-192). Vanwege deze nauwere kijk op het fenomeen behoeft het geen verwondering dat de omvang van het fenomeen als beperkter kon beschouwd worden. Slechts meer recentelijk werd in het kader van het *Nationaal dreigingsbeeld georganiseerde criminaliteit* ook in Nederland afstand genomen van dit zeer tijdelijke verblijf en heeft men dit opengetrokken naar in Nederland gevestigde criminele samenwerkingsverbanden die bovenregionaal opereren (Korps Landelijke Politiediensten, 2008, 146). De kenmerken van de respondenten in dit onderzoek sluiten in hoofdzaak aan bij de in België gehanteerde omschrijving. Deze wordt ruim ingevuld en omvat dus ook de daders die in Nederland onder de term 'mobiel banditisme' worden begrepen.

Het schatten van de omvang van het fenomeen is bijzonder moeilijk. Naast de hiervoor vermelde invloed van de definitie en de manier waarop het probleem

wordt aangepakt, kunnen misdrijven slechts aan mobiele bendes toegeschreven worden wanneer men verdachten in beeld heeft. Voordien bestaat slechts een vermoeden. De feiten die zij plegen – het gaat om eigendomsdelicten zoals woninginbraken, ramkraken, inbraken in bedrijven en overvallen – worden immers niet exclusief door deze bendes gepleegd. Voor niet-opgehelderde feiten is het met andere woorden een schier onmogelijke opdracht om vast te stellen of zij het werk zijn van dergelijke bendes. Zelfs al kan men vermoedens uitspreken op basis van modus operandi en/of doelwitkeuze, zekerheid bieden deze methodes niet.

De gebruikte term, hetzij ‘rondtrekkende daders’, hetzij ‘mobiel banditisme’, verwijst in de eerste plaats naar de grote actieradius van deze bendes (Ponsaers, 2004; Van Daele e.a., 2008). Dit vinden we eveneens in de definitie terug. Enkele opmerkingen zijn hierbij op hun plaats. Zo is de algemene mobiliteit de laatste decennia drastisch toegenomen. Vervoers- en communicatiemiddelen hebben mensen steeds dicht bij elkaar gebracht, zowel binnen als buiten de landsgrenzen (Bruggeman, 2007, 163; Bruinsma, 2000, 3-4). Specifiek voor België en Nederland geldt daarenboven dat zij fungeren als toegangspoort tot Europa: deze landen beschikken over een zeer dicht wegennetwerk, de havens van Rotterdam en Antwerpen vormen de belangrijkste van Europa en ook de luchthavens Schiphol en Zaventem dragen bij tot een grote in- en uitstroom van mensen en goederen (Siegel & Bovenkerk, 2000, 433). Het spreekt voor zich dat deze toegenomen mobiliteit ook voor daders geldt. Het fenomeen van de rondtrekkende dadergroepen vormt hierbij slechts een van de mogelijkheden die gecreëerd worden door de toenemende mobiliteit (Bruggeman, 2007).

Daarenboven is mobiliteit een subjectief gegeven. Wanneer daders als mobiel worden gekenmerkt, is dit op basis van subjectieve criteria. Een mogelijk gehanteerd criterium vanuit strafrechtelijk oogpunt is het kruisen van landsgrenzen, maar zelfs dan geldt de vraag hoe vaak zij dit moeten doen om als ‘mobiel’ te worden beschouwd (Fijnaut, 1998, 6). Daarenboven is mobiliteit geen exclusief gegeven. Hoewel bepaalde criminele activiteiten als mobiel kunnen worden beschouwd, kunnen de daders die hiervoor verantwoordelijk zijn en de figuren die ondersteunende activiteiten verzorgen, in hoofdzaak lokaal opereren (Fijnaut, 1998, 8).

Tot slot vormt deze grote actieradius geen unicum. Reeds in de achttiende eeuw vormden de bendes van de zogeheten bokkenrijders een vorm van criminaliteit waarbij een grote actieradius werd gehanteerd (Augustus, 2000; Blok, 1992; Crott, 1990; De Ruyver, 2001). Meer recentelijk teisterden de zogeheten ‘Kappa-bendes’ de Frans-Belgische grensregio, waarbij zij gelijkaardige modi operandi vertoonden, althans wat inbraken in commerciële gebouwen betreft. Hun belangrijkste troeven waren het snel handelen, het gebruik van valse identiteiten, grensoverschrijding, een grote actieradius, het opereren langs de grote verkeersassen en het halsstarrig ontkennen van de gepleegde feiten (Bruggeman e.a., 1991, 142). Deze strategieën worden stuk voor stuk ook bij de rondtrekkende daders vastgesteld. Ook de grensregio met Duitsland is reeds langer een doelwit voor criminelen, en het gaat hierbij ook om andere types daders dan Oost-Europese bendes (Spapens & Fijnaut, 2005, 82-83). Ietwat van een andere orde, maar desalniettemin ook een vorm van mobiele criminaliteit, zijn de zogeheten ‘dacoities’

uit India. Hierbij pleegden groepen daders gewelddadige overvallen in andere dorpen en kasten dan de hunnen (Rossmo, 2000, 188-189; Sarangi & Youngs, 2006, 108).

Omwille van deze elementen werd mobiliteit niet als voorwaarde vooropgesteld bij de selectie van de respondenten. Het zou ons immers dwingen om een arbitraire en discutabele grens te trekken met betrekking tot mobiliteit. Daarenboven blijkt dat Oost-Europese daders van eigendomsdelicten vaak mobiel zijn (Van Daele e.a., 2008) en zegt het gedrag en de mobiliteit van helers weinig over de mobiliteit van dieven.

Helingsnetwerken

Bij de daders die wij konden bevragen in het kader van het huidige onderzoek viel in hoofdzaak de flexibiliteit en snelheid op waarmee de goederen werden gehaald. De buit betrof doorgaans goederen die beantwoorden aan het acroniem CRAVED (Clarke, 1999), wat betekent dat het ging om goederen die makkelijk te verbergen (*concealable*), te verwijderen (*removable*), beschikbaar (*available*), waardevol (*valuable*), te gebruiken (*enjoyable*) en te verkopen (*disposable*) zijn. Voorbeelden van dit type goederen zijn geld en juwelen, maar ook kleine elektronica, zoals gsm's, laptops en fototoestellen, behoort tot deze categorie en werd vermeld als favoriete buit. Behalve een minderheid die werd bewaard voor eigen gebruik, werden deze goederen verkocht.

Eenzijds waren er groepen die deze goederen in het thuisland verkochten. Zij sloegen de buit tijdelijk op, vaak in hun verblijfplaats, om vervolgens de trip naar het land van herkomst aan te vatten. Voor deze trip gebruikten zij eigen vervoer of huurden zij vervoer in. Deze voertuigen werden volgestouwd met goederen en in het land van herkomst verkocht. Soms werd er ook een ingehuurd chauffeur mee betaald, maar meestal gingen deze goederen naar de thuisbasis van de daders. Het aantal respondenten dat deel uitmaakte van een dergelijke groep was beperkt, maar dit werd deels opgevangen doordat een van de bevroegde personen een chauffeur was die kennis had over verschillende dadergroepen. De familie speelde vaak een actieve rol bij de heling. Wanneer de goederen werden opgestuurd zonder dat de daders zelf de reis maakten, werd de familie op de hoogte gebracht van de komst van de goederen. Het doorverkopen van de goederen bleek geen moeilijkheden met zich te brengen: nagenoeg alle respondenten gaven aan dat iedereen wel wist hoe hij goederen op de zwarte markt kwijt kon raken. Daarnaast zou het zelfs mogelijk zijn gestolen goederen, wanneer zij helemaal nieuw zijn, via het legale circuit van kleinhandelaars aan de man te brengen. Gezien het gemak waarmee goederen in het thuisland kunnen worden verkocht en het feit dat familieleden vaak op de hoogte zijn, menen we te kunnen stellen dat er sprake is van een ernstige economische *push*-factor in het land van herkomst om deze criminaliteit te plegen.

Anderzijds verkochten de meeste respondenten hun goederen in België. Hoewel het doorgaans om hetzelfde type goederen ging als bij de eerste groep daders, is de manier waarop zij geheeld worden anders. Deze daders legden informele con-

tacten met personen die zij hier hadden leren kennen. Een belangrijke rol was hierbij weggelegd voor bars. Deze bleken een uitgelezen plaats om goederen te kunnen kopen en verkopen. In de eerste plaats varieerde het aantal gefrequenteerde bars. Soms werd steeds hetzelfde café bezocht, andere personen waren bekend in meerdere bars. Daarnaast stelden we verschillende rollen van de cafés zelf vast. In sommige gevallen fungeerde het etablissement slechts als ontmoetingsplaats: er werden afspraken gemaakt en eventueel discreet goederen verhandeld. In andere gevallen werden de goederen verkocht aan vaste klanten en was het personeel hiervan op de hoogte. Tot slot bleek een aantal caféhouders of medewerkers van de bar actief betrokken te zijn bij heling, in die mate dat zij sporadisch of zelfs systematisch goederen opkochten. Ook heling die binnen politio-nale onderzoeken wordt gezien als internationale heling – het gaat hierbij om heling in andere landen dan het land van herkomst of het land waar de feiten worden gepleegd – kan hier soms op teruggebracht worden. Een respondent verkocht zijn gestolen goederen aan een Nederlander die hij ook in een van deze (Belgische) cafés had leren kennen. Hoewel het hier strikt genomen gaat om een vorm van internationale heling, is de structuur zeer gelijklopend met andere voorbeelden van lokale heling.

De goederen die gestolen werden, zijn voor beide types heling gelijkaardig. Het gaat in hoofdzaak om juwelen en kleine elektronica. De prijzen die omgingen, zijn eveneens vergelijkbaar en bedroegen ongeveer een vijfde tot een derde van de originele nieuwprijs, afhankelijk van de staat van het product. Voor ongebruikte producten kon bij uitzondering de helft van de oorspronkelijke kostprijs worden gevangen. Dit komt tevens overeen met prijzen die in de literatuur over heling worden teruggevonden (Stoele, 2007, 132; Walsh, 1977, 72). Ook de aard van de helingnetwerken is nagenoeg gelijk. Het gaat in hoofdzaak om flexibele, informele netwerken. Een groot verschil is echter de snelheid en flexibiliteit waarmee goederen verkocht werden. De verkoop van goederen in het land van herkomst vergde een nauwere organisatie en meer systematiek, terwijl goederen die hier geheeld werden op een flexibeler ad-hocbasis werden verkocht. Het transport naar het thuisland vormde ook een activiteit van de gehele groep, terwijl heling ter plaatse een activiteit vormt van de individuele dader.

Sociale organisatie

Twee belangrijke vormen van heling kwamen in het onderzoek naar voren: heling in het land van herkomst en heling in West-Europa. Hoewel heling slechts een beperkt aspect van deze rondtrekkende dadergroepen belicht, bleek zij gelieerd te zijn aan de bredere achtergrond waarbinnen deze daders opereren. Ook de motivatie om naar West-Europa te komen en de wijze waarop dit gebeurde, werd gepeild. Daders die de gestolen goederen heelden in het thuisland, hadden daar doorgaans nog steeds het zwaartepunt van hun activiteiten. Een van de respondenten betrof een persoon die systematisch personen en goederen vervoerde tussen het land van herkomst en West-Europa. Het ging hierbij steeds om kleine groepen die voor een relatief korte periode (enkele dagen tot enkele maanden) in

België verbleven, waarna zij met hun buit terugkeerden naar het thuisland. Dergelijke expedities werden verschillende malen herhaald. Hun verblijf hier was merkbaar gericht op korte periodes: zij verbleven veelal in kleine appartementen, verlaten panden of goedkope hotels. Het comfort dat zij hier genoten, was minimaal. Verder werden weinig of geen inspanningen gedaan om hier sociale relaties op te bouwen. In de typologie die Von Lampe aanhaalt, gaat het hierbij om *foreign-based networks*: zij hebben geen ondersteunende structuren in het land waar zij opereren (Von Lampe, 2004, 245). Vaak werd getracht in alle discretie te opereren, waarbij alles in het teken stond van snelle winsten maken. Weliswaar werd met de winst een beter leven opgebouwd, maar de basis van dit leven bevond zich nog steeds in het thuisland. Voor deze daders was criminaliteit het belangrijkste motief om naar West-Europa te komen. Gezien hun korte verblijf in West-Europa ontbreekt bij deze daders elke lokale inbedding (zie ook Von Lampe, 2004, 246). Daarnaast ontmoetten we daders die wel langer in West-Europa verbleven. Zij waren om economische of politieke redenen gemigreerd, soms gevolgd door hun familie. Zij hadden gereisd met behulp van mensensmokkelaars of uit eigen beweging (Kyle & Siracusa, 2005). De redenen om naar België te komen waren niet altijd duidelijk. Sommigen waren overgeleverd aan de bestemming die bepaald was door mensensmokkelaars, voor anderen volstond elk West-Europees land. Wanneer de redenen wel duidelijk waren, ging het in hoofdzaak om geruchten die zij hadden opgevangen als zou België zich goed lenen om asiel aan te vragen en werk te vinden, of – met name voor Roemeense daders – dat men in België Frans spreekt (zie ook Sandu, 2005, 564). Deze daders bouwden hier een leven op. Zij huurden een bescheiden woning en trachtten in eerste instantie werk te vinden. Veelal slaagden zij hier behoorlijk vlot in. Het ging hierbij om allerlei zwartwerk, vaak in de bouwsector of automechanica en -handel. Dit werk was van korte duur, wat inhoudt dat zij steeds nieuwe jobs moesten zoeken. Gedurende het verblijf bouwde men hier ook informele sociale relaties op. Zij leerden deze personen bijvoorbeeld kennen omdat zij in hetzelfde gebouw woonden of terwijl zij op zoek waren naar werk. Een andere belangrijke ontmoetingsplaats waren de hiervoor vermelde bars. De respondenten gaven aan dat zij al snel wisten in welke bars zij landgenoten konden treffen en deze bars functioneerden dan ook als faciliterende factoren voor sociale relaties en heling. Hoewel zij hier soms met deze personen in hetzelfde gebouw woonden of afkomstig waren uit dezelfde streek, betekent dit naar eigen zeggen niet dat zij deze personen al kenden voor zij naar België kwamen. Deze bars golden als *convergence settings* of ontmoetingsplaatsen bij uitstek. Zij ontmoetten er mogelijke compagnons. Doordat het vaak om bars ging die in hoofdzaak door landgenoten werden bezocht, konden zij er elkaar leren kennen zonder al te veel bemoeienis van buitenstaanders. Zij gaven aan al snel aan de praat te raken met landgenoten, omdat dezen zich vaak in dezelfde situatie bevonden en bovendien dezelfde taal spraken. Op die manier werd aan de belangrijkste voorwaarden van succesvolle ontmoetingsplaatsen voldaan en konden daders makkelijk gemotiveerde mededaders vinden. In deze bars konden daders hun sociale contacten enige vorm van standvastigheid en continuïteit geven. Deze werkwijze is ook terug te vinden in andere literatuur over ontmoetingsplaatsen en samenleggen (Felson, 2003, 157-158; Tremblay, 2004). Opmer-

kelijk was wel dat de daders hun criminele feiten doorgaans niet dicht bij deze plaatsen pleegden (zie ook Van Daele & Vander Beken, 2009; 2010; Van Daele e.a., 2008).

Bij het uitbouwen van deze relaties raakten deze personen steeds vaker betrokken bij criminele activiteiten. De bars fungeerden met andere woorden als sociale en criminele ontmoetingsplaatsen (Felson, 2006, 10). De personen met wie deze daders criminele feiten pleegden, waren in hoofdzaak van dezelfde nationaliteit. De taalgebonden isolatie die door Von Lampe in zijn studie naar wat hij subculturele netwerken noemt, wordt aangehaald (Von Lampe, 2004, 246-247), speelde ook bij de bevraagde daders een rol. Getuige daarvan zijn onder meer de vele contacten die zij vlot met elkaar leggen en de noodzaak voor de onderzoekers om een talk te gebruiken bij de interviews.

Het gaat doorgaans om informele criminele netwerken. Typisch aan zulke netwerken is dat zij niet standvastig zijn (Ruggiero, 1996, 5-6; Shelley, 1999). Het kan zelfs gaan om een geheel van dyadische relaties (Von Lampe, 2001), waarbij daders geen weet hebben van de contactpersonen van andere daders. Respondenten gaven dan ook aan verbaasd te zijn dat zij tijdens hun proces samen werden veroordeeld met personen die zij nog nooit hadden gezien. Dit lijkt de bevinding te bevestigen dat de organisatie van deze bendes doorgaans horizontaal en beperkt (Bruinsma & Bernasco, 2004) is. Er waren weinig aanwijzingen dat het om werkelijk georganiseerde groepen ging, iets wat ook in vorig onderzoek werd vastgesteld (Van San e.a., 2002).

Al snel werd duidelijk dat, samen met de heling, de sociale organisatie van de bevraagde rondtrekkende daders niet steeds dezelfde was. Hoewel het op het eerste zicht om een gelijkaardig fenomeen gaat, zijn de achterliggende patronen in belangrijke mate verschillend. Het aanvaarden en kaderen van deze diversiteit is belangrijk, wil men hier conclusies uit trekken (Von Lampe, 2004, 253).

In het eerste geval ging het om personen die gedurende een korte periode in West-Europa verbleven, voor wie het verwerven van snelle winsten vooropstond en die er zich van bewust waren dat deze winsten zouden verkregen worden door crimineel gedrag. Omdat zij soms enkele weken of zelfs maanden in West-Europa verbleven, menen wij dat hit-and-run een te enge omschrijving vormt. Echter, zij hadden geen ambitie om het zwaartepunt van hun leven naar West-Europa te brengen.

In het tweede geval ging het om personen die migreerden naar West-Europa, vaak om economische of politieke motieven, en die hier vervolgens hun leven wilden opbouwen. Doorgaans verbleven zij al verschillende jaren in West-Europa. Toch moet gezegd dat zij veelal geen deel uitmaakten van de grote migratiegolven na de val van de Berlijnse Muur (zie ook Korps Landelijke Politiediensten, 2004, 38-40; Wong, 2005, 74-76). De opkomst van dit criminele fenomeen is al sinds halverwege de jaren negentig aan de gang en beperkt zich dus evenmin tot de periode na de grote EU-uitbreiding in 2004. Verschillende respondenten gaven aan ook eerder over manieren te kunnen beschikken om naar West-Europa te reizen, hetzij met behulp van mensensmokkelaars, hetzij door het omkopen van douaneambtenaren. De laatste jaren is het voor deze daders makkelijker geworden om naar

West-Europa te reizen. Dit maakt dat zij nog meer en makkelijker geconfronteerd worden met de verschillende levensstandaarden tussen Oost- en West-Europa. Precies dit verschil bleek voor deze personen een doorslaggevende factor, meer nog dan hun armoede op zich. De confrontatie met deze verschillen werd ook in ander onderzoek vastgesteld (Kyle & Siracusa, 2005, 156). Een van de respondenten verwoordde het als volgt:

‘Dat is zoals een klein kind dat je aan de arm neemt en dat je binnenloodst in een speelgoedwinkel of in een snoepwinkel, en je zegt: “Kijk maar rond, maar je mag niks opeten of je mag niks aanraken of je mag met niks spelen”.’

Eenmaal aangekomen in West-Europa bouwden zij hier informele relaties op en onder invloed van deze sociale netwerken raakten zij betrokken bij criminele activiteiten. Omdat criminaliteit hierbij een gevolg was van de migratie en slechts in een latere fase werd gepleegd, kunnen we bij deze daders spreken van migratiecriminaliteit. Criminaliteit was voor hen slechts een van de manieren om geld te verdienen en een beter leven op te bouwen. Door gestolen goederen te verkopen en eventueel ook zelf diefstallen te plegen konden zij hun financiële situatie verder verbeteren.

Migratiestromen als dusdanig kunnen doorgaans niet gekoppeld worden aan vormen van systematische of georganiseerde criminaliteit. Enige uitzondering hierop vormt mensenhandel, waarbij grensoverschrijding een constitutief element van de criminele handeling uitmaakt (Bort, 2002). Hierbij geldt wel dat het niet de migrant is die als crimineel kan worden bestempeld, maar de persoon die de mensenhandel organiseert. Het is ook in deze bijdrage niet de bedoeling om migratie en criminaliteit onlosmakelijk aan elkaar te koppelen. Omdat deze tweede groep daders aangaf hier eerst werk gezocht te hebben en zij pas na verloop van tijd in de criminaliteit terechtkwamen, durven we te stellen dat het plegen van diefstallen niet gekoppeld is aan de migratie van deze personen, maar aan de ontmoetingsplaatsen waar zij zich nadien begeven.

Tussen de respondenten blijkt met andere woorden een zekere verscheidenheid schuil te gaan, die reeds kon worden vastgesteld bij het bevragen van een beperkt aantal daders. Dit fenomeen omvat enerzijds daders die opereerden vanuit een hit-and-runperspectief en voor wie criminaliteit het belangrijkste motief was om West-Europa te frequenteren. Anderzijds kwam een aantal daders ook naar hier als migranten, met economische, politieke en/of praktische drijfveren. Het opbouwen van een beter leven was voor hen essentieel en criminaliteit vormde hier slechts een middel toe. Doordat zij hier vaak geen legale mogelijkheden hadden om te werken, werd de confrontatie met de West-Europese levensstandaarden hard en de verleiding (te) groot. Een dergelijk verschil vinden we ook terug met betrekking tot andere vormen van migratie (Dustmann, 2000).

De verscheidenheid tussen de verschillende daders maakt ook duidelijk dat de gehanteerde terminologie niet eenduidig is. De term ‘rondtrekkende daders’ lijkt te impliceren dat deze groepen een flexibele levensstijl hanteren zonder vaste verblijfplaats. Nochtans blijkt dat de meeste daders een relatief vast ankerpunt hebben, hetzij in West-Europa als migranten, hetzij in het thuisland als zij een hit-

and-runtactiek hanteren. Ook de term 'mobiel banditisme' schiet enigszins tekort, omdat de mobiliteit niet uitsluitend aan de eigenlijke criminaliteit kan gekoppeld worden.

Conclusie

Dit artikel rapporteert over een daderbevraging die gevoerd werd bij een aantal leden van Oost-Europese dievenbendes die als 'rondtrekkende daders' worden benoemd. We interviewden hen in eerste instantie over de helingpraktijk. Heling fungeerde als een ingang om meer zicht te krijgen op de sociale organisatie van dergelijke daders. Hierbij kwam naar voren dat heling via informele kanalen plaats had en dat daders weinig problemen hadden om hun goederen aan de man te brengen. Dit laatste kan op twee aspecten teruggebracht worden. Ten eerste ging het om goederen die makkelijk te helen zijn, in hoofdzaak juwelen en kleine elektronica. Ten tweede kenden deze netwerken een grote flexibiliteit: de meeste daders beschikten over verschillende helers en vice versa. De contacten waren informeel en hadden veelvuldig plaats.

Aan de hand van deze helingpraktijken werden verschillende achterliggende structuren blootgelegd. Een deel van de daders komt voor korte periodes naar West-Europa, zodat hun activiteit kan omschreven worden als mobiel banditisme. Zij trachten zo snel mogelijk maximale winsten te halen door middel van criminaliteit en transporteren de gestolen goederen veelal naar het thuisland om te verkopen. Deze daders hebben geen binding met West-Europa en het zwaartepunt van hun sociaal netwerk blijft in het land van herkomst liggen.

Andere daders komen wel voor langere tijd naar West-Europa. Zij hebben de ambitie om hier een beter leven op te bouwen en trachten zich hier als migranten te handhaven. Criminaliteit vormt hierbij slechts een van de manieren om geld te verdienen, maar wel een manier die snel resultaat oplevert. Door de problemen die zij kennen om hier voor langere tijd werk te vinden en omdat zij vaak land- en lotgenoten ontmoeten in specifieke bars, blijkt deze manier vaak de enige succesvolle manier te zijn om hun financiële situatie te verbeteren. Deze bars zijn bovendien de ontmoetingsplaatsen bij uitstek en vormen de basis voor de ontwikkeling van deze netwerken. Hoewel het ook om Oost-Europese daders gaat die vaak een grote mobiliteit hanteren tijdens het plegen van de feiten, vertaalt dit zich bij deze daders niet in een stroom van criminele goederen of winsten naar Oost-Europa. Zowel de netwerken als de stroom van criminele opbrengsten benadrukken de lokale inbedding van deze daders in West-Europa.

Zelfs een bevraging van een beperkt aantal daders maakt duidelijk dat eigendomsdelicten gepleegd door 'mobiele daders' een grote verscheidenheid herbergen als ook ingegaan wordt op aspecten die een zicht geven op de sociale organisatie van de betrokkenen. Door precies helers en dus sleutelfiguren in criminele netwerken te bevragen konden op basis van slechts een tiental interviews heel wat inzichten worden bekomen die toelaten het fenomeen in het algemeen en de relatie ervan tot migratie in het bijzonder, beter te begrijpen. Aangezien, mede door de sterkere focus op de diefstallen, vanuit politiedossiers en -praktijk doorgaans erg

moeilijk goede informatie beschikbaar is over helingpraktijken, werd gekozen voor de interviews met de helers zelf. Interviews afnemen van veroordeelden is vaak erg ondankbaar en moeilijk. Administratieve formaliteiten, tijdsdruk (bijv. door een 'plotse' uitwijzing van respondenten), afhankelijkheid van bereidwillige respondenten en de taalbarrière maken het werk erg tijdsintensief en grote samples onmogelijk. Toch menen wij dat zelfs een beperkte bevraging van helers zoals wij hebben gedaan, erg relevante en anders niet toegankelijke informatie naar boven kan halen om verdere inzichten te krijgen in eigendomsdelicten en de sociale organisatie en mobiliteit van de daarbij betrokken daders.

Literatuur

- Augustus, L. (2000). De mythe van de bokkerijders. *Maasgouw*, 119(4), 265-274.
- Bachman, R. & Schutt, R. (2008). *Fundamentals of research in criminology and criminal justice*. Los Angeles: Sage.
- Balthau, M. (2006). Rondtrekkende dadergroepen. Naar een geïntegreerde en integrale aanpak. In: B. De Ruyver (red.). *Rondtrekkende dadergroepen. Grensoverschrijdend beleid*. Brussel: Politeia, 53-58.
- Bennett, T. & Wright, R. (1984). *Burglars on burglary*. Aldershot: Gower.
- Blok, A. (1992). *De bokkerijders. Roversbenden en geheime genootschappen in de landen van Overmaas (1730-1774)*. Amsterdam: Prometheus.
- Boersma, J. (2006). Polaris bestrijdt mobiel banditisme. In: Stichting Maatschappij Veiligheid en Politie (red.). *Tegenhouden van mobiel banditisme*. Dordrecht: SMVP, 41-44.
- Bort, E. (2002). Illegal migration and cross-border crime. Challenges at the eastern frontier of the European Union. In: J. Zielonka (ed.). *Europe unbound. Enlarging and reshaping the boundaries of the European Union*. Londen: Routledge, 191-212.
- Boudry, K. (2006). De Venoen-case. In: B. De Ruyver (red.). *Rondtrekkende daders. Grensoverschrijdend beleid*. Brussel: Politeia, 63-71.
- Bovenkerk, F. (2001). *Misdaadprofielen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Bruggeman, W. (2007). Mobiliteit vanuit daderperspectief, benaderd vanuit een criminologisch en positioneel perspectief. In: L. Vandenhove (red.). *Integrale veiligheid. Mobiliteit*. Brussel: Politeia, 163-196.
- Bruggeman, W., De Ruyver, B. & Zanders, P. (1991). *Grensoverschrijdende criminaliteit*. Gent: R.U. Gent, School voor Criminologie.
- Bruinsma, G. (2000). *Geografische mobiliteit en misdaad*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Bruinsma, G. & Bernasco, W. (2004). Criminal groups and transnational markets. A more detailed examination on the basis of social network theory. *Crime, Law and Social Change*, 41(1), 79-94.
- Clarke, R. (1999). *Hot products. Understanding, anticipating and reducing demand for stolen goods*. Londen: Home Office.
- Crott, J. (1990). Bokkerijders in genealogisch perspectief. De vildersfamilie Ponts-Bemelmans uit Hoensbroek. *Maaslandse Sprokkelingen*, 12(1), 1-20.
- De Raedt, E. (2006). Beeldvorming inzake dievenbendes. Let's have insight to see inside. In: B. De Ruyver (red.). *Rondtrekkende dadergroepen. Grensoverschrijdend beleid*. Brussel: Politeia, 23-26.
- De Ruyver, B. (2001). Law & Order. De bokkenrijders. *De Standaard*, 30-7-2001.
- De Ruyver, B. (2006). Ten geleide. In: B. De Ruyver (red.). *Rondtrekkende dadergroepen. Grensoverschrijdend beleid*. Brussel: Politeia, 5-8.

- Deakin, J., Smithson, H., Spencer, J., & Medina-Ariza, J. (2007). Taxing on the streets. Understanding the methods and process of street robbery. *Crime Prevention and Community Safety*, 9(1), 52-67.
- Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid (2007). *Jaarrapport 2007. Georganiseerde criminaliteit in België 2005-2006*. Brussel: Politeia.
- Dubois, S. (2009). *Criminele processen. Heling en buit bij rondtrekkende dadergroepen. Een actualisatie* (vertrouwelijk rapport). Brussel: Federale Gerechtelijke Politie.
- Dupuis, B. (2004). Rondtrekkende dadergroeperingen. De zon komt op in het oosten... *Inforevue* (juni), 34-37.
- Dustmann, C. (2000). Temporary migration and economic assimilation. *Discussion paper*, <ftp://ftp.iza.org/dps/dp186.pdf>.
- Eck, J. (1995). A general model of the geography of illicit retail marketplaces. In: J. Eck & D. Weisburd (eds.). *Crime and place*. Monsey: Criminal Justice Press, 67-93.
- Eck, J. & Weisburd, D. (1995). Crime places in crime theory. In: J. Eck & D. Weisburd (eds.). *Crime and place*. Monsey: Criminal Justice Press, 1-33.
- Elzinga, A. & De Wit, R. (1996). *Heling van gestolen auto's. Onderzoek onder daders van auto-diefstal*. Den Haag: WODC.
- Federale Politie (2004). *Nationaal Veiligheidsplan 2004-2007*. Goedgekeurd door de Ministerraad op 30 maart 2004.
- Federale Politie (2008). *Nationaal Veiligheidsplan 2008-2011*. Goedgekeurd door de Ministerraad op 1 februari 2008.
- Felson, M. (2003). The process of co-offending. In: M. Smith & D. Cornish (eds.). *Theory for practice in situational crime prevention*, 16. Monsey: Criminal Justice Press, 149-167.
- Felson, M. (2006). *The ecosystem for organized crime*. Helsinki: Heuni.
- Fijnaut, C. (1998). De mobiliteit van daders en internationale strafrechtelijke samenwerking in de Europese Unie. Een schets van het probleem. *Liber amicorum Roger Blanpain*. Brugge: Die Keure, 3-14.
- FOD Justitie, FOD Kanselarij van de Eerste Minister & FOD Binnenlandse Zaken (2007). *De aanpak van de rondtrekkende dadergroeperingen. Een actualisatie*. Brussel: Federale Politie.
- Hill, R. (1992). Criminal receiving. The 'fence' as marketer. *Journal of Public Policy and Marketing*, 11(2), 126-134.
- Hollway, W. & Jefferson, T. (2000). *Doing qualitative research differently. Free association, narrative and the interview method*. Londen: Sage.
- Kadernota Integrale Veiligheid* (2004). Ministerraad 30-31 maart 2004.
- Kleemans, E., Korf, D. & Staring, R. (2008). Mensen van vlees en bloed. Kwalitatief onderzoek in de criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(4), 323-336.
- Korps Landelijke Politiediensten (2004). *Oost-Europese criminaliteit en EU-uitbreiding. Verslag van een onderzoek voor het nationaal dreigingsbeeld zware of georganiseerde criminaliteit*. Zoetermeer: Dienst Nationale Recherche Informatie.
- Korps Landelijke Politiediensten (2008). *Nationaal dreigingsbeeld 2008. Georganiseerde criminaliteit*. Zoetermeer: KLPD.
- Kyle, D. & Siracusa, C. (2005). Seeing the state like a migrant. Why so many non-criminals break immigration laws. In: W. Van Schendel & I. Abraham (eds.). *Illicit flows and criminal things. States, borders, and the other side of globalization*. Bloomington: Indiana University Press, 153-176.
- Laan, F. van der & Weenink, A. (2005). *Eindrapportage van het project Polaris. Mobiel banditisme uit Polen en Litouwen*. Zwolle: Korps Landelijke Politiediensten.
- Mawby, R. (2001). *Burglary*. Cullompton: Willan Publishing.

- Ponsaers, P. (2004). Rondtrekkende dadergroepen. Rationele Nederlandse criminologen en irrationele criminelen in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49(1), 15-23.
- Pool, C. (2003). Hedendaagse migratie van Polen naar Nederland. *Justitiële verkenningen*, 29(4), 63-80.
- Rossmo, K. (2000). *Geographic profiling*. Boca Raton: CRC Press.
- Ruggiero, V. (1996). *Organized and corporate crime in Europe. Offers that can't be refused*. Aldershot: Dartmouth.
- Sandu, D. (2005). Emerging transnational migration from Romanian villages. *Current Sociology*, 53(4), 555-582.
- Sarangi, S. & Youngs, D. (2006). Spatial patterns of Indian serial burglars with relevance to geographical profiling. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 3(2), 105-115.
- Shelley, L. (1999). Identifying, counting and categorizing transnational criminal organisations. *Transnational Organized Crime*, 5(1), 1-18.
- Shover, N. (1972). Structures and careers in burglary. *Journal of Criminal law, Criminology and Police Science*, 63(4), 540-549.
- Siegel, D. & Bovenkerk, F. (2000). Crime and manipulation of identity among Russian-speaking immigrants in the Netherlands. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 16(4), 424-444.
- Silverman, D. (2001). *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction*. Londen: Sage.
- Spapens, T. & Fijnaut, C. (2005). *Criminaliteit en rechtshandhaving in de Euregio Maas-Rijn, 1. De problemen van transnationale (georganiseerde) criminaliteit en de grensoverschrijdende politie, justitiële en bestuurlijke samenwerking*. Antwerpen: Intersentia.
- Staring, R. & Kroese, G. (1991). Een kwestie van vertrouwen. Daderonderzoek in gevangnissen. *Justitiële verkenningen*, 17(9), 112-138.
- Stoele, M. (2007). Helers over de markt van gestolen goederen. In: D. Van de Mheen & P. Gruter (red.). *Helingspraktijken onder de loep. Impressies van helingcircuits in Nederland*. Den Haag: WODC, 91-138.
- Tremblay, P. (2004). Searching for suitable co-offenders. In: R. Clarke & M. Felson (eds.). *Routine activity and rational choice*. New Brunswick: Transaction Publishers, 17-36.
- Van Daele, S. & Vander Beken, T. (2009). Out of step? Mobility of 'itinerant crime groups'. In: P. van Duyne e.a. (eds.). *Crime, money and criminal mobility in Europe*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 43-70.
- Van Daele, S. & Vander Beken, T. (2010). Exploring itinerant crime groups. *European Journal on Criminal Policy and Research*.
- Van Daele, S., Vander Beken, T. & De Ruyver, B. (2008). Rondtrekkende dadergroepen. Een empirische toets. *Panopticon*, 29(4), 25-39.
- Van San, M., Snel, E. & Boers, R. (2002). *Woninginbrekers en zware jongens. Daders uit voormalig Joegoslavië in beeld*. Rotterdam: RISBO.
- Verwee, I., Ponsaers, P. & Enhus, E. (2007). *Inbreken is mijn vak. Textuur en praktijk van woninginbraak*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Von Lampe, K. (2001). Organisierte Kriminalität unter der Lupe. Netzwerke kriminell nutzbarer Kontakte als konzeptueller Zugang zur OK-Problematik. *Kriminalistik*, 55(7), 465-471.
- Von Lampe, K. (2004). Making the second step before the first. Assessing organized crime. *Crime, Law and Social Change*, 42(4-5), 227-259.
- Walsh, M. (1977). *The fence. A new look at the world of property theft*. Westport: Greenwood Press.

- Weenink, A., Huisman, S. & Van der Laan, F. (2004). *Misdaad zonder grenzen. Criminaliteitsbeeldanalyse Oost-Europa 2002-2003*. Zwolle: Korps Landelijke Politiediensten.
- Wong, D. (2005). The rumor of trafficking. Border controls, illegal migration, and the sovereignty of the nation-state. In: W. Van Schendel & I. Abraham (eds.). *Illicit flows and criminal things. States, borders, and the other side of globalization*. Bloomington: Indiana University Press, 69-100.

Criminele expats

Britse criminelen in Nederland en Nederlandse criminelen in Spanje

Melvin Soudijn & Sander Huisman

In dit artikel wordt ingegaan op bewuste migratie voor criminele doeleinden. Twee specifieke groepen staan centraal: criminele Britse migranten in Nederland en criminele Nederlandse migranten in Spanje. Over dit migratiemotief, in combinatie met een focus op westerlingen, wordt in de literatuur weinig geschreven. Binnen de opsporingsinstanties is het echter geen onbekend fenomeen. Een analyse van 25 afgesloten opsporingsdossiers wijst uit dat binnen deze twee groepen migranten belangrijke spilfiguren in de internationale drugshandel zijn aan te wijzen. Hoewel het getalsmatig om een klein aantal personen gaat, zorgen zij ervoor dat in bepaalde steden of gebieden een illegale internationale drugmarktplaats is ontstaan. Tussen criminele Britten en Nederlanders in het buitenland zijn ook verschillen op te tekenen. Britten zijn doorgaans als drugsmakelaar actief. Dat wil zeggen, zij bemiddelen voor derden in het verzorgen van drugstransporten naar het Verenigd Koninkrijk. Ook hebben de Britten in Nederland weinig binding doordat zij hier vrijwel niet investeren en in huurhuizen wonen. Nederlandse criminelen in Spanje zijn daarentegen vaak geen makelaars, maar leidinggevend aan criminele samenwerkingsverbanden. Ook investeren zij in Spanje door de aankoop van woonhuizen en bedrijven.

Migratie is voor alle betrokkenen doorgaans een moeizaam proces. Migrantten moeten een bestaan zien op te bouwen in een vreemde omgeving, terwijl die omgeving op haar beurt weer worstelt met de komst en het verblijf van buitenstaanders. Al naar gelang de samenleving bepaalde eigenschappen als nuttig of vertrouwd ziet, kan een wederzijds acceptatieproces langzamer of sneller plaatsvinden. Criminaliteit of de perceptie hiervan is echter een van de elementen die zo'n proces van aanpassing en acceptatie moeizamer kan doen verlopen.

Migratie en transnationale criminaliteit is echter niet het exclusieve domein van verre vreemden, maar kan ook dicht bij huis worden gevonden in de vorm van criminele westerse 'expatriates'. Zo is uit politieonderzoek bekend geworden dat verscheidene Britse misdaadondernemers zich tijdelijk in Nederland vestigen om specifiek als makelaar van drugstransporten naar buitenlandse afzetmarkten op te treden. Politieonderzoek wijst ook uit dat diverse Nederlanders langdurig in Spanje verblijven om allerlei drugszaken te regelen. Het is onduidelijk of daarbij dezelfde patronen als bij Britse criminelen in Nederland zijn te vinden. Onze onderzoeksvraag luidt daarom: wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen Britse criminelen in Nederland en Nederlandse criminelen in Spanje? Het beant-

woorden van deze vraag kan wellicht meer inzicht bieden in het ontstaan en de bestendiging van internationale criminele markt- en ontmoetingsplaatsen.

In de volgende paragrafen volgt eerst een algemene inleiding over migratie en criminaliteit van Britten en Nederlanders in respectievelijk Nederland en Spanje. In de paragraaf 'Data' gaan we nader in op ons bronnenmateriaal. Dat heeft betrekking op 25 opsporingsdossiers en vier interviews. Daarna worden Britse misdaadondernemers in Nederland nader bekeken. Daarbij zullen wij aandacht schenken aan de kenmerken van deze expats, hun activiteiten en het belang van hun handelen. Hetzelfde doen we voor Nederlandse misdaadondernemers in Spanje. Tot slot volgen enkele beschouwingen over de implicaties van dit onderzoek.

Achtergrond

Tot op heden is bij transnationaal georganiseerde misdaad vooral aandacht uitgegaan naar personen met een andere etniciteit dan de Nederlandse. Een voorbeeld is de bestudering van mensensmokkel. Turken smokkelen Turken (Staring, 2001), Hindoestanen smokkelen Hindoestanen (Peters, 1999), Chinezen smokkelen Chinezen (Soudijn, 2006), en onderling wordt er ook van elkaars diensten gebruikge maakt.

Deze wetenschappelijke onderzoeken naar mensensmokkel lijken er echter op te wijzen dat mensensmokkelaars vaak pas via via in de misdaad terechtkomen. Veelal zijn zij criminele hand- en spandiensten gaan verrichten na moeilijkheden bij het vinden van legaal werk. Uitzonderingen zijn migranten die zelfstandig een in het thuisland achtergebleven familielid geholpen hebben door deze te voorzien van valse papieren. Maar financieel gewin komt in zulke gevallen op de tweede plaats.

Het is echter onduidelijk in hoeverre personen *doelbewust* met criminele motieven (tijdelijk of permanent) migreren. Het is immers ook mogelijk dat er mensen naar Nederland komen met het vooropgezette plan om een specifiek smokkeltraject op te zetten of om een al bestaand crimineel proces te verbeteren.

In de literatuur wordt vrijwel niet op migratie met criminele motieven ingegaan, enkele uitzonderingen daargelaten. Zo sprak Sutherland in zijn *The professional thief* al over de 'migratory lives' van enkele van zijn subjecten, beroepsinbrekers die naar andere landen trokken (Sutherland, 1937). Van Joegoslavische, Litouwse, Poolse en Russische misdadigers is bekend dat zij naar Nederland trokken om alhier enige tijd crimineel actief te zijn alvorens weer terug te keren (zie ook PEO, 1996a; Snel e.a., 2000; Bovenkerk, 2001; KLPD/DNR, 2005a; en het artikel van Van Daele en Vander Beken in dit nummer). In de precursorenhandel voor xtc bleken Chinese verdachten tijdelijk te migreren naar andere landen om aldaar smokkeltrajecten op te zetten (Huisman, 2007). Ook in enkele biografieën komt migratie met een crimineel motief naar voren. Te denken valt aan de Nederlandse Bettien Martens in Colombia en de (tijdelijk) naar Nederland gemigreerde Pakistaanse en Engelse misdaadondernemers Fouad Abbas en Curtis Warren (Bovenkerk, 2008; De Stoop, 1998; Barnes e.a., 2008).

In ons werk als wetenschappelijk onderzoeker bij de Dienst Nationale Recherche komen wij, door het analyseren van afgesloten dossiers en gesprekken met rechercheurs, regelmatig informatie tegen die erop lijkt te wijzen dat doelbewuste criminele migratie geen incident is. De duidelijkste voorbeelden hiervan betreffen westerlingen, te weten Britten in Nederland en Nederlanders in Spanje. Zij zijn met name betrokken bij de handel in verdovende middelen.

In eerste instantie lijken deze twee groepen niet zo bijzonder. Zowel voor Nederland als voor Spanje zullen de migratie- en misdaadcijfers van deze westerlingen weinig aanleiding tot bezorgdheid geven. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) komen jaarlijks tussen de 5.000 en 7.000 Britten in Nederland wonen en werken. Jaarlijks komen er in totaal zo'n 1.830 Britten met de wet in aanraking (informatie uit het HerKenningsdienstSysteem (HKS) van het Korps Landelijke Politiediensten).

Naar Spanje migreren jaarlijks zo'n 1.200 mensen die in Nederland zijn geboren (CBS). Het gaat hierbij soms ook om *pensionados* die van een rustige oude dag willen genieten. Hoeveel Nederlanders in Spanje wegens wetsovertredingen worden aangehouden, is ons niet bekend. Dat wordt niet in het Nederlandse HKS bijgehouden. Wel is bekend hoeveel er in detentie zitten. Dat aantal is sinds 2004 gestegen van 177 naar 245 in 2007 (Miedema & Stoltz, 2008).

Vanuit een kwantitatief criminologisch oogpunt lijken Britten in Nederland of Nederlanders in Spanje dan ook niet erg interessant. Het gaat om een relatief klein aantal personen binnen hetzelfde Europa. Vanuit migratorisch oogpunt bekeken betekent dat een min of meer gelijke culturele achtergrond en waarschijnlijk een relatief hoog ontwikkelingsniveau dat de arbeidsparticipatie en maatschappelijke inbedding zal vergemakkelijken. Gezien deze geringe aantallen zal de aandacht in Nederland en Spanje dan ook eerder uitgaan naar migratie uit derdewereldlanden. Deze is veel grootschaliger en impliceert allerlei problemen door culturele verschillen, taalbarrières, ontwikkelingsachterstanden en de daarmee gepaard gaande moeite met het toetreden tot de arbeidsmarkt. Wellicht is deze migratieproblematiek ook meer zichtbaar in het publieke domein.

Maar er zijn in beide landen ook diverse incidenten geweest waaruit kan worden afgeleid dat er met Britten en Nederlanders meer aan de hand is. In 2002 werd bijvoorbeeld in Groningen een man in opdracht van een Britse drugs crimineel vermoord als vergelding voor de diefstal van een partij drugs door diens zus in Spanje. In november 2007 werd in Nederland een Britse drugs crimineel doodgeschoten die in Engeland veroordeeld was tot achttien jaar cel, was ontsnapt en daarna waarschijnlijk vijf jaar ondergedoken was in Amsterdam. In Spanje werd in februari 2008 een Nederlandse drugs crimineel geliquideerd. Een jaar eerder werden twee in Spanje verblijvende Nederlandse criminelen opgepakt en uitgeleverd aan Nederland.

Uit de opsporingsonderzoeken van de Nederlandse en Spaanse politie bleek een transnationale criminele subcultuur te bestaan waarin grootschalige drugstransporten werden geregeld. Daartoe hadden diverse personen zich over en weer in verschillende landen gevestigd, soms tijdelijk, maar vaak ook op permanente basis. Deze mensen spraken hun talen, woonden in luxe en bleven in nauw contact met hun thuisbasis staan voor het regelen van allerlei drugstransporten. Ook

waren zij vrij vermogend. Daarmee zijn zij te bestempelen als het criminele equivalent van de 'wereldburgers' die Saskia Sassen voor ogen stond in haar *global city* (Sassen, 1999; 2001). In deze globale stad onttrekken burgers zich steeds meer aan het belang van een bepaalde natiestaat door zich internationaal te oriënteren op arbeidsmogelijkheden, gebruik te maken van de vrijheid tot reizen en het ontplooiën van een culturele pluriformiteit. Dit alles wordt vergemakkelijkt door moderne transport- en communicatiemiddelen. *Optima forma* ontstaat daarbij een cultuur van expats, mensen die overal ter wereld kunnen neerstrijken, werken en zich daar thuis voelen. Hoewel Sassen een legale leefwereld voor ogen stond (die misschien slechts voor de *happy few* opgaat), lijkt deze ontwikkeling ook voor het criminele milieu toepasbaar.

Data

Om de handel en wandel van criminele Britse en Nederlandse expats nader uit te zoeken hebben wij gebruikgemaakt van 25 afgesloten opsporingsonderzoeken van de Dienst Nationale Recherche (DNR) die dit onderwerp betreffen. Daarbij is geen steekproef getrokken, maar is expliciet geselecteerd op de aanwezigheid van Britse criminelen in Nederland (19 onderzoeken) en Nederlandse criminelen in Spanje (zes onderzoeken). Deze opsporingsonderzoeken speelden zich alle tussen 2002 en 2008 af. De verdachten (per zaak variërend van vier tot meer dan twintig) hebben uiteenlopende achtergronden: zij komen uit verschillende Britse en Nederlandse regio's, sommigen krijgen als uitvoerder een klus in het buitenland opgedragen, terwijl anderen als zelfstandig misdaadondernemer opereren en hun domicilie naar het buitenland verplaatsen. Wat zij wel allen met elkaar gemeen hebben, is dat zij de kost verdienen met de handel in allerlei soorten verdovende middelen.

Daarnaast zijn er door de tweede auteur vier interviews afgenomen met opsporingsambtenaren. Zij hebben ieder meer dan twintig jaar ervaring in het onderzoeken van georganiseerde misdaad en daarbij unieke kennis opgedaan over het fenomeen dat wij in dit artikel beschrijven. De eerste respondent werkt als strategisch analist op criminele netwerken in de omgeving Amsterdam. De tweede doet soortgelijk analysewerk in de regio Zuid-Nederland. De derde is *liaison officer* geweest voor de Nederlandse politie in Spanje. De vierde leidde jarenlang een opsporingsteam dat diverse onderzoeken heeft verricht naar Nederlandse en Britse verdachten in de internationale groothandel van drugs. De vier respondenten waren betrokken bij een of meer onderzoeken die voor dit artikel gebruikt zijn.

Deze selectief gekozen dossiers en interviews kennen enkele beperkingen. Er ontstaat maar een beperkt zicht op de sociale werkelijkheid. Politieonderzoek naar de verdovende-middelenmarkt gaat immers niet in op motieven voor migratie, maar alleen op het aantonen van strafbare feiten. Daarnaast moet er rekening mee worden gehouden dat deze gegevens uit dossiers geen data uit een representatieve steekproef betreffen. In plaats van kwantitatieve uitspraken is er dan ook voor gekozen om een kwalitatieve beschrijving te geven.

Britten in Nederland

De constatering dat er Britse criminelen in Nederland verblijven, is zeker geen nieuw feit. Al vanaf het begin van de jaren tachtig komen zij in Nederlandse drugszaken naar voren. Weliswaar besteedt de Commissie-Van Traa in haar overzicht van allochtone criminele groeperingen in Nederland geen apart hoofdstuk aan Britten (dat voorrecht was weggelegd voor Surinamers, Turken, Marokkanen, Chinezen, Italianen, Colombianen, Nigerianen, Ghanezen, Russen en Joegoslaven), toch worden zij wel tussen neus en lippen genoemd. Zo wordt verwezen naar een Nederlandse criminele groep 'D', die hasj via Cyprus importeerde. De uitvoer hiervan naar het Verenigd Koninkrijk was in handen 'van een Engelse groep, met zetel in Amsterdam' (PEO, 1996b). Ook zou een Engelsman in bepaalde opzichten een twee-eenheid met de overleden crimineel Bruinsma gevormd hebben. De Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden (PEO) geeft aan dat naar aanleiding van drie moorden in het Engelse drugsmilieu de Amsterdamse politie in juli 1992 zelfs een speciaal team heeft gevormd om een onderzoek in te stellen naar deze subcultuur. De uitkomst hiervan liet zien dat er in de stad een netwerk van zo'n 150 overwegend Engelse drugsdealers actief was, waarvan het merendeel op de lokale markt handelde. Daarbij werd overigens wel opgemerkt dat een enkeling 'redelijk vakkundig' op grote schaal cocaïne, LSD en synthetische drugs naar het Verenigd Koninkrijk, Scandinavië, de Verenigde Staten en Australië verhandelde. Deze drugs werden weer ingekocht van andere groothandelaren, zowel van Colombianen als van Nederlanders. Tekenend is ook dat er bij wisselkantoren die in het onderzoek betrokken waren, tientallen miljoenen gewisselde Britse ponden in relatie met verdovende-middelenhandel werden gebracht.

Ook in latere studies komt de aanwezigheid van Britse criminelen op de Nederlandse drugsmarkt naar voren. Dat is niet zo vreemd. Nederland staat immers bekend als belangrijk doorvoerland (logistiek knooppunt) voor verdovende middelen (Van Duyne, 1995; Kleemans e.a., 2002; Huisman e.a., 2003). In recent onderzoek van de Home Office geven diverse Britse gedetineerden aan dat zij in Nederland grootschalig drugs inkopen die bestemd zijn voor de Britse markt (Matrix Knowledge Group, 2007; Pearson & Hobbs, 2001).¹ In opdracht van Britse criminelen wordt geld via *hawala*-bankiers naar Nederland overgemaakt (Van de Bunt, 2008).

Uit literatuurstudie en eigen analyses van politieonderzoeken valt af te leiden dat de rol die de Britten vandaag de dag op de Nederlandse drugsmarkt innemen, neerkomt op het doen van drugsinkopen om deze primair naar het Verenigd Koninkrijk te verschepen en ze aldaar verder door te verkopen. Kortom, zij richten zich op hun eigen afzetmarkt. Hierdoor kan de indruk ontstaan dat de connectie met Nederland maar van tijdelijke aard is, namelijk zolang de transactie duurt. Dat gaat echter maar ten dele op wanneer er rekening wordt gehouden met

1 Het is opvallend dat de handelshoeveelheden die in onderzoeken van de DNR worden gevonden, vijf tot tien keer groter zijn dan de casus die door Pearson en Hobbs worden beschreven (KLPD/DNR, 2005b).

de handelsomvang en de bestendigheid van de afzetmarkt. Op kleinschalig niveau zijn er voorbeelden te over van Britten die eens in de zoveel tijd naar Amsterdam reizen om een kleine hoeveelheid xtc-pillen en/of enkele tientallen grammen hasj in te kopen. Vervolgens wordt geprobeerd om deze op de eerstvolgende retourvlucht in bijvoorbeeld de handbagage mee terug te smokkelen (PEO, 1996b). In zulke gevallen gaat de relatie met Nederland inderdaad niet verder dan een oppervlakkige kennismaking.

Daarentegen gaat het in de groothandel niet langer om smokkelwaar die iemand in zijn weekendtas kan vervoeren, maar om tientallen kilo's cocaïne of heroïne, honderden kilo's hasj en honderdduizenden xtc-pillen, vaak ook nog gecombineerd (polidrugshandel, in opsporingsjargon cocktailzendingen genoemd).² Dossieranalyse van dergelijke grote zaken laat de betrokkenheid zien van tientallen Britse misdaadondernemers die gedurende langere tijd in Nederland verblijven. Het gaat daarbij om een verblijf van enkele maanden tot een paar jaar. Doorgaans wordt een woonhuis in of rond Amsterdam gekocht of gehuurd, ook wel in Den Haag of Rotterdam. Sommigen nemen zelfs hun hele gezin mee. De kinderen gaan dan naar een privé- of internationale school. Verder blijken de Britten niet in de legale economie te investeren door bijvoorbeeld het opzetten van een transportbedrijf, maar huren zij alleen wat zij nodig hebben.

De Britten zelf nemen vaak (bewust?) de moeite niet om zich in Nederland in de bevolkingsregisters in te laten schrijven. Maar omdat zij zich ook niet uit de Engelse bevolkingsregisters laten uitschrijven en zij daardoor in het bezit van een geldig Brits paspoort blijven, valt de werkelijke status van hun verblijf niet snel op. Wanneer zij in Nederland echter in hun levensonderhoud voorzien door het plegen van criminele activiteiten, kunnen zij op grond van bedreiging van de openbare orde ongewenst worden verklaard en daarmee het verblijfsrecht verliezen.

De geïnterviewde rechercheurs wezen op diverse pullfactoren die het Britse criminelenveld aantrekkelijk maken om naar Nederland te komen, bijvoorbeeld vanwege het gedoogbeleid, de lage gevangenisstraffen, het Engels als tweede voertaal en allerlei pubs die een breed scala aan sociale ontmoetingsplaatsen bieden. Daarnaast kunnen Britse misdaadondernemers in Nederland gemakkelijk via verhuurbedrijven aan accommodatie of diensten komen. Een bijkomend voordeel is ook dat Britse criminelen lang niet altijd bij de Nederlandse opsporingsautoriteiten bekend zijn, zodat zij hier meer vrijheid van handelen hebben. Maar de voornaamste reden om zich hier te vestigen lijkt echter de positie van Nederland in de internationale drugsmarkt: een logistiek overslagpunt en productieland. Al decennialang loopt een illegale verdovende-middelenstroom van Nederland naar het Verenigd Koninkrijk. Vanuit een economisch oogpunt proberen de Britten die zich in Nederland vestigen, een betere marktpositie (en dus grotere winst) te verkrijgen door aan het begin van deze handelsstroom te gaan zitten. Voor de Brit-

2 Anekdotisch materiaal laat zien dat de handelswaar bestemd voor export vaak van hogere kwaliteit is dan die voor de Nederlandse drugsmarkt. Zo laten in beslag genomen aantekeningen van Nederlandse xtc-producenten zien dat Britse afnemers een hoger percentage van werkzame bestanddelen in de door hen bestelde MDMA krijgen dan Nederlandse afnemers.

ten in Nederland is in de verdovende-middelenmarkt een tweedeling in soort functie op te tekenen, namelijk als *broker* of als meewerkend voorman.

Met een *broker*-functie wordt bedoeld dat zij deals sluiten met in Nederland verblijvende drugscriminelen om grootschalige drugstransporten naar het Verenigd Koninkrijk te regelen. Daarin zijn weer twee gradaties aan te brengen. In het ene geval fungeren zij als een vooruitgeschoven post van een Brits crimineel netwerk. Zij kopen dan namens anderen, in opdracht, drugs in. Deze *brokers* in dienst van een crimineel samenwerkingsverband krijgen dan ook geregeld contante geldzendingen uit het Verenigd Koninkrijk om in hun levensonderhoud te voorzien.

In andere gevallen lijken de *brokers* als zelfstandige tussenhandelaar te opereren. Als tussenhandelaar kopen zij partijen drugs op, om die vervolgens via hun eigen netwerk door te verkopen. Zo belde in één geval een *broker* met een potentiële klant in het Verenigd Koninkrijk en gaf daarbij aan dat hij een partij drugs kon kopen tegen een bepaalde prijs. Deze klant ging niet gelijk tot aankoop over, maar wilde nog even over het aanbod nadenken. Dat was geen probleem, maar de *broker* belde direct hierop met een andere potentiële klant in Litouwen om dezelfde partij (tegen een iets hogere prijs) aan te bieden.

De tweede functie die bij Britten in Nederland valt te onderkennen, is die van meewerkend voorman. Dat houdt in dat zij allerlei ondersteunende handelingen voor een *broker* verrichten, zoals het prepareren en daadwerkelijk uitvoeren van verdovende-middelentransporten. Sommige personen leken een vaste relatie met een bepaalde *broker* te hebben, aangezien zij keer op keer door hem werden ingezet. Anderen leken door iedereen te worden ingehuurd. Zij kregen dan een kleine vergoeding om een partij drugs in te pakken, en verrichtten daarna weer voor iemand anders werkzaamheden.

Dossierstudie laat verder zien dat de werkzaamheden van *brokers* ervoor zorgen dat zij op verschillende wijzen met hun sociale kapitaal omspringen. Voor *brokers* die als tussenhandelaar opereren, geldt dat zij bestaansrecht hebben dankzij hun uitgebreide netwerk en de unieke positie die zij hierin bekleeden. Zij proberen dan ook hun aanleveringkanalen van hun afnemers te scheiden, uit angst dat dezen anders rechtstreeks contact met leveranciers zouden opnemen. Daarmee zou de *broker* en dus ook zijn marge worden omzeild (gemiddeld zo'n 1.000 euro per kilo cocaïne). Tussenhandelaren verhandelen zelfstandig, maar kunnen ook vanuit het Verenigd Koninkrijk verzoeken krijgen om te bemiddelen bij het aanschaffen van specifieke partijen drugs. Vaak doen zij dit in persoon, zodat zij voortdurend heen en weer reizen. Een variant hierop is als leveranciers in Nederland een Britse *broker* benaderen om hun eigen partijen drugs te verkopen. Zelfstandig werkende tussenhandelaren bemiddelden of verzamelden soms ook voor meerdere partijen. Dit is niet alleen af te leiden uit getapte telefoongesprekken, maar ook uit onderschepte ladingen. Zo waren pakketten in een zending verdovende middelen voorzien van cijfer- of lettercombinaties. Hieruit kan worden afgeleid dat bepaalde pakketten voor verschillende afnemers waren bestemd of van verschillende leveranciers kwamen.

Het afschermen van aan- en verkooppartijen geldt uiteraard niet voor *brokers* die als een vooruitgeschoven post van het netwerk fungeren. Hierbij weet de afnemer

precies wie zijn leveranciers zijn en kan hij ook zelf rechtstreeks contact zoeken om over prijs en hoeveelheden afspraken te maken. In dergelijke gevallen wordt vaak overeengekomen dat de cocaïne, heroïne of hasj naar Nederland gesmokkeld wordt, maar dat het aan de Britse organisatie zelf is om deze naar Engeland te verschepen. De *broker* in Nederland neemt dan de drugs in ontvangst, betaalt de tegenpartij en zorgt samen met enkele ondersteuners voor het laatste deel van het transport (KLPD/DNR, 2005b).

Hoewel de handelsbetrekkingen voornamelijk op het verkeer tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk betrekking hebben, is er sprake van transnationale netwerken *pur sang*. Het gaat om autochtone Britten, en om Pakistanen, Turken en Jamaicanen met een Brits paspoort. De handel met criminelen in Nederland loopt vaak langs etnische lijnen in de zin dat voor het aankopen van heroïne doorgaans met Turkse criminelen wordt samengewerkt, voor synthetische drugs met autochtone Nederlanders, voor cocaïne met Colombianen en voor hasj met allerlei nationaliteiten. Met name Amsterdam staat bekend als marktplaats waar allerlei soorten drugs zijn te verkrijgen en waar allerlei nationaliteiten elkaar weten te vinden (Huisman e.a., 2003; Spapens, 2006).

Samenvattend kan worden gesteld dat in Nederland een subgroep van criminele Britse misdaadondernemers valt te onderscheiden. Zij vallen niet snel op, maar zijn wel betrokken bij het organiseren van grootschalige drugshandel, hetzij in opdracht, hetzij als vrije *broker*.

Nederlanders in Spanje

In diverse Nederlandse opsporingsonderzoeken is ook te vinden dat criminele Nederlanders zich in het buitenland vestigen, waarbij Spanje vaak lijkt voor te komen. De vraag is of hieraan hetzelfde patroon als bij Britten in Nederland ten grondslag ligt.

Evenals bij criminele Britten in Nederland het geval is, is het verblijf van Nederlandse criminelen in Spanje geen novum. Al vanaf de jaren zeventig trekken veel Nederlandse misdaadondernemers voor korte of langere periode naar Spanje. Rijksrechercheur C. de Bruyne merkte op dat diverse Nederlandse drugshandelaren naar Spanje waren verhuisd (De Bruyne, 1987; 1990; zie ook PEO, 1996a). Elders wordt gesproken over Nederlandse burgers die langs de Catalaanse kust zijn neergestreken en betrokken zijn bij de xtc-handel (Gruppo Abele, 2003, 129). Net als Nederland maakt de geografische ligging Spanje een ideaal land voor de doorvoer van drugs. Sinds het begin van de jaren tachtig is het de grootste toegangspoort van Europa voor cocaïne uit Zuid-Amerika en cannabis uit Marokko. Marokko ligt op slechts een kwartier vliegafstand en een halfuur varen. Spanje heeft bovendien een linguïstische relatie met Zuid-Amerika. In het *World Drug Report* wordt gerapporteerd dat in Spanje iets minder dan de helft van alle wereldwijd geconfisqueerde cannabis resin en ongeveer de helft van de in Europa in beslag genomen cocaïne wordt verhandeld (UNODC, 2008). Niet voor niets worden in diverse casussen die de Georganiseerde Misdaadmonitoren van het WODC

behandelt, Spanje als doorvoerland van verdovende middelen genoemd (Kleemans e.a., 2002).

In de door ons geanalyseerde opsporingsonderzoeken was er sprake van het verblijf van een of meer Nederlandse verdachten in Spanje en van betrokkenheid bij Spaanse rechtspersonen. Het ging daarbij om bedrijvigheid in branches die vaker in drugsonderzoeken naar voren komen, zoals de horeca-, toerisme- en transportsector. In elk onderzoek bleken diverse Nederlandse expats een Spaanse accommodatie te hebben. In enkele gevallen was er sprake van de huur van een appartement (soms in onderhuur van een andere Nederlandse crimineel) en in andere gevallen ging het om zelf aangekochte woningen. Ook werd gezien dat voortvluchtige Nederlanders in Spanje onderdak konden regelen via hun Nederlandse contacten in het criminele circuit.

De Nederlandse criminele expats bleken naast een Spaanse accommodatie ook over een adres in Nederland te beschikken. Een enkeling had zich formeel in Nederland laten uitschrijven en was dus geëmigreerd. Desondanks was iedere keer duidelijk te zien dat er intensieve en bestendige relaties met Nederland waren, zowel met familieleden als met compagnons of anderen in het criminele circuit. Er werd bijvoorbeeld vanuit Zuid-Spanje frequent op en neer gereisd, waarbij ontmoetingen plaatsvonden op Schiphol of in horecagelegenheden in de Randstad. Vaak ging het om een een- of tweedaags bezoek. De meeste misdaadondernemers gebruikten zowel Nederlandse als Spaanse telefoonnummers.

Het merendeel van de Nederlandse misdaadondernemers die zich in Spanje hebben gevestigd, komt uit de Randstad, Noord-Brabant en Limburg. Zij vestigden zich langs de hele Spaanse oostkust; het gaat met name om de Costa Brava, Costa Blanca, Costa del Sol, en de eilanden Ibiza en Mallorca. Daar zijn verschillende redenen voor.

Afgezien van het mooiere weer, is het verblijf niet alleen aangenaam, maar ook functioneel. Zo refereerde De Bruyne al aan het feit dat wonen in Spanje voor hen fiscaal én strafrechtelijk aantrekkelijker is dan blijven wonen in Nederland (De Bruyne, 1987; 1990). Als Nederlandse misdaadondernemer zijn zij voor de Spaanse autoriteiten anoniem, althans wanneer ze niet internationaal gesignaleerd staan. Met een Nederlands paspoort, een (luxe) huurauto en een gehuurde of gekochte villa (bijvoorbeeld op naam van een Spaans bedrijf) kan de gemiddelde Nederlandse misdaadondernemer onbekommerd aan de Spaanse Costas verblijven. Eén opsporingsambtenaar oppert ook *peer pressure* als reden. Daarmee doelt hij erop dat het voor sommige Nederlandse criminelen in hun milieu status verschaft om een woning in Spanje te hebben. Daarmee zou te kennen worden gegeven dat je het als crimineel gemaakt hebt. Wie niet meedoet, hoort er dan automatisch minder bij.

Maar een belangrijke reden is zeker ook de criminele drugsmarkt. In Spanje zitten zij dichterbij de buurt van sommige bronlanden (Marokko, Libanon, maar ook Colombia). Dit heeft, net zoals bij Amsterdam geconstateerd werd, een internationale criminele gemeenschap aangetrokken waarin het goed zakendoen is. Het is dan ook niet vreemd dat diverse Britse misdaadondernemers die in Nederlandse dossiers naar voren kwamen, ook in Spanje opdoken. Daarbij hebben de

Nederlandse misdaadondernemers over het algemeen ook enkele vertrouwelijke medewerkers in hun (fysieke) nabijheid. Deze coördineren op hun beurt weer de dagelijkse (illegale) werkzaamheden en staan bijvoorbeeld in contact met diverse uitvoerders van illegale misdaadtrajecten, zoals vrachtwagenchauffeurs die drugs meesmokkelen.

Al met al lijkt de situatie dus sterk op die van Britten in Nederland. Een sociale ontmoetingsplaats, verminderde aandacht van opsporingsautoriteiten en criminele handelsmogelijkheden behoren daarbij tot de belangrijkste redenen van migratie. Maar er zijn ook drie grote verschillen op te tekenen.

Ten eerste is de stroom van verdovende-middelenhandel niet eenzijdig. Weliswaar komen cocaïne en hasj via Spanje richting Nederland, maar misdaadondernemers uit Nederland smokkelen op hun beurt synthetische drugs en heroïne naar Spanje. Daarentegen is er geen Britse crimineel die vanuit het Verenigd Koninkrijk drugs naar Nederland brengt.

Een tweede verschil is het soort misdaadondernemer. Waar het in Nederland vooral om Britse *brokers* gaat die namens anderen of zelfstandig makelen, betreffen de Nederlandse misdaadondernemers in Spanje eerder de leidinggevendenden uit een crimineel netwerk. Tot die gevolgtrekking zijn wij gekomen op grond van het gegeven dat de Nederlandse misdaadondernemers uit de zes opsporingsonderzoeken zelf niet door derden werden aangestuurd. Daarentegen bleek uit tapgesprekken dat zij zelf wel de leiding gaven aan diverse misdaadtrajecten, zonder daar overigens rechtstreeks bij betrokken te zijn. Dat wordt overgelaten aan andere personen.

Het leidinggeven vindt overigens niet altijd in Spanje plaats. De Nederlanders in Spanje reizen evengoed naar Nederland voor besprekingen en onderhandelingen, zowel met compagnons als met potentiële afnemers. Zo is in meerdere opsporingsonderzoeken gebleken dat Nederlandse misdaadondernemers in Spanje voor het ontmoeten van een criminele handelspartner op één dag van en naar Schiphol vlogen. Sommigen reisden met de auto op en neer van Spanje naar Nederland. In één opsporingsonderzoek werd er door de leidinggevendenden wekelijks tussen Spanje en Nederland op en neer gevlogen om iemand te ontmoeten, om sleutels te brengen van woningen of zelfs om de post te halen.

Het derde verschil is dat Spanje ook dient als plaats van investering. In tegenstelling tot de criminele Britten in Nederland die weinig of geen vermogen in de legale economie investeren, zijn Nederlandse misdaadondernemers in Spanje actief in de vastgoedsector en de toerismesector. De vastgoedsector in Spanje bood misdaadondernemers aantrekkelijke mogelijkheden om misdaadgeld te investeren.³ Volgens een geïnterviewde opsporingsambtenaar is het bijvoorbeeld gebruikelijk om een zeer lage prijs vast te stellen op een verkoopcontract, omdat het grootste deel van het aankoopbedrag contant wordt betaald. Naast de vastgoedsector is ook de toerismesector een relevante criminele infrastructuur in

3 Inmiddels is gebleken dat vastgoed in Spanje een zeer slechte investering is. Al voordat de financiële crisis losbarstte, kelderden de huizenprijzen flink. Voorlopig is daarin nog geen zicht op herstel. Hoe Nederlandse misdaadondernemers met deze verliezen omgaan, is ons niet bekend.

Spanje. Uit interviews en opsporingsonderzoeken is naar voren gekomen dat misdaadondernemers vooral investeren in branches met een grote *cashflow*, zoals horeca, seksclubs, autoverhuurbedrijven en vakantiehuisjes. De voorkeur voor dergelijke bedrijven is gelegen in het feit dat contante geldstromen relatief eenvoudiger wit te wassen zijn dan bancaire geldstromen. Nederlandse criminele expats zorgden er overigens wel voor om hun investeringen af te schermen. Zij maakten bijvoorbeeld gebruik van de naam van hun partner, of brachten hun bezittingen onder in een trustfonds. Wanneer er sprake is van ingewikkelde constructies maken de Nederlandse misdaadondernemers ook gebruik van administratieve en financiële dienstverleners. De meeste van deze dienstverleners hebben ook een Nederlandse achtergrond. Opvallend is verder dat ook Britse misdaadondernemers in Spanje wel in de legale Spaanse economie investeren. Waarschijnlijk liggen hier dezelfde redenen als voor de Nederlanders aan ten grondslag. Samenvattend is in Spanje een subgroep aan Nederlandse misdaadondernemers te onderkennen. Zij delen kenmerken van Britse criminelen in Nederland, maar er zijn ook verschillen op te tekenen: waar in Nederland vooral brokers en voormannen verblijven, herbergt Spanje (naast talrijke tijdelijk verblijvende hulpkrachten) duidelijk ook leidinggevende misdaadondernemers.

Slotbeschouwing

In de criminologische literatuur wordt migratie niet zo snel in verband gebracht met succesvolle criminele ondernemers, maar eerder met sociale achterstand en aanpassingsproblemen. Dat is niet zo vreemd gezien het feit dat laagopgeleide gastarbeiders inclusief hun in Nederland geboren kinderen en (afgewezen) asielzoekers door hun getalsmatige grootte al snel in het oog springen. Maar hierdoor kan over het hoofd worden gezien dat een kleine minderheid van 'aangepaste' westerse migranten, zoals enkele honderden Britten in Nederland of Nederlanders in Spanje, ook voor belangrijke, zij het andersoortige, problemen kunnen zorgen. Wij introduceerden voor deze kleine groep vermogende drugscriminelen de term criminele expats om hen te onderscheiden van personen die in een ander land wonen en werken en toevallig met misdaad in contact komen. Deze criminele expats hebben zich daarentegen doelbewust in een ander land gevestigd met het oog op het organiseren van misdaadprojecten. Net als managers van grote bedrijven of diplomaten vliegen de criminele Britten en Nederlanders ook voortdurend heen en weer tussen allerlei landen om zaken te doen.

Uit de analyse van de dossiers en gesprekken met opsporingsambtenaren blijkt dat deze expats zorgen voor het stroomlijnen en bestendigen van de internationale handel in verdovende middelen. Deze kleine groep kan als zeer invloedrijk worden bestempeld vanwege het feit dat zij zich bezighoudt met de drugsgroothandel (dat wil zeggen, afhankelijk van het soort drugs tientallen tot duizenden kilo's drugs per zending). Als er daarbij ook rekening mee wordt gehouden dat deze zendingen later een of meer keren worden versneden alvorens zij op straat belanden, dan gaat het hier bij wijze van spreken om de bevoorrading van steden. De geldbedragen die hiermee gemoeid zijn, lopen daarmee al snel in de miljoenen

euro's. Om nogmaals het belang van deze kleine groep te benadrukken, voor het geldelijke equivalent van één zo'n drugsdeal zouden tientallen illegalen in naaiateliers of kastuinbouw jarenlang arbeid moeten verrichten.

Het verschijnsel van criminele expats is overigens goed in een migratorisch raamwerk te plaatsen. Het ontstaan van handelsstromen tussen twee landen, ook al zijn deze illegaal, brengt automatisch onderlinge contacten met zich mee. Het is dan logisch om te veronderstellen dat er in het kielzog migratie kan optreden. Migratie vindt namelijk zelden in een vacuüm plaats. De algemene literatuur over migratie wijst op het belang van relaties tussen landen onderling, maar ook op het persoonlijke netwerk of een combinatie van beide.

Voor het ontstaan van een bepaalde richting kan vanuit een macroperspectief worden gekeken. De richting van migratiestromen is dan te herleiden aan de hand van *intermediate structures* die in het verre en nabije verleden zijn ontstaan (Sassen, 1999). Te denken valt aan koloniale banden (bijvoorbeeld Nederland-Suriname), gastarbeidersprogramma's (bijvoorbeeld Nederland-Marokko), militaire verdragen (bijvoorbeeld de Verenigde Staten-Zuid-Korea), etnische banden en handelsovereenkomsten of economische relaties. Een afgeleide economische relatie die in ons voorbeeld duidelijk tot migratie heeft geleid, is de drugshandel.

De sociale-netwerkbenadering helpt eenmaal op gang gebrachte stromen goed te verklaren. Vanuit wetenschappelijk onderzoek naar migratie waarin naar persoonlijke motieven gevraagd wordt, is gebleken dat een sociaal netwerk erg belangrijk is (Chin, 2001; MacDonald & MacDonald, 1974; Massey, 1986; Portes & Fernández Kelly, 1989). Het zogeheten *family and friends*-effect treedt op wanneer familie, vrienden en kennissen die eerder gemigreerd zijn, nieuwkomers overhalen om ook te komen en hen vervolgens opvangen. Het sociale netwerk van drugshandelaren fungeert in onze dossiers als surrogaat voor de *pullfactor* van familiebanden. De marktplaats Amsterdam of Costa del Sol wordt gekenmerkt door een hoog 'ons kent ons'-gehalte. Britten die als makelaar naar Nederland komen, of Nederlanders die naar Spanje gaan, maken direct gebruik van de contacten die ze al hadden.

Een belangrijk effect dat door het handelen van deze expats optreedt, is het bestendigen van criminele verzamelplaatsen. Op hun beurt worden andere drugs-criminelen (van klein tot groot) weer aangetrokken. Daarbij valt op te merken dat etnische grenzen geen beletsel vormen. Het gevolg is dat in Amsterdam een Colombiaan met een Engelsman kan afspreken om via België een hoeveelheid cocaïne naar het Verenigd Koninkrijk te vervoeren. Hoewel dit drugstransport dan in Nederland is overeengekomen, is er weinig Nederlandse betrokkenheid. Vanuit dit licht bezien ligt het dan minder voor de hand om Nederland (of Spanje) verantwoordelijk te houden voor toe- of afnames van de handel in drugs. Dat neemt overigens niet weg dat de Nederlandse autoriteiten criminele netwerken tegen dienen te gaan.

Hiertoe zou bijvoorbeeld de aantrekkingskracht van Nederland (en Amsterdam in het bijzonder) als ontmoetings- en marktplaats voor drugs-criminelen moeten worden verminderd. Een eerste aanzet is inmiddels gegeven met de oprichting van een speciaal opsporingsteam in Amsterdam dat zich speciaal op Britse crimi-

nelen richt. In de regio Amsterdam zijn het afgelopen halfjaar al 23 (voortvluchtige) Britse criminelen opgepakt, en in de rest van het land nog dertien (Vugts, 2010). Daarbij wordt met de Britse autoriteiten samengewerkt om hen zo snel mogelijk uit te leveren. Op de lange termijn kan dergelijk optreden bijdragen aan het verminderen van de aantrekkingskracht van Amsterdam als marktplaats voor de drugshandel.

Tot slot, in dit artikel hebben wij gekeken naar Britten in Nederland en Nederlanders in Spanje omdat zich diverse voorbeelden uit politieonderzoek aandienen. Het betreft hier echter geen aselechte steekproef, maar een keus voor bepaalde dossiers. Het ging hier om personen die doelbewust voor de drugshandel zijn gemigreerd. Maar evenzogoed zullen er andere etniciteiten zijn waarbij dezelfde patronen gevonden kunnen worden. Zo zijn er bijvoorbeeld ook Italianen, Colombianen, Zweden, Litouwers en Joegoslaven die in Nederland zijn neergestreken om drugstransporten te makelen. Verdovende middelen zijn overigens niet de enige reden tot criminele migratie. Te denken valt aan Nigerianen die met opzet in Amsterdam zijn neergestreken om oplichting via e-mail (de zogeheten 419-fraude) te plegen (Van Wijk e.a., 2009). Ook zullen er tussen criminele marktplaatsen onderling verschillen zijn op te tekenen. Zo lijkt Nederland primair de functie van onderhandelings- en ontmoetingsplaats voor de groothandel in allerlei verdovende middelen te hebben. Spanje daarentegen, is niet alleen een internationaal trefpunt voor misdaadondernemers, maar bood tot voor kort tegelijkertijd ook de mogelijkheid om te investeren en geld wit te wassen.

Literatuur

- Barnes, T., Walsh, P. & Elias, R. (2008). *Cocky. The rise and fall of Curtis Warren, Britain's biggest drugs baron*. Berkshire: Milo Books.
- Bovenkerk, F. (2001). *Misdaadprofielen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Bovenkerk, F. (2008). *La Bella Bettien. Het levensverhaal van een Nederlandse go-between voor de Colombiaanse drugskartels*. Amsterdam: Pandora.
- Bruyne, C. de (1987). Bestrijding hash-handel vergeten prioriteit. *Algemeen Politieblad*, 136, 488-490.
- Bruyne, C. de (1990). *Soft drugs als dekmantel voor andere vormen van criminaliteit*. Puttershoek (scriptie Cursus Inspecteur der Rijksrecherche).
- Bunt, H. van de (2008). A case study on the misuse of hawala banking. *International Journal of Social Economics*, 35(9), 691-702.
- Chin, K.-L. (2001). The social organization of Chinese human smuggling. In: D. Kyle & R. Koslowski (eds.). *Global human smuggling. Comparative perspectives*. Baltimore: John Hopkins University Press, 216-234.
- Duyn, P.C. van (1995). *Het spook en de dreiging van georganiseerde misdaad*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Gruppo Abele (2003). *Synthetic drugs trafficking in three European cities. Major trends and the involvement of organised crime*. Turijn: Gruppo Abele.
- Huisman, S. (2007). *Rechercheren op Chinese criminele verbanden*. Driebergen: Korps Landelijke Politiediensten, Dienst Nationale Recherche.

- Huisman, W., Huikeshoven, M. & Bunt, H. van de (2003). *Marktplaats Amsterdam. Op zoek naar de zwakste schakel in de logistiek van criminele processen aan de hand van Amsterdamse rechercheonderzoeken*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Kleemans, E.R., Brienens, M.E.I. & Bunt, H.G. van de (2002). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland. Tweede rapportage op basis van de WODC-monitor*. Den Haag: WODC.
- KLPD/DNR (2005a). *Eindrapportage van het project Polaris. Mobiel banditisme uit Litouwen en Polen*. Zwolle: Korps Landelijke Politiediensten, Dienst Nationale Recherche.
- KLPD/DNR (2005b). *Criminaliteitsbeeldanalyse synthetische drugs 2002-2004*. Driebergen: Korps Landelijke Politiediensten, Dienst Nationale Recherche.
- MacDonald, J.S. & MacDonald, L.D. (1974). Chain migration, ethnic neighborhood formation, and social networks. In: C. Tilly (ed.). *An urban world*. Boston: Little, Brown and Company, 226-236.
- Massey, S.S. (1986). The social organization of Mexican migration to the United States. *The Annals, American Academy of Political and Social Science*, 487, 102-113.
- Matrix Knowledge Group (2007). *The illicit drug trade in the United Kingdom*. Londen: Home Office.
- Miedema, F. & Stoltz, S. (2008). *Een onderzoek naar het hoge aantal Nederlanders in buitenlandse detentie*. Den Haag: WODC.
- Pearson, G. & Hobbs, D. (2001). *Middle market drug distribution*. Londen: Home Office Research, Development and Statistics Directorate.
- PEO (1996a). *Inzake opsporing. Enquête opsporingsmethoden. Bijlage VIII: deelonderzoek I onderzoeksgroep Fijnaut. Autochtone, allochtone en buitenlandse criminele groepen* (Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden). Den Haag: Kamerstukken II 1995/96, 24 072.
- PEO (1996b). *Inzake opsporing. Enquête opsporingsmethoden*. Eindrapport. Den Haag: Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden.
- Peters, A.M. (1999). *Kindersmokkelonderzoek Kibo/Travelteam* (1). In: W.J. de Bruijn e.a. (red.). *Mensensmokkel naar Nederland*. Den Haag: Elsevier, 57-66.
- Portes, A. & Fernández Kelly, M.P. (1989). Images of movement in a changing world. A review of current theories of international migration. *International Review of Comparative Public Policy*, 1, 15-33.
- Sassen, S. (1999). *Guests and aliens*. New York: The New Press.
- Sassen, S. (2001). *The global city. New York, London, Tokyo*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Snel, E., Boom, J. de, Burgers, J. & Engbersen, G. (2000). *Migratie, integratie en criminaliteit. Migranten uit voormalig Joegoslavië en de voormalige Sovjet-Unie in Nederland*. Rotterdam: RISBO.
- Soudijn, M.R.J. (2006). *Chinese human smuggling in transit*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Spapens, A.C.M. (2006). *Interactie tussen criminaliteit en opsporing. De gevolgen van opsporingsactiviteiten voor de organisatie en afscherming van XTC-productie en -handel in Nederland*. Antwerpen/Oxford: Intersentia.
- Staring, R. (2001). *Reizen onder regie. Het migratieproces van illegale Turken in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Stoop, C. de (1998). *Ik ben makelaar in hasj*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Sutherland, E.H. (1937). *The professional thief*. Chicago: University of Chicago Press.
- UNODC (2008). *World Drug Report*. Wenen: UNODC.
- Vugts, P. (2010). Jacht op Britse criminelen in Amsterdam. Parool, 14 januari 2010.

Melvin Soudijn & Sander Huisman

Wijk, A.Ph. van, Vries Robbé, E. de & Schoenmakers, Y.M.M. (2009). *Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude. Achtergronden, daderkenmerken en aanpak*. Den Haag: Reed Business Information.

‘White trash’ versus ‘Marokkaanse straatterroristen’

Een analyse van het Nederlandse en Engelse discours rond migranten en overlast

Monique Koemans

In de Nederlandse pers wordt straatoverlast vaak gekoppeld aan Marokkaanse jongeren. Op basis van een vergelijking van het mediadiscours en het politiek discours vanaf ruwweg 1990 met dat in Engeland komt in dit artikel naar voren dat de Engelse media de overlastproblematiek niet stelselmatig verbinden met migranten, maar eerder met autochtone jeugd. De vraag die dan rijst, is: hoe wordt het probleem rond overlast en etniciteit in Nederland en Engeland in het media, alsook in het politiek discours geconstrueerd? En verschilt deze constructie met de daadwerkelijke problematiek?

‘We moeten het leger inzetten tegen dat Marokkaanse straattuig. Dat kan dan eindelijk worden opgepakt en uitgezet’ (*De Telegraaf*, 15 september 2009, 1). Als het aan PVV-politicus Geert Wilders ligt, wordt overlast op straat keihard bestreden. De PVV’er zei dit naar aanleiding van gebeurtenissen in een buurt in Gouda, waar in september 2008 buschauffeurs na overlastproblemen weigerden hun vaste route te rijden.

Hoewel zijn vergaande oplossing in de Tweede Kamer niet breed werd gesteund, staat Wilders in zijn roep om een ‘harde aanpak’ van de overlast die veroorzaakt wordt door met name Marokkaanse jongeren,¹ niet alleen. Integendeel, een meerderheid van het parlement is van mening dat straatoverlast veroorzaakt door Marokkaanse jeugd een groot probleem is en dat strenge maatregelen nodig zijn. De toon van de politieke discussie blijkt onder meer uit een krantenkop als ‘Kamer bepleit harde aanpak Marokkaanse lastpakken’ (*AD*, 18 oktober 2008). De burgemeester van Gouda, Wim Cornelis, schreef in een brief aan de Tweede Kamer dat door de politiek te ‘hard’ wordt gesproken over de straatterreur door Marokkaanse jongeren in zijn stad en dat de media ‘steeds opruiender’ berichten over de problemen (brief 7 oktober 2008). Cornelis schreef dat hij een andere toon ‘met normalere proporties’ in het publieke debat wilde.

Deze uitspraken roepen veel vragen op. Is het Nederlandse mediadiscours rond overlast op straat en migranten inderdaad verhard, zoals wordt beweerd? Hoe

1 Wanneer in Nederland over Marokkanen wordt gesproken, wordt vaak ook de tweede generatie bedoeld.

staan politici precies tegenover de koppeling van de overlastproblematiek aan etnische² groepen jongeren?

Zoals later in het artikel zal blijken, verbinden de Engelse media de overlastproblematiek niet overwegend aan minderhedenproblematiek, maar eerder aan arme blanke jongeren. Is de problematiek daar ook wezenlijk anders? Of wordt in die samenleving het probleem anders geconstrueerd?

Dit geheel aan subvragen leidt tot de hoofdvraag: hoe wordt het probleem rond overlast en etniciteit in Nederland en Engeland³ in het media- en in het politiek discours geconstrueerd en verschilt dit met de daadwerkelijke problematiek? Om die vraag te kunnen beantwoorden zal in dit artikel het discours in de media en de politiek in beide landen worden geanalyseerd en vergeleken en waar mogelijk naast bestaande statistische gegevens worden gelegd.

Methodie

Voordat aan de beantwoording van de hoofdvraag aandacht kan worden besteed, moeten eerst enkele begrippen worden benoemd. Ten eerste straatoverlast. Zoals diverse auteurs eerder aangaven, is het lastig om objectieve criteria voor overlast te definiëren (Van Swaaningen, 2008; Van de Bunt & Bijleveld, 2003; Devroe, 2008; Pakes, 2005). Invulling van het begrip hangt immers samen met de tolerantiegrens van een samenleving en die verandert in de tijd (Koemans, 2008). Het onvermijdelijk gevolg van het ontbreken van een eenduidige definitie is dat onder straatoverlast veel verschillende gedragingen vallen. Te denken valt aan hondenuitwerping, agressief gedrag, graffiti en rommel in de openbare ruimte. In dit artikel wordt de definitie van de Europese Commissie (CEC, 2000) als leidraad gehanteerd. Daarin gaat het om gedrag dat op zich niet strafbaar is, maar door het cumulatieve effect een klimaat van spanning en onveiligheid op straat⁴ kan genereren. Bij de hier uitgevoerde discoursvergelijking worden het Engelse *anti-social behaviour* en overlast gelijkgesteld. Hoewel het niet een letterlijke vertaling is, wordt in de praktijk de terminologie in dezelfde situaties gebruikt (Koemans, 2009).

Gezien de breedte van het begrip overlast is een discoursanalyse relevant. Immers, op deze manier kunnen eventuele verschillende betekenissen in kaart worden gebracht. Een discoursanalyse is kort gezegd een methode die de discussies en visies in de samenleving (of een deel ervan) rond een bepaald onderwerp onderzoekt (Althoff, 2002). Maar ook voor dit begrip geldt dat een eenduidige definitie niet eenvoudig is (Hijmans, 1996). De term discoursanalyse staat gere-

- 2 Met etniciteit wordt hier bedoeld: een identiteit gebaseerd op gedeelde sociale en culturele normen, ideeën en praktijken.
- 3 Wanneer Engeland wordt genoemd, valt Wales hier ook onder. Deze keuze wordt ook in Engelstalige literatuur over de Anti-Social Behaviour Order (ASBO) gemaakt. In Schotland wordt overlast ook aangepakt maar enkele maatregelen zijn anders. Daarom blijft Schotland hier buiten beschouwing.
- 4 Overlast in de publieke ruimte zou wellicht correcter zijn; in de media echter wordt het begrip straatoverlast gebruikt.

geld ter discussie en is inmiddels een containerbegrip geworden, waaronder verschillende vormen van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden en technieken vallen (Wester, 2006; Levi, 2006; Krippendorff, 2004). Sommige onderzoekers zien een discoursanalyse als onderdeel van een inhoudsanalyse, andere juist andersom (Neuendorf, 2002; Gubrium & Holstein, 2000; Hammersley, 1997). Hier is gekozen voor de tweede visie, waarmee met inhoudsanalyse zowel een kwantitatieve als een kwalitatieve tekstanalyse wordt bedoeld. Daarbij wordt de woordkeuze nagegaan en de structuur van de tekst geanalyseerd (Blommaert & Verfaillie, 2009).

Een algemene deler is dat de nadruk bij een discoursanalyse ligt op de reconstructie van de betekenisstructuur van het probleem. Daarbij moet natuurlijk materiaal van die actoren worden onderzocht die representatief zijn voor de betekenisstructuur. Kort gezegd zijn dat de actoren van de driehoek politiek-media-burger (Reiner, 2007; Van Gestel, 2006; Althoff, 2002). Een scheiding tussen deze actoren is eigenlijk kunstmatig, immers in het constructieproces van een begrip als overlast reageren ze voortdurend op elkaar. De onderlinge wisselwerking en onderlinge machtsverhoudingen zijn geen onderdeel van dit onderzoek. Echter, uitgaande van het idee dat de media en de politiek de meest dominante actoren zijn, is in dit artikel naar die twee actoren de aandacht uitgegaan.

In dit artikel wordt eerst het mediadiscours geanalyseerd. Hierbij is gekozen voor bestudering van de schrijvende pers vanwege de digitale toegankelijkheid. Deze keuze valt te verantwoorden aangezien de schrijvende pers nog steeds een, hoewel afkalvende, dominante positie in het medialandschap inneemt (Beunders & Muller, 2005). Zowel een kwantitatieve (o.a. hoe vaak komt het begrip overlast voor?) als een kwalitatieve inhoudsanalyse (o.a. wat is de toon van de berichtgeving?) werd uitgevoerd.

Het Nederlandse mediadiscours is bestudeerd aan de hand van 22.000 krantenartikelen van twee landelijke kranten: *De Telegraaf* en *de Volkskrant*. Deze kranten zijn gekozen deels uit praktische overwegingen en deels omdat ze representatief zijn voor het Nederlandse politieke spectrum. De analyse is uitgevoerd over vijf verschillende jaren (1990, 1993, 1998, 2002, 2008) om zo een ontwikkeling in kaart te brengen. Het jaar 1993 is gekozen aangezien toen de eerste integrale veiligheidsrapportage werd uitgebracht waarin overlast als veiligheidsprobleem werd geïntroduceerd. Het jaar 1990 geldt als startpunt (voor 1993), zodat een eventuele verandering in toon na 1993 beter zichtbaar werd. In 1998 vond een kabinetswisseling plaats (Paars I/Paars II), waarbij de politieke samenstelling niet wezenlijk veranderde, maar de aandacht voor veiligheid wel toenam. Het jaar 2002 is een meetpunt omdat uit onderzoek van Van Noije & Wittebrood (2008) is gebleken dat de Nederlandse bevolking vanaf dat jaar overlast als minder ernstig is gaan ervaren. Ten slotte is gekozen voor 2008 omdat toen het Gouda-incident plaatsvond.

De vraag blijft of deze inhoudsanalyse voldoende inzicht biedt in de achterliggende processen die het beeld van 'de overlastgevende allochtoon' in de media

bepalen. Daarom zijn ter aanvulling drie journalisten en drie hoofd-/chefredacteurs van drie landelijke dagbladen (*NRC*, *Trouw* en *de Volkskrant*) geïnterviewd. Het Nederlandse mediadiscours is vervolgens vergeleken met een enigszins overeenkomstige situatie. Een dergelijke vergelijkende studie levert aanvullende gegevens waarmee behalve een beschrijving van het discours mogelijk ook een verklaring kan worden gevonden. In het geval van straatoverlast is het relevant te kijken naar de situatie in Engeland.⁵ Sinds 1998 is de aanpak van antisociaal gedrag een speerpunt van de Engelse regering. Vooral na de introductie van de Anti-Social Behaviour Order (ASBO) in 1999 heeft het overlastprobleem veel aandacht gekregen. Na 2006, sinds het aantreden van Gordon Brown als premier, is deze aandacht afgenomen (Donoghue, 2008).

Om een beeld te krijgen van het Engelse mediadiscours is vanwege praktische overwegingen gekozen voor een iets andere opzet. Zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve inhoudsanalyse is uitgevoerd vanaf 2000 tot en met 2009, aangezien vanaf dat jaar de digitale archieven via diverse zoekmachines beschikbaar waren. Het jaar 2004 telde de meeste artikelen (N=1.000) over antisociaal gedrag in het algemeen. Aangezien in die jaren niet een keer een koppeling werd gemaakt met etniciteit is er geen vergelijking gemaakt over de tijd. Wel zijn er meer kranten bestudeerd *The Guardian*, *The Times*, *The Sun* en *The Independent* om zo recht te kunnen doen aan het Engelse krantenlandschap, dat grotere uitersten kent. Helaas waren gezien de omvang van het onderzoek aanvullende interviews met redactieleden niet mogelijk.

Toen bleek dat de uitkomsten van deze twee media-analyses nogal van elkaar verschilden, is tevens gekozen voor een analyse van het politiek discours. Dit in de hoop het geconstateerde verschil in de mediadiscoursen te kunnen verklaren en de constructie van het probleem beter in kaart te brengen.

Het Nederlandse politiek discours is geconstrueerd aan de hand van een kwalitatieve literatuuranalyse van Kamerstukken, regeringsplannen en spreekteksten uit de Tweede Kamer. Deze analyse omvat de periode van 1993 (vanaf de eerste *Integrale veiligheidsrapportage*) tot 2009. Om het beeld compleet te krijgen zijn in 2008 negen Tweede Kamerleden van negen verschillende partijen geïnterviewd.⁶ Zij waren allen de woordvoerder 'jongerenoverlast' van hun partij. Het gehele politieke Nederlandse spectrum is hierbij aan bod gekomen. Bovendien zijn gesprekken gehouden met twee gemeenteraadsleden (VVD, Amsterdam en PvdA, Rotterdam) en twee beleidsmedewerkers (van de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken). Zij zijn gekozen vanwege hun regelmatige bijdrage in het publieke debat en hun centrale rol in de beleidsvorming rond dit onderwerp. Meer gemeenteraadsleden van andere steden zijn aangeschreven, maar zij hebben niet of afwijzend gereageerd op het verzoek om een interview. In de semigestructureerde interviews werden onderwerpen als definiëring van straatoverlast en de ontwikkelingen van de omvang van het probleem besproken.

5 Wanneer Engeland wordt genoemd, valt Wales hier ook onder. In Schotland wordt overlast ook aangepakt, maar enkele maatregelen zijn anders. Daarom blijft Schotland hier buiten beschouwing.

6 Allen toonden zich direct bereid tot een interview; hierbij is anonimiteit afgesproken.

Het Engelse politiek discours is geconstrueerd aan de hand van Engelse wetenschappelijke literatuur en bestudering van de zogenoemde *White Papers* in de periode 1998-2008. In deze openbare stukken wordt het regeringsbeleid toegelicht, net zoals in de actieplannen van de Nederlandse regering (bijvoorbeeld *Kamerstukken II 2007/08*, 28 684, nr. 130).

Helaas bleken de Engelse *members of parliament* minder makkelijk te benaderen dan hun Nederlandse collega's. Hun assistenten verwezen door naar de Anti-Social Behaviour Unit van de Home Office. Het hoofd van de unit – de officiële regeringswoordvoerder op dit onderwerp – is in juni 2008 geïnterviewd. Via officiële persberichten zijn de meningen van diverse Engelse politici verder bestudeerd. Ter aanvulling is met diverse beleidsmedewerkers gesproken op de nationale onderzoeksconferentie *Situating Anti-Social Behaviour and Respect* (Londen, 22 april 2009).

Na een vergelijking van de discoursen in beide landen zijn de beschikbare statistische gegevens bestudeerd. Wellicht verschilt de problematiek namelijk daadwerkelijk en is het dan ook logisch dat de reacties uiteenlopen. Ter aanvulling op ontbrekende cijfers zijn semigestructureerde interviews gehouden met veertien wetenschappers, beleidsmedewerkers en politiechefs. Deze respondenten zijn via een sneeuwbal methode geselecteerd.

Mediadiscours

Nederland

In 422 krantenberichten (van de 22.000) waarin overlast een rol speelde, werd de etniciteit geregistreerd of werd een koppeling gemaakt tussen etniciteit (algemeen) en overlast. In 1990 was dat slechts in 5 procent van de gevallen zo, in 2008 was dat percentage gestegen tot bijna 35 procent. In meer dan 60 procent van de gevallen werd dus geen etniciteit genoemd.

De berichtgeving over allochtonen en overlast is tevens verhard. De berichten over allochtonen kregen in de loop van de tijd vaker een negatieve kop en ook de inhoud van de artikelen werd negatiever van toon. De inhoud werd als *negatief* beoordeeld wanneer overlast werd gekoppeld aan woorden als angst, verloedering, onveiligheid en criminaliteit en/of in combinatie met een negatief waardeoordeel, zoals de benoeming van de veroorzakers als tuig of raddraaiers.

Bovendien werden de berichten steeds vaker vergezeld door een illustratie. Deze resultaten zijn relevant omdat het belang dat het publiek aan een onderwerp toekent, samenhangt met de toon, kop en illustratie van een artikel. Bij beeldvorming is ook de plaats van een artikel in de krant van belang, maar die bleef volgens dit onderzoek redelijk gelijk (circa 10 procent op de eerste pagina en rond de 30 procent op de derde, dit zijn de meest prominente pagina's; hierop wordt het belangrijkste binnenlandse nieuws geplaatst).

Bij de kwalitatieve analyse bleek dat het noemen van de etnische achtergrond van overlastplegers vooral het noemen van de Marokkaanse achtergrond betrof. Slechts drie keer werd expliciet gesproken over Antilliaanse jongeren. Voor 2001 betrof het vooral het noemen van een allochtone achtergrond in het algemeen en

werd die niet verder gespecificeerd. Een koppeling met de gebeurtenissen rond 9/11 en de opkomst van anti-islamsentimenten is hierbij snel gemaakt (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005). Zoals Snel (2003) constateerde, is vanaf die tijd een duidelijke verharding in het integratiedebat opgetreden. Vooral bij incidenten als problemen in de Amsterdamse Diamantbuurt en de Goudse wijk Oosterwei werden Marokkaanse jongeren expliciet genoemd, vaak gecombineerd met uitspraken over een harde aanpak en een *zero tolerance*-beleid. Na de inhoudsanalyse zijn ter aanvulling drie journalisten en drie hoofd-/chefredacteuren⁷ geïnterviewd. Zij beslisten in concrete gevallen over het wel of niet benoemen van de etnische achtergrond van overlastplegers. Heel algemeen genomen wordt door de respondenten 'de etnische achtergrond in principe niet in berichtgeving genoemd'. Bij *Trouw* is de regel dat etniciteit wordt vermeld als die onontbeerlijk is voor achtergrond en duiding. De hoofdredacteur geeft daarbij voorbeelden als rassenrellen of eerwraak. Ook in het stijlboek⁸ van *de Volkskrant* staat vermeld dat etnische afkomst niet wordt genoemd, tenzij dat nodig is voor een beter begrip van het bericht. Zoals de chef redactie van *de Volkskrant* zei: 'Dit beleid van ons impliceert dat het niet vermelden van iemands achtergrond niet automatisch betekent dat die iemand autochtoon is.'

Slechts wanneer de etnische achtergrond wel relevant is, wordt die genoemd. Maar zoals de chef verslaggeverij van het NRC terecht zelf opmerkte: 'Maar wat is relevantie? In een samenleving met relatief weinig etnische spanningen zal er zelden reden zijn om de achtergrond te melden.' Een mogelijke verklaring voor het in 2008 vaker benoemen van een allochtone achtergrond dan in 1990 is volgens haar dat er nu meer etnische spanningen in de Nederlandse samenleving zijn en dus 'het benoemen' relevanter is geworden. De chef verslaggeverij van het NRC meent dat in een samenleving die zeer gemengd is, zoals bijvoorbeeld New York, vaak ook geen reden zal zijn om de achtergrond te vermelden, dat voegt dan niets meer toe. De meeste respondenten zien het gevaar van een vicieuze cirkel, waarin het benoemen van etniciteit in de media juist tot meer maatschappelijke spanningen leidt. Bij de redactionele afweging tot het wel of niet benoemen van etnische achtergrond wordt dit ook meegenomen.

Engeland

Wat meteen opvalt bij de Engelse media-analyse is dat het straatoverlastprobleem niet één keer wordt gekoppeld aan etnische minderheden. De veroorzakers worden beschreven als 'lost boys' (*The Guardian*, 2005), 'white hoodies' (*The Sun*, 2009), 'thugs' (*The Times*, 2007), 'yobs' (*The Times*, 2007), 'white trash' (*The Independent*, 2007) en 'council scum' (*The Sun*, 2005). Als een etniciteit werd genoemd, was die 'white' en nergens werd overlast gekoppeld aan allochtonen. Zelfs in een artikel over een onderzoek waaruit bleek dat een vijfde van de ASBO-ontvangers van een minderheidsgroep kwam, werd de etniciteit van de overlastveroorzakers niet gespecificeerd (*The Times*, 2006). In een artikel van de tabloid

7 Dit waren de redacteuren die positief op een interviewverzoek reageerden.

8 Openbaar handboek voor *Volkskrant*-journalisten waarin regels inzake spelling en taalgebruik zijn vastgelegd.

The Sun waarin werd besproken dat de namen en gezichten van ASBO-ontvangers op posters waren verschenen en duidelijk zichtbaar was dat het hier slechts zwarte mannen betrof, werd in de tekst deze link niet gelegd (*The Sun*, 2009).

Ook Flint (2006, 333) constateerde dat 'much of the imagery and discourse around antisocial behaviour has focused on white working-class communities'.

Hoewel enkele keren de blanke jeugd specifiek wordt benoemd, blijkt uit mijn analyse niet een continue koppeling met de blanke onderklasse. Ook hier geldt dat het niet benoemen van de etniciteit niet automatisch betekent dat de persoon in kwestie autochtoon is. Waarbij gemeld moet worden dat ook etniciteit een moeilijk te categoriseren begrip is en dat mogelijk daarom de specificatie niet wordt gemaakt (Prior & Spalek, 2008). In Engeland is sinds 2003 een 16-punts-classificatiesysteem in werking, maar vaak blijkt de informele 5-puntsschaal, zwart/wit/Aziatisch/Chinees/mixed, gehanteerd te worden.

Hoewel criminaliteit niet direct het onderwerp van dit onderzoek is, blijkt bij een *quick scan* langs digitale archieven dat de koppeling criminaliteit (in dit geval het vaak in het nieuws voorkomende *gun crime*) en allochtonen ook niet vaak wordt gemaakt. Bijvoorbeeld bij een artikel met als titel 'Gun crime soares' noemt *The Sun* niet de statistische oververtegenwoordiging van zwarte jonge daders (*The Sun*, 2002). Uit de *British Crime Survey* blijkt die oververtegenwoordiging wel (Moon, 2009).

Politiek discours

Nederland

Uit de Haagse documenten bleek ontegenzeggelijk dat bestrijding van jongerenoverlast op straat een speerpunt is van het (inmiddels demissionaire) kabinet-Balkenende IV. Begin maart 2008 hebben de ministers Vogelaar, Hirsch Ballin, Rouvoet en Ter Horst een gezamenlijk *Actieplan overlast en verloedering* gepubliceerd. 'Keiharde aanpak van overlast' was de begeleidende kreet, ter ondersteuning van het kabinetsdoel om overlast ten opzichte van 2002 in 2010 met 25 procent te verminderen (*Kamerstukken II 2007/08*, 28 684, nr. 130). Hoewel overlast niet wordt omschreven als een vorm van criminaliteit, verbindt het kabinet het begrip wel aan een groeiend veiligheidsprobleem in de grote steden (wetsvoorstel Maatregelen bestrijding voetbalvandalisme en ernstige overlast; *Kamerstukken II 2007/08*, 31 467). Verder valt op dat waar in het actieplan wordt gesproken over jeugdoverlast in grootstedelijke wijken, dit probleem wordt gekoppeld aan de achterliggende integratieproblematiek en Marokkaanse en Antilliaanse Nederlandse jongeren specifiek worden genoemd (*Kamerstukken II 2007/08*, 28 684, nr. 130, 5).

Uit een NOS/NIPO-onderzoek in 2008 onder 23 gemeenten bleek dat in twee derde van de gemeenten het aandeel jongeren van Marokkaanse afkomst in overlastgevallen oververtegenwoordigd is. Het onderzoek is gebaseerd op een vragenlijst voorgelegd aan colleges van B&W van negentien middelgrote en de vier grote gemeenten. Opgemerkt dient te worden dat de vragenlijst werd rondgestuurd in

de herfst van 2008, dus ten tijde van de problemen in Gouda. Dit kan de uitkomsten hebben beïnvloed.

Deze uitspraken zijn gebaseerd op schattingen, aangezien etniciteit niet apart wordt geregistreerd.⁹ Toch melden zeventien gemeenten een afname van overlast, maar de helft spreekt wel van een verharding van een kleine overlastgevende groep.

Bijna alle benaderde colleges van B&W waarschuwen voor stigmatisering van de Marokkaanse gemeenschap en benadrukken dat de problemen in alle bevolkingsgroepen spelen. Tien gemeenten geven specifiek aan dat de toon van het politieke debat rond jongerenoverlast door Marokkanen onnodig hard is. Zo zegt het Amsterdams college dat in 'Kamerdebatten over Marokkanenoverlast vaak van alles wordt geroepen en voorgesteld'. De gemeente Leiden vindt dat de problematiek in Haags debatten vele mate ernstiger werd voorgedaan 'dan de feitelijke situatie rechtvaardigt'.

De vraagesprekken met de Kamerleden van negen verschillende politieke partijen bevestigen deels de constatering van de lokale politiek dat een kleine groep Marokkaanse overlastgevers verhardt. Hoewel de interviews expliciet handelden over de brede problematiek van straatoverlast, was het opmerkelijk dat alle geïnterviewde politici zelf over Marokkanen en overlast begonnen. Ongeacht politieke kleur koppelden de Kamerleden overlast en Marokkaanse jongeren. Zo zei een van hen: 'In mailtjes van burgers gericht aan mij, lees ik dat ze zich door de Marokkaanse jongens op straat onveilig voelen, daar moet je als overheid op reageren, anders ondermijn je je geloofwaardigheid.'

Alle respondenten constateerden dat het taboe rond overlast en allochtonen doorbroken was en dat de problemen duidelijk benoemd moesten worden. 'We hebben het lang proberen te vergoelijken, maar Marokkaanse jongeren zijn toch echt een specifieke probleemgroep. Dat moeten we hardop durven zeggen.'

De visie op de aanpak was wel politiek gekleurd. Zo zei een rechts georiënteerd Kamerlid: 'Registreren van etniciteit is belangrijk bij overlast om zo de aanpak op maat te kunnen maken. Marokkanen verwachten een meer repressieve aanpak, want anders vinden ze de politie maar watjes.'

Sommigen nuanceerden het 'opgeklopte' beeld van de 'Marokkaanse straatterroristen' en wezen op groepen als blanke *Lonsdale*- en *zuipkeet*-jongeren die ook voor overlastproblemen zorgen. Een Kamerlid omschreef het probleem als volgt: 'Maar het aandeel Marokkaanse jongeren bij overlastproblematiek is groot. Ook omdat we er meer op zijn gaan letten. Wij zijn het gaan benoemen. De integratiepolitiek is mislukt.' Een ander Kamerlid beschuldigde expliciet de media van het opstoken van de problemen. 'Het discours rond Marokkaanse jongeren en overlast is verhard. De media schetsen een vertekend beeld.'

Jan Stikvoort, korpschef van Hollands-Midden, had eerder de Kamer beschuldigd van het opblazen van de problemen rond Marokkanen. 'Door ongenueerde uitspraken van politici, ook in de media, ontstaat onterecht een *mediahype*. Het

9 Dit probleem is terug te zien in de CBS-cijfers over overlast, waar etniciteit ook niet apart wordt geregistreerd. Wel bij de *Veiligheidsmonitor*.

gaat juist de goede kant op en het aantal aangiftes loopt terug. We ontkennen niet dat er een probleem is, maar zo groot als het de laatste tijd is geworden is onterecht' (*de Volkskrant*, 4 oktober 2008).

Engeland

Zoals in de inleiding werd opgemerkt, heeft vooral na de introductie van de zogeheten Anti-Social Behaviour Order (ASBO) het overlastprobleem in Engeland veel aandacht gekregen. De ASBO is een *restraining order* die opgelegd kan worden via de civiele rechter voor een periode van maximaal twee jaar (Burney, 2005). Bij overtreding van de ASBO komt de zaak voor de strafrechter, die een boete of een gevangenisstraf van maximaal vijf jaar kan opleggen (Squires & Stephen, 2005). Net als in Nederland wordt overlast in Engeland beschouwd als een urgent maatschappelijk probleem dat gekoppeld is aan de leefbaarheid in steden en onveiligheidsgevoelens (Van Stokkom, 2007). Die overeenkomst blijkt ook uit de interesse van Nederlandse politici en beleidsmakers voor de Engelse maatregelen. Diverse gemeenten en landelijke politici noemen het succes van de ASBO in de bestrijding van overlast (Huisman & Koemans, 2008). Echter, de ASBO's krijgen in Engeland geregeld kritiek, uiteenlopend van 'mensenrechtenschending' tot 'het aanmoedigen van intolerantie' (Pakes, 2004; Millie, 2006). Toch werden de ASBO's tot 2007 zo'n 7.000 keer opgelegd (Newburn, 2008). Maar of dat betekent dat ze inderdaad succesvol zijn, is onduidelijk (Harradine e.a., 2004). Grootschalig evaluatieonderzoek van de ASBO is, hoewel het parlement er regelmatig om heeft verzocht, vooralsnog niet beschikbaar (Waiton, 2008). De lokale verschillen in uitvoering en de gebrekkige registratie maken onderzoek naar de effecten van de ASBO zeer lastig (Prior & Spalek, 2008).

Bij de nadere bestudering van het Engelse politiek discours bleek opnieuw dat nergens in de documenten een koppeling werd gemaakt met etniciteit. In het onderzoek van Jacobson e.a. (2008) naar de beweegredenen van Engelse politici om antisociaal gedrag aan te pakken, worden problemen rond etnische jongeren niet één keer genoemd. Ze noemden redenen als het verhogen van de kwaliteit van leven en het opknappen van wijken. Tevens werd gesproken over problemen rond jongeren in de binnensteden en het gevaar van het afglijden van overlastveroorzakers naar crimineel gedrag. Maar het integratievraagstuk kwam in de politieke en beleidsstukken niet één keer aan bod (Garret, 2006). Ter aanvulling is, zoals aangegeven, het hoofd van de Anti-Social Behaviour Unit geïnterviewd. Zij bevestigde dat etniciteit op geen enkele manier een rol speelt in het politieke debat rond overlast. Deze afwezigheid kon ze niet verklaren anders dan dat er geen gegevens over etniciteit en overlast bekend zijn.

Dat de verschillen tussen het Engelse en Nederlandse discours rond overlast groot zijn, mag duidelijk zijn. Maar zoals eerder werd opgemerkt, wellicht verschilt de problematiek ook daadwerkelijk en dan is het logisch dat de reacties uiteenlopen. Reden voor een nadere bestudering van de overlastcijfers.

Reality check

Nederland

Rest de vraag: hoe verhoudt het geschetste media- en politiek discours zich tot beschikbare statistische gegevens? Eerder onderzoek onder vier landelijke dagbladen in 2001 en 2004 toonde aan dat Marokkanen in de schrijvende pers vaker en prominenter worden genoemd in verband met criminaliteit dan gerechtvaardigd lijkt op basis van politiecijfers (Sibon, 2004). Maar geldt dit ook voor overlast?

De *Integrale Veiligheidsmonitor* (CBS e.a., 2008) geeft aan dat het aantal ervaren gevallen van overlast in Nederland sinds 2002 daalt. De laatste twee jaren zijn die aantallen gelijk gebleven. Etniciteit wordt hierin niet apart vermeld. Politie en justitie registreren bij criminaliteit en overlast uitsluitend de geboorteplaats en nationaliteit. Tweede en derde generatie allochtonen blijven buiten beeld. En juist die krijgen in de media de meeste aandacht. Enkele onderzoeken van het WODC (o.a. Blom e.a., 2005; Jennissen & Blom, 2007) waar verschillende bestanden¹⁰ werden gecombineerd, toonden aan dat het beeld klopt dat Marokkanen zowel bij de eerste als tweede generatie vaker dan autochtonen verdachten van een misdrijf zijn. Maar ook dat de generaliserende uitspraken over de samenhang tussen herkomst en criminaliteit (zoals 'allochtonen zijn criminel') vaak niet correct zijn (zie ook Engbersen e.a., 2007). Deze onderzoeksgegevens gaan over criminaliteit. Overlast wordt niet specifiek in kaart gebracht.

De Jong (2007) heeft een aanvullend langlopend kwalitatief onderzoek gedaan waarbij gekeken werd naar Marokkaanse straatjongens die overlast veroorzaakten. Hij concludeerde dat ze hun 'kut-Marokkanen'-stigma als onontkoombaar zien. Daarom ontwikkelen ze een geuzenidentiteit van hardheid en onaangepastheid. Met overlastgevend gedrag en criminaliteit versterken ze het gevoel van wij tegen de rest. Overigens laat ander onderzoek zien dat juist deze jongens vaak goed zijn geïntegreerd en zich vaak identificeren met Nederland (Stevens e.a., 2009).

Na een gesprek met de burgemeesters van tien zogenoemde 'Marokkanengemeenten' erkende Minister Ter Horst dat de overlast die Marokkaans-Nederlandse jongens veroorzaken over het algemeen is afgenomen (*De Gelderlander*, 22 oktober 2008). Echter, een kleinere groep pleegt in plaats van overlast steeds meer criminaliteit. Dit beeld werd ook bevestigd in het hier eerdergenoemde NOS/NIPO-onderzoek (2008).

Concluderend blijkt dat in het nationale Nederlandse politiek discours overlast wordt gekoppeld aan jonge Marokkanen. Op gemeenteniveau is het discours genuanceerder en wordt geconstateerd dat straatoverlast onder alle bevolkingsgroepen voorkomt. In het mediadiscours worden Marokkanen nu vaker genoemd als veroorzakers van overlast dan vroeger. En die benoeming is een bewuste keuze van redacteurs. Of deze constructie van Marokkaanse overlastveroorzakers conform de realiteit is, kan niet eenduidig worden beantwoord aan de hand van cij-

10 In dit rapport zijn voor het eerst, op landelijk niveau, de achtergrondkenmerken van personen die door de politie als verdachten zijn geregistreerd, beschreven. De uitkomsten zijn het resultaat van een gezamenlijk onderzoeksproject van het WODC en het CBS.

fermateriaal. Maar het blijkt niet een genuanceerde afspiegeling te zijn van de complexe problematiek. Zo neemt overlast volgens de cijfers af, terwijl de berichtgeving in aantal blijft toenemen.

Zoals eerder gezegd, kan behalve een vergelijking met de officiële cijfers als 'test' voor het bestaande discours, ook een vergelijking worden gemaakt met de enigszins overeenkomstige situatie in Engeland. Het eerste dat opvalt ten aanzien van Engelse statistische data betreffende overlast en etniciteit is dat ze er niet zijn (Garland e.a., 2006).

Engeland

Isal (2006) constateerde ook het ontbreken van etnische gegevens bij de registratie van uitgevaardigde ASBO's. Uit het kwalitatieve onderzoek onder politiekorpsen bleek dat de korpsen wel leeftijd en geslacht bijhielden, maar etniciteit niet. Dat is op zich opvallend, aangezien de regering sinds 1999 (*Race Relations Amendment Act*) verplicht is de gevolgen van haar beleid op verschillende etnische groepen in kaart te brengen. In het rapport werd verder de bezorgdheid geuit over de mogelijkheid van het onevenredig vaak opleggen van ASBO's aan etnische minderheden. Het gevaar van racisme bij de politie wordt in het rapport expliciet genoemd. Hier worden de veroorzakers dus als potentiële slachtoffers benaderd. Een geheel andere insteek dan de situatie in Nederland, waar de nadruk ligt op etnische minderhedengroepen als veroorzakers.

Prior en Spalek (2008) noemen de mogelijkheid van oververtegenwoordiging van allochtonen bij opgelegde ASBO's. Dit zou volgens hen kunnen duiden op institutioneel racisme en zij noemen het 'curieus' en 'zorgelijk' dat er geen statistische gegevens beschikbaar zijn over de etniciteit van mensen die klagen of die mogelijk zelf overlast veroorzaken. Zij onderzochten via interviews met deskundigen en betrokken instanties de vraag of overlastmaatregelen disproportioneel gebruikt worden ten aanzien van etnische minderheden. Bijvoorbeeld omdat hun eventueel 'andere of afwijkende' gedrag betiteld wordt als antisociaal en (onterecht) maatregelen worden opgelegd. Gezien de eerdere beschuldigingen van institutioneel racisme binnen het Engelse justitiële systeem (MacPherson, 1999) en hun eigen resultaten, achten de onderzoekers het mogelijk dat de maatregelen tegen overlast minderhedengroepen verder hebben gecriminaliseerd. Deze redenering konden ze alleen empirisch niet onderbouwen, aangezien statistische gegevens ontbraken. Hun conclusies zijn, zoals de onderzoekers zelf ook aangeven, daarom nogal 'hypothetisch'.

Eerder benoemden Fitzgerald en Hale (2006), deels op basis van gegevens van de *British Crime Survey*, dat minderheden vaker worden aangehouden bij gevallen van 'stop and search' en disproportioneel oververtegenwoordigd zijn in Britse gevangenschappen. Of dat ook geldt voor antisociaal gedrag, wordt niet bijgehouden (Moon, 2009). Ook in de *Offending, Crime and Justice Survey*, waar wel antisociaal gedrag wordt genoteerd, wordt dit niet uitgesplitst naar etniciteit. Wel neemt de ervaren overlast langzaam af (Roe & Ashe, 2008).

Een van de weinige statistische studies ten aanzien van overlast en minderheden betreft de buurt King's Cross in het noorden van Londen (Young e.a., 2006). Uit deze studie bleek dat 37 procent van de uitgevaardigde ASBO's opgelegd was aan

Afrikaanse/Caribische mannen, hoewel zij slechts 8 procent van de bevolking uitmaakten. Uit de studie kwam echter niet naar voren of deze disproportionele vertegenwoordiging ontstaan was door discriminerende praktijken of dat deze groep mannen in verhouding ook daadwerkelijk meer overlast veroorzaakte. Een onderzoek van The Youth Study Board (zie National Audit Office, 2006) waarbij een jaar lang de opgelegde ASBO's werden bestudeerd, bleek dat 22 procent van de betrokken personen van zwarte/Aziatische afkomst was (in verhouding 2,5 keer zoveel als de rest van de Engelse bevolking). Samenvattend blijkt dat oververtegenwoordiging van zwarten in het justitiële Britse systeem statistisch is aangetoond en er langzaam meer aandacht ontstaat voor de mogelijke problemen rond etniciteit en overlast.

Enkele geïnterviewde politiemangers vertelden dat in bepaalde etnische gemeenschappen overlast anders wordt ervaren dan in van oorsprong blanke wijken. 'Ze zijn toleranter ten aanzien van overlast', verklaarde het hoofd van de afdeling veiligheid van Leeds City Council. 'Ze zien gedragingen niet als overlast die in blanke wijken wel worden gemeld.'

De senior politieofficier van de West Yorkshire Police verklaarde het gebrek aan overlastmeldingen anders: 'Sommige groepen minderheden hebben absoluut geen vertrouwen in de overheid. Zij hebben traumatische ervaringen met autoriteiten elders en zullen bijvoorbeeld geen aangifte doen omdat ze niet verwachten dat de politie daadwerkelijk iets kan uitrichten.' Daardoor ontstaan zogenoemde *cold spots*, waar geen overlastmeldingen zijn, maar of in die wijken met minderheden daadwerkelijk geen problemen bestaan, is onduidelijk. Zoals het hoofd van de ASBO-unit van Birmingham het raak typeerde: 'Binnen de meeste etnische gemeenschappen zijn weinig klachten van overlast, maar of dat betekent dat ze er niet zijn, of dat het tolerantieniveau lager ligt of dat het vertrouwen in politie minder is, we weten het gewoon niet. En dat kan niet langer. Onderzoek is hard nodig. Ook om eventueel racisme bij de politie in kaart te brengen.'

Een andere verklaring werd gegeven door het voormalig hoofd van de Leeds ASBO-unit, die vertelde dat binnen het Engelse discours de ASBO als maatregel zelf zo omstreden is dat daar de negatieve aandacht naar uitgaat. 'Ruimte voor discussie rond mogelijke problemen rond overlast en minderheden is er simpelweg niet.'

Vergelijkende analyse, discussie en conclusie

Wat bij de vergelijking meteen opvalt, is dat zowel in Engeland als in Nederland overlast door politici en de media als een groot en groeiend probleem wordt aangemerkt dat hard aangepakt dient te worden, terwijl de ervaren overlast daalt en/of gelijk blijft. Bovendien zijn in beide landen minderheden in het justitiële systeem oververtegenwoordigd, maar duidelijke cijfers over een vergelijkbare situatie bij overlast ontbreken. De wel beschikbare onderzoeken (met name kwalitatief) wijzen in de richting van een oververtegenwoordiging.

Het is natuurlijk waar dat de hier gepresenteerde data niet via exact dezelfde methodes zijn verzameld. Vanwege praktische problemen (tijd en geld) en ver-

schillen in registratie zijn een-op-eenvergelijkingen niet mogelijk. Wel is hier getracht zo veel mogelijk vergelijkbare situaties te creëren. Zo zijn de kranten van gelijk 'signatuur' gekozen en zijn binnen het politiek discours onder meer *White Papers*/actieplannen met elkaar vergeleken. Door aanvullende triangulatie (interviews en inhoudsanalyses aangevuld met beschikbaar cijfermateriaal) is een illustratie van een bepaald discours wel degelijk mogelijk.

Het is toch zeer opvallend dat de benadering ten aanzien van minderheden zowel in de schrijvende pers, als bij de politici en de beleidsmakers in Engeland afwijkt van die in Nederland. Minderheden spelen in het Engelse media- en politiek discours rond overlast totaal geen rol. Overlast wordt eerder gekoppeld aan blanke arme jeugd. Terwijl in Nederland de aandacht voor 'Marokkaanse straatschoffies' in de schrijvende pers en onder landelijke politici recent enorm is gegroeid.

We staan hier voor een raadsel. Hoe kan het dat het Engelse en Nederlandse discours rond overlast en allochtonen zo sterk verschilt, terwijl deels de problematiek en het gehanteerde beleid wel overeenkomen?

In Nederland is de verklaring van enkele geïnterviewde lokale politici, beleidsmakers en enkele onderzoekers dat het beeld rond overlast dat is ontstaan in het media- en politiek discours niet klopt. Marokkaanse jongeren worden onevenredig vaak in verband gebracht met overlast. Bovendien constateerde Minister Ter Horst zelf dat overlast door deze groep is afgenomen, hoewel een kleine groep harder wordt.

De Engelse respondenten is ook gevraagd een verklaring te geven voor het verschil. Allen gaven aan dat Engelse instituties en media bang zijn om van racisme te worden beschuldigd. Redenen hiervoor zouden zijn: het eerdergenoemde rapport over institutioneel racisme bij de Londense politie en de Britse koloniale geschiedenis. Door een collectief schuldgevoel over de achterstand van minderheden in de Engelse samenleving zouden overlastveroorzakers uit deze groep eerder als slachtoffers behandeld worden dan als een soort 'folk devils', zoals volgens sommige respondenten in Nederland gebeurt. Bovendien zou er weinig aandacht in de politiek en media voor zijn omdat de ASBO-maatregel op zichzelf al omstrede genoeg is en daar de meeste aandacht naar uitgaat.

Dit geconstateerde schuldgevoel is natuurlijk niet nieuw. Diverse onderzoekers (Isal, 2006; Matthews & Easton, 2007; Millie, 2006; Spalek, 2006) benoemden al eerder dat de gevoeligheid rond etniciteit en criminaliteit en overlast in Engeland groot is. Hetzelfde beweerde Frank Bovenkerk in een interview in *de Volkskrant* (6 juni 2009): 'Ook in Engeland bepalen politieke motieven wat criminologen wel en niet meten. Vanwege het koloniale verleden kampen ze met een enorm schuldgevoel over alles wat zwart is. Als er cijfers zijn die een verband tussen etniciteit en misdaad laten zien, is de enige interpretatie dat dit verklaarbaar is door racisme bij de politie.'

Deze verklaring is boeiend omdat Nederland natuurlijk ook een koloniaal verleden heeft, hoewel recenter met andere migratiestromen dan in Engeland. Hebben wij dan geen schuldgevoel (meer)? In Nederland speelt in het debat rond criminaliteit en overlast racisme nauwelijks een rol. Slechts een enkele keer, zoals in het arrest van de Hollende kleurling (1976), werd een verdachte vrijgesproken omdat

agenten van Bureau Warmoesstraat hem op basis van zijn kleur niet mochten aanhouden. Soms wordt, bijvoorbeeld bij het uitbreiden van preventief fouilleren, de mogelijkheid benoemd dat hangjongeren met een Marokkaans uiterlijk eerder worden gecontroleerd dan die met een blank uiterlijk. Een rapport van Bureau Jansen & Janssen, een organisatie die de politie kritisch volgt, besteedt aandacht aan die mogelijkheid (www.bureaujansen.nl). Maar ook dit bureau constateert dat de Nederlandse politie zich correcter gedraagt dan bijvoorbeeld de Britse politie.

Een andere verklaring kan zijn dat de Engelse situatie in de achterstandswijken moeilijk te vergelijken is met de Nederlandse. In de van oudsher Engelse klassenmaatschappij is de sociale achterstand van bepaalde buurten groter dan die van de Nederlandse wijken. Bovendien is de opbouw van de problemen anders (Nicholas, e.a. 2007). Er is een grotere groep blanken met een sociale achterstand. Dit is mede ontstaan door het de-industrialiseren van bepaalde haven- en mijnbouwsteden en de daarbij komende massale werkloosheid.

Daarnaast speelt mee dat Engelse steden sterker gesegregeerd zijn dan in Nederland. Dat leidde tot problemen van een andere orde dan overlast, zoals bleek uit de rassenrellen in de zomer van 2001 in Coldham, Bradford, Leeds en Burnely (Waddington, 2007). Wellicht zijn Engelse instituties en media zich bewust van de mogelijke explosiviteit in de steden en hanteren ze een vorm van zelfcensuur. Of is Engeland, zoals de chef van het NRC over New York beweerde, inmiddels zo'n gemengde samenleving dat het melden van de etnische achtergrond geen toegevoegde waarde heeft? Hoewel dat niet waarschijnlijk lijkt sinds het Europese electorale gewin van de zeer rechtse British National Party in juni 2009. Uit de felle reacties hierop bleek dat ook in Engeland immigranten en etniciteit nog belangrijke maatschappelijke thema's zijn.

Dit gezegd hebbende blijft het curieus dat het media- en het politiek discours van beide landen zo ver uiteenlopen. Een dergelijk raadsel verdient verder onderzoek. Bestudering van minder formele kanalen als internetfora geeft een breder beeld van het discours. Ook een vergelijking tussen het Nederlandse discours en dat in andere Europese landen als Duitsland of Frankrijk heeft toegevoegde waarde. Dan ontstaat duidelijkheid over de vraag welke situatie uniek is, het Nederlandse of het Engelse discours. Met die additionele informatie komt een theoretische verklaring voor het mysterie dat hier is benoemd, dichterbij. Tot die tijd is het van belang bewust te zijn van de Nederlandse barometer. Want het kwik geeft wellicht niet de juiste stand van de samenleving aan.

Literatuur

- Althoff, M. (2002). Zinloos geweld als thema in de media. *Tijdschrift voor Criminologie*, 3, 262-281.
- Beunders, H. & Muller, E. (2005). *Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Blom, M., Oudhof, J., Bijl, R.V. & Bakker, B.F.M. (2005). *Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken*. Den Haag: Ministerie van Justitie/WODC/CBS.

- Blommaert, J. & Verfaillie, K. (2009). Discoursanalyse. In: T. Decorte & D. Zaitch (red.). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven/Den Haag: Acco, 311-338.
- Bunt, H. van de & Bijleveld, C. (2003). *De grens van onveiligheid*. Amsterdam, Diesrede Vrije Universiteit.
- Burney, E. (2005). *Making people behave. Anti-social behaviour, politics and policy*. Uffculme: Willan Publishing.
- Centraal Bureau voor de Statistiek, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties & Ministerie van Justitie (2008). *Integrale Veiligheidsmonitor (IVM)*. Den Haag: CBS/Ministerie van BZK/Ministerie van Justitie.
- Commission of the European Communities (CEC) (2000). *The prevention of crime in the European Union. Reflection on common guidelines and proposals for community financial support*. 29 november, COM 786.
- Devroe, E. (2008). The policy approach of nuisance problems in public space in Belgium and the Netherlands. In: L. Cachet (ed.). *Governance of security in the Netherlands and Belgium*. Den Haag: BJu legal publishers, 149-176.
- Donoghue, J. (2008). Anti-Social Behaviour Orders (ASBOs) in Britain. Contextualizing risk and reflexive modernization. *Sociology*, 42(2), 337-355.
- Engbersen, G., Leun, J. van der & Boom, J. van der (2007). The fragmentation of migration and crime in the Netherlands. *Crime and Justice*, 35, 389-452.
- European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) (2005). *The impact of the 7 July 2005 bomb attacks on Muslim communities in the EU*. Wenen: EUMC.
- FitzGerald, M. & Hale, C. (2006). Ethnic minorities and community safety. In: P. Squires (ed.). *Community safety. Critical perspectives on policy and practice*. Bristol: The Policy Press, 71-92.
- Flint, J. (2006). *Housing, urban governance and anti-social behaviour*. Bristol: The Policy Press.
- Garland, J., e.a. (2006). Hearing lost voices. Issues in researching 'hidden' minority ethnic communities. *British Journal of Criminology*, 46, 423-437.
- Garret, P. (2006). Making 'anti-social behaviour'. A fragment of the evolution of 'ASBO politics' in Britain. *British Journal of Social Work*, 2-18.
- Gestel, B. van (2006). *Nieuws, beleid en criminaliteit. Over de wisselwerking tussen lokale en criminaliteitsbestrijders*. Amsterdam: Aksant.
- Gubrium, J.F. & Holstein, J.A. (2000). Analysing interpretive practice. In: N. Denzinger & Y. Lincoln (eds.). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
- Hammersley, M. (1997). On the foundation of critical discourse analysis. *Language and Communications*, 17, 237-248.
- Harradine, S., Kodz, J., Lerneti, F. & Jones, B. (2004). *Defining and measuring anti-social behaviour*. Londen: Home Office.
- Hijmans, E. (1996). The logic of qualitative media content analysis. A typology. *Communications*, 21(1), 93-108.
- Huisman, W. & Koemans, M. (2008). Administrative measures in crime control. *Erasmus Law Review*, 1(5), 121-145.
- Isal, S. (2006). *Equal respect, ASBO and race equality*. Londen: The Runnymede Trust.
- Jacobson, J., Millie, A. & Hough, M. (2008). Why tackle anti-social behaviour? In: P. Squires (ed.). *ASBO nation. The criminalisation of nuisance*. Bristol: The Policy Press, 37-56.
- Jennissen, R. & Blom, M. (2007). *Allochtone en autochtone verdachten van verschillende delicttypen nader bekeken*. Den Haag: WODC.
- Jong, J. de (2007). *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgegedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Rijksuniversiteit Groningen.

- Kamerstukken II 2007/08*, 28 684, nr. 130, *Actieplan overlast en verloedering*. Te vinden op www.minbzk.nl/110952/actieplan-overlast.
- Koemans, M. (2008). Ten strijde tegen overlast. *Proces*, 6, 206-211.
- Koemans, M. (2009). The political reasons for tackling anti-social behaviour. In: M. Hilderbandt, A. Makinwa & A. Oehmichen (eds.). *Controlling security in a culture of fear*. Den Haag: Boom legal publishers, 57-74.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analyses. An introduction to its methodology*. Londen: Sage Publications.
- Levi, M. (2006). The media construction of financial white-collar crimes. *British Journal of Criminology*, 46(6), 1037-1057.
- MacPherson, Sir W. (1999). *The Stephen Lawrence Inquiry. Report of an inquiry by Sir William MacPherson of Cluny*. Londen: HMSO.
- Matthews, R. & Easton, H. (2007). *Assessing the use and impact of Anti-Social Behaviour Orders*. Bristol: The Policy Press.
- Millie, A. (2006). Anti-social behaviour. Concerns of minority and marginalised Londoners. *Internet Journal of Criminology*. Bekeken op 14-1-2007 via www.internetjournalofcriminology.com.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties & Ministerie van Justitie (2002). *Naar een veiliger samenleving*. Bekeken op 20-11-2008 via www.minbzk.nl.
- Moon, D. (ed.) (2009). *Perceptions of crime and anti-social behaviour. Findings from the 2008/09 British Crime Survey*. Londen: Home Office Research Development and Statistics Directorate.
- National Audit Office (NAO) (2006). *Tackling anti-social behaviour*. Londen: Home Office.
- Neuendorf, K. (2002). *The content analysis guidebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Newburn, T. (2008). *The politics of anti-social behaviour. Amoral panics*. Londen: Routledge.
- Nicholas, S., e.a. (2007). *Crime in England and Wales 2006/7*. Londen: Home Office.
- Noije, L. van & Wittebrood, K., e.a. (2008). *Sociale veiligheid ontsleuteld. Veronderstelde en werkelijke effecten van veiligheidsbeleid*. Den Haag: SCP.
- NOS/NIPO (2008). *Stedenonderzoek*. www.nos.nl/nosjournaal/artikelen/2008/10/22/221008_onderzoek_steden_lijst.html.
- Pakes, F. (2004). The politics of discontent. The emergence of a new criminal justice discourse in the Netherlands. *Howard Journal of Criminal Justice*, 43, 284-298.
- Pakes, F. (2005). De Britse aanpak van antisociaal gedrag. *Tijdschrift voor Criminologie*, 47(3), 284-289.
- Prior, D. & Spalek, B. (2008). Antisocial behaviour and minority ethnic populations. In: P. Squires (ed.). *ASBO nation. The criminalisation of nuisance*. Bristol. The Policy Press, 117-134.
- Reiner, R. (2007). Media made criminality. The representation of crime in the mass media. In: M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (eds.). *The Oxford handbook of criminology*. Oxford: Oxford University Press, 376-416.
- Roe, S. & Ashe, J. (2008). *Young people and crime. Findings from the 2006 Offending, Crime and Justice Survey*. Londen: Home Office Research Development and Statistics Directorate.
- Sibon, S. (2004). *Berichtgeving over allochtonen en criminaliteit*, Master scriptie. Universiteit Twente. Via www.kennislink.nl.
- Snel, E. (2003). *De vermeende kloof tussen culturen*. Oratie. Universiteit Twente.
- Spalek, B. (2006). British Muslims and the criminal justice system. In: T. Choudhury e.a. (eds.). *Muslims in the UK. Policies for engaged citizens*. Boedapest: Open Society Institute, 253-326.

- Squires, P. & Stephen, D. (2005). *Rougher justice. Anti-social behaviour and young people*. Cullompton: Willan Publishing.
- Stevens, G., Veen, V. & Vollebergh, W. (2009). *Marokkaanse jeugd delinquenten. Een klasse apart?* Den Haag: Nicis Institute.
- Stokkom, B. van (2007). Regulering van antisociaal gedrag. Aanpak van persistent overlastgevende jongeren in Engeland en Nederland. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 6(3), 36-50.
- Swaaningen, R. van (2008). Sweeping the street. Civil society and community safety in Rotterdam. In: J. Shapland (ed.). *Justice, community and civil society. A contested terrain across Europe*. Cullompton: Willan Publishing, 87-106.
- Waddington, D. (2007). *Policing public order*. Cullompton: Willan Publishing.
- Waiton, S. (2008). *The politics of antisocial behaviour. Amoral panics*. New York: Routledge.
- Wester, F. (red.) (2006). *Inhoudsanalyse. Theorie en praktijk*. Amsterdam: Kluwer.
- Young, T., Hallsworth, S., Jackson, E. & Lindsey, J. (2006). *Crime displacement in King's Cross*. Londen: Centre for Social and Evaluation research, London Metropolitan University.

De markt van misdaad

Frank van Tulder

Economen denken graag in termen van markten, waar vraag en aanbod bij elkaar komen. Als Ehrlich en Liu (2006) een aantal baanbrekende artikelen uit de geschiedenis van de *economics of crime* bijeenbrengen, ordenen ze deze dan ook in thema's als: *supply of offenses*, *private demand for protection* en *public demand for law enforcement*.

Nu zijn er ook 'echte' criminele markten, waar vragers en aanbieders van illegale of illegaal verkregen goederen of diensten elkaar treffen en de aanbieder, ofwel de dader, een financiële prijs voor zijn misdaad of overtreding krijgt. Over (recent) economisch onderzoek naar dat soort markten, anders gezegd: markten van 'slachtofferloze delicten', gaat het vooral in deze aflevering van de economische kroniek.

Er zijn natuurlijk ook delicten waar wel sprake is van slachtoffers (inbraak, geweld). En ook al oefenen (potentiële) slachtoffers van dat soort delicten geen vraag uit in de eigenlijke zin, hun gedrag kan wel degelijk van invloed zijn op de opbrengst (de 'prijs'), die de potentiële crimineel kan krijgen voor zijn daad. Ook dat is onderzoeksterrein voor economen en ook daaraan besteed ik enige aandacht.

Daarmee laat ik noodgedwongen andere onderwerpen, waar 'economists of crime' zich ook mee bezighouden, links liggen. Bijvoorbeeld over het veel terugkerende thema van de rol van 'pakkans en straf' en de impliciete 'prijs' die de potentiële crimineel daarmee door rechtshandhaving betaalt. Daar hebben economen ook heel wat over afgeschreven (zie bijvoorbeeld de voorgaande economische kronieken: Van Tulder, 2000; 2008). Overigens komt de rol van rechtshandhaving bij de analyses van genoemde markten van misdaad wel degelijk regelmatig om de hoek kijken.

Markten van illegale en illegaal verkregen goederen

Prostitutie is in de Verenigde Staten illegaal. Levitt en Venkatesh (2007) beschrijven de markt voor prostitutie in Chicago, op basis van interviews met prostituees, pooiers en dergelijke. Een weergave van de voornaamste resultaten voor breed publiek is ook te vinden in Levitt en Dubner (2009, 23 e.v.). De gemiddelde prostituee verdient 27 dollar per gewerkt uur en werkt dertien uur in de week. Soms vindt betaling plaats in de vorm van drugs; de meeste prostituees zijn verslaafd.

Deze vrouwen verdienen met prostitutie vier keer zoveel per uur als met ander werk dat ze ernaast doen. Maar daarvoor lopen zij ook de nodige risico's. Allen krijgen ze regelmatig te maken met enige vorm van geweldpleging, in sommige

gevallen met dodelijke afloop, en daarnaast lopen ze behoorlijke kans op ziekte; bij meer dan driekwart van de vaginale of anale seksuele contacten werd geen condoom gebruikt. Het hebben van een pooier blijkt financieel voordeel op te leveren voor de prostituee, zo concluderen Levitt en Venkatesh. Dat komt vooral door de extra clientèle die de pooier aanbrengt.

Ook andere economen hebben zich met deze markt beziggehouden. Edlund e.a. (2009) vinden in een onderzoek via internet onder 40.000 Amerikaanse en Canadese callgirls dat dezen, anders dan de gewone straatprostituee, wel voor hun werkzaamheden een flinke beloning ontvangen: gemiddeld 280 dollar per uur. De hoogste beloning krijgen vrouwen tussen 26 en 30 jaar en het is volgens de onderzoekers geen toeval dat dit dezelfde leeftijdsgroep is als die waarin de meeste (andere) vrouwen op een andere 'markt' hun slag slaan: die van het huwelijk.

Levitt en Dubner (2009) gaan ook in op historische ontwikkelingen op de prostitutiemarkt. Zij constateren dat het uurloon van een straatprostituee nu veel lager is dan ruim een eeuw geleden, terwijl er toen relatief veel meer prostituees waren. Dat is volgens hen het gevolg van een enorme afname van de vraag. De behoefte aan seks vóór of buiten het huwelijk was vroeger bijna uitsluitend via een bezoek aan een prostituee te bevredigen.

Dat effect was belangrijker dan het effect van rechtshandhaving. Prostitutie werd in de Verenigde Staten pas in het begin van de twintigste eeuw illegaal. De overheid probeerde vervolgens met name het aanbod te beperken. Zolang de vraag ongemoeid blijft, blijkt dat – zo stellen de onderzoekers vast – een tamelijk inefficiënte strategie. Het oppakken van de ene prostituee of pooier maakt dat er voor anderen weer meer klanten en daarmee verdiensten overblijven. Er bestaat dan ook een, zij het niet zo officieel beleden, neiging bij de politie om pragmatisch met prostitutie om te gaan en ook pooiers en prostituees spelen daarop in: de kans dat een prostituee tijdens de uitoefening van haar beroep werd gearresteerd, bleek kleiner dan de kans dat zij gratis een politieagent haar diensten aanbood.

Op de markt voor *drugs* vinden we een vergelijkbare wisselwerking van vraag en aanbod. Het Nederlandse coffeeshopbeleid staat alleen de vraag aan de voordeur toe. Het (illegaal) aanbieden aan de achterdeur wordt dan al gauw heel lucratief. Becker e.a. (2006) gaan op dit aspect in bij hun theoretische beschouwing van de effecten van overheidsbeleid bij het ingrijpen op markten door de productie van drugs illegaal te maken en producenten te straffen. Als vraag en/of aanbod tamelijk ongevoelig zijn voor de marktprijs van drugs, dan kunnen de kosten van handhaving wel eens hoog zijn en niet opwegen tegen de sociale baten. Heffing van een belasting op de inkomsten van producenten zou wel eens effectiever kunnen blijken. Poret en Tejedo (2006) formuleren een theoretisch model waarbij strengere rechtshandhaving op deze markt nieuwe producenten aantrekt en de totale productie en consumptie in feite niet verandert. Andrianova en Melissas (2009) analyseren een theoretisch model, uitgaande van een corrupte rechtshandhaver. Zij constateren dat in dat geval handhaving beter kan worden gericht op de producent dan de consument van de drugs. Dit, omdat consumenten gevoeliger zijn voor afpersing dan producenten.

Wilkins en Sweetsur (2006) leiden uit hun empirische analyse van de Nieuw-Zeelandse markt voor marihuana af dat het feitelijke effect van prijsverhogingen door overheidsingrijpen bij de aanbieders inderdaad wel eens laag kan zijn. Zware gebruikers financieren hun behoefte veelal door zelf te gaan handelen en ook vindt een deel van de consumptie zonder betaling, maar via tegenprestaties in natura of in een sociale 'setting' plaats.

Een aantal onderzoekers stelt zich de vraag hoe het kan dat de prijzen van illegale drugs, zoals heroïne en cocaïne, in de Verenigde Staten zijn gedaald ondanks de 'war on drugs' (Caulkins e.a. 2006; Jacobsson & Naranjo, 2009). Beide artikelen zoeken de verklaring in het speciale karakter van de markt aan de kant van de aanbieders, waarbij controle en gewelddadige handhaving belangrijke kenmerken zijn. Als een centrale krachtige figuur bij de aanbieders door arrestatie wegvalt, kan dit de markt voor andere aanbieders lucratiever maken en daarmee concurrentie aanmoedigen, met dalende prijzen als gevolg.

Dat de kenmerken van de drugsmarkt en met name de relaties tussen de grote dealers, kleine dealers en consumenten van groot belang kunnen zijn voor het resultaat van rechtshandhaving, laten Engelhardt (2008) en Galenianos e.a. (2009) zien. Zij richten zich op de mate waarin de onderlinge relaties op de markt stabiel zijn en de mate waarin aanbieders en vragers elkaar kennen en (kunnen) vertrouwen.

Pacula e.a. (2007) bekijken de gevolgen van een beleid dat de kans van bestraffing van marihuana-gebruikers verlaagde. Een dergelijke verlaging heeft volgens hen – op de kortere termijn – geleid tot hogere prijzen en winsten voor handelaren.

Roy (2007) zoekt effectieve bestrijding van drugsgebruik in een andere richting dan via rechtshandhaving. Hij constateert dat het gebruik van illegale drugs en geneesmiddelen bij een hoger inkomen geringer wordt, en meent daaruit te mogen concluderen dat de overheid haar beleid beter kan richten op herverdeling van inkomen.

Cook e.a. (2005; 2007) onderzoeken de illegale *wapen*-markt, eveneens op basis van interviews met direct betrokkenen. Informatie op deze markt is moeilijk te verkrijgen en dit betekent dat de kosten van de handel op deze markt hoog zijn. En de bij wapenhandel betrokken bendes houden het aanbod beperkt en kunnen daarmee ook de prijzen hoog houden. Helsley en O'Sullivan (2001) constateren dat wapenbezit wapendiefstal uitlokt en op die manier de verbreiding van wapens vergemakkelijkt. In het navolgende kom ik nog terug op de relatie tussen wapenbezit en criminaliteit.

Sommige economen houden zich bezig met analyses op het terrein van *bedreigde flora en fauna*. Fischer (2004) beschouwt de markt van bedreigde diersoorten en constateert dat in sommige omstandigheden het toestaan van een beperkte legale handel het stropen tegen kan gaan. List e.a. (2006) laten zien dat overheidsinterventie ook op dit terrein haar complicaties heeft. Alleen al de aankondiging van een plan voor beschermingsmaatregelen van een bepaald gebied kan leiden tot de snelle ontwikkeling van dat gebied om die maatregelen voor te zijn, met nadelige gevolgen voor de betrokken diersoorten.

Een internationale vergelijkende empirische analyse brengt Koyuncu en Yilmaz (2009) tot de conclusie dat vooral landen met veel corruptie te maken hebben met illegale ontbossing en vestiging. Ferrier (2008) ontwikkelt een model van de vraag en het aanbod van smokkel van landbouwproducten. Importbeperkende maatregelen op dit gebied kunnen leiden tot prijsverschillen tussen landen, die smokkel lucratief maken.

Buehn en Eichler (2009) onderzochten de ontwikkeling van handelsstromen en *smokkel* in goederen tussen Mexico en de Verenigde Staten vanaf de jaren zeventig. Zij constateren een flinke afname van deze smokkel, toe te schrijven aan drie factoren: verbeterde arbeidsomstandigheden in Mexico, meer controle en de verlaging van importtarieven als gevolg van de toetreding van Mexico tot het wereldwijde handelsverdrag (GATT) en de Noord-Amerikaanse vrijhandelszone (NAFTA).

Fisman en Wei (2009) trachten analytisch greep te krijgen op de smokkel van kunst en antiek naar de Verenigde Staten. Ze doen dit door het vergelijken van Amerikaanse importstatistieken met exportcijfers van andere landen. Ze constateren dat de kloof tussen deze cijfers groter is bij landen die meer corruptie kennen, en tevens dat dit verband sterker is naarmate landen meer 'oudheden' kennen (of moeten we binnenkort zeggen: 'kenden'?).

Verschillende auteurs analyseren de smokkel van sigaretten. Larue e.a. (2009) onderzoeken ontwikkelingen op dit gebied in Canada en Groot-Brittannië sinds de jaren negentig. De aanvankelijk kleinschalige smokkel op dit gebied is volgens hen door overheidsmaatregelen overgegaan in de handen van criminele organisaties.

In het algemeen heeft smokkel veel te maken met de potentieel te behalen winst en daarmee de heersende regelgeving en regionale verschillen daarin. Goolsbee e.a. (2010) constateren dat door de mogelijkheden van sigarettensmokkel via internet Amerikaanse staten veel belastinginkomsten mislopen: in staten met de hoogste sigarettensaccijns zijn ook de verkopen via internet het hoogst. Goel (2008) en Lovenheim (2008) schatten modellen voor de vraag naar sigaretten en constateren dat prijsverschillen tussen Amerikaanse staten een belangrijke prikkel voor smokkel betekenen. Delipalla (2009) leidt uit een theoretisch model af in hoeverre de gekozen belastingstructuur (naar waarde of hoeveelheid) van invloed is op smokkel. Zij ziet de toepassing met name bij de harmonisatie van wetgeving op het gebied van rookwaren en tabaksaccijns in de Europese Unie, op een manier die smokkel zo min mogelijk aanmoedigt.

Bahmani-Oskooee en Goswami (2005) gaan in op de smokkel van valuta. In veel ontwikkelingslanden gelden restricties op de handel in valuta en deviezen. Daardoor ontstaat makkelijk een zwarte markt op dit gebied. Zij constateren dat de premie die op de zwarte valutamarkt te verdienen is, groter is naarmate een land meer corruptie kent.

Guzman e.a. (2008) ontwikkelen een theoretisch model voor *mensensmokkel*, waarin technologische ontwikkelingen en inkomensontwikkelingen centraal staan. Zij benadrukken dat, wanneer grenscontroles veel middelen kosten en rela-

tief weinig uithalen, de optimale politiek kan zijn die grenscontroles geheel achterwege te laten.

Mogelijke onbedoelde effecten van een strikt anti-immigratiebeleid komen tot uiting in de analyses van Friebel en Guriev (2006) en Tamura (2007). Striktere grenscontroles en een beleid gericht op deportatie van illegalen kunnen de afhankelijkheid van illegalen van mensensmokkelaars vergroten. Dat kan het met mensensmokkel en daaraan gekoppelde gedwongen arbeid te behalen financiële winst doen toenemen.

Gathmann (2008) voert een empirische analyse uit van de effecten van strengere grenscontroles tussen Mexico en de Verenigde Staten op de omvang van de mensensmokkel daar. Haar conclusie is dat dit effect beperkt was. De kostprijs van mensensmokkelaars steeg wel enigszins, maar de vraag naar hun diensten veranderde er niet door. Wel moesten de smokkelaars langere sluiproutes nemen en nam het risico de smokkel niet te overleven toe.

Het Britse ministerie van Binnenlandse Zaken bracht, in het kader van de *British Crime Survey 1994*, aangevuld met interviews onder dieven en helers, de *Britse markt van gestolen goederen* in kaart (Sutton, 1998). Gedurende de laatste vijf jaar had 11 procent van de ondervraagden wel eens een gestolen goed gekocht. Bij 18-24-jarige mannen was dat bij bijna de helft het geval. Actieve helers spelen een belangrijke stimulerende rol voor dieven. Gemarkeerde spullen werden net zo goed gestolen en doorverkocht als niet-gemarkeerde. Kleine zelfstandigen traden relatief vaak als heler op. Dieven verkopen tweedehandsgoederen voor circa een derde van de handelswaarde. Professionele helers verkopen de spullen voor ongeveer twee derde van de handelswaarde. Bij juwelen kan het om de volledige handelswaarde gaan.

Stevenson e.a. (2001) onderzochten dezelfde markt in de Australische staat New South-Wales via interviews onder opgesloten inbrekers. De meest gebruikelijke methode om de gestolen waar van de hand te doen was om deze direct voor drugs (met name heroïne bij ouderen en marihuana bij jongeren) te ruilen. Daarnaast kwam verkoop onder familie of vrienden, helers of reguliere (tweedehands)handelaren vaak voor. De inbrekers kregen voor hun spullen een kwart tot een derde van de nieuwwaarde.

Casola e.a. (2009) bekijken het beslissingsproces van potentiële kopers op de zwarte markt van nagemaakte of illegaal verkregen goederen. Kopers blijken gemiddeld bereid te zijn op de zwarte markt een derde van de prijs van de 'witte' markt te betalen. Die prijs blijkt hoger te zijn als het achterliggende slachtoffer geen individu is, maar een bedrijf of de maatschappij als geheel. Wanneer er informatie werd gegeven over de schade die het slachtoffer had geleden, bleek de koopbereidheid op de zwarte markt minder te worden.

Zuesse (1998) stelt dat op zwarte markten een totaalverbod door de overheid zinvolle politiek kan zijn, ook al kan dit de prijzen en mogelijk ook de winsten van (sommige) handelaren opdrijven. Dat hangt verder af van de karakteristieken van de markt en de consumenten daarbij. Dezelfde conclusie hoeft volgens hem niet voor de heroïne markt te gelden.

Choi (2006) laat op basis van een modelanalyse zien dat het voor ontwikkelingslanden met beperkte mogelijkheden voor rechtshandhaving, maatschappelijk gezien, beter beleid kan zijn om een zwarte markt toe te staan en intellectuele eigendomsrechten van meer ontwikkelde landen niet te erkennen.

Een deel van de economische activiteiten blijft verborgen voor officiële instanties: de zogenoemde 'schaduw economie'. Zie voor een overzicht op dit gebied: Schneider (2008), met 53 eerder gepubliceerde papers over dit onderwerp. Een gangbare manier om de omvang van deze schaduw economie te schatten is gebaseerd op een analyse van de verhouding tussen de vraag naar geld en de omvang van de maatschappelijke transacties in een economie. Ahumada e.a. (2007) laten zien dat deze benadering misgaat, als de vraag naar geld niet recht evenredig is met het nationaal inkomen. Er is overigens ook een andere manier om de omvang van de schaduw economie te schatten. Deze neemt verschillende mogelijke indicatoren gezamenlijk in beschouwing. Als bijvoorbeeld het (legale) arbeidsaanbod meer terugloopt dan op grond van demografische en geregistreerde economische ontwikkelingen is te verwachten, kan dit ook een aanwijzing zijn voor een groei van de schaduw economie. Zie hiervoor Schneider (2007), die ook een schatting geeft van de omvang van die schaduw economie voor 145 landen. Hij schat deze op circa 15 procent van de officieel geregistreerde productie in OECD-landen en tegen de 40 procent voor ontwikkelingslanden en landen die 'in de economische overgang' zijn.

Alvarez-Parra en Sanchez (2009) gaan via een theoretisch model in op de vraag wat de optimale vormgeving is van werkloosheidsverzekeringen, in het licht van het bestaan van een 'markt van zwarte arbeid'. De optimale verzekering kent in hun perspectief bij werkloosheid eerst een constante uitkering, die op lange termijn echter geheel ophoudt. Bajada en Schneider (2009) leggen een verband tussen de omvang van de schaduw economie en de omvang van de officiële werkloosheid. Een groei van de schaduw economie ten tijde van laagconjunctuur verlengt volgens hen de duur van de officiële werkloosheid.

Buehn e.a. (2009) stellen dat de schaduw economie in Duitsland in omvang gegroeid is als gevolg van toegenomen belasting- en sociale-premiedruk en arbeidsmarktregulering. Bovi en Dell'anno (2010) gaan in op de schaduw economie in de OECD-landen en stellen dat een hoge belastingdruk en een grote schaduw economie niet noodzakelijk hand in hand hoeven te gaan. Krachtige instituties kunnen immers ook het omgekeerde bewerkstelligen: een hoge belastingopbrengst kan dan samengaan met een kleine schaduw economie.

De omvang van de schaduw economie is zeker voor zich ontwikkelende landen een belangrijk aandachtspunt. Chauduri e.a. (2006) analyseren de ontwikkelingen op dit gebied in de verschillende Indiase deelstaten. Zij concluderen dat liberalisering van de Indiase economie in het begin van de jaren negentig de groei van de schaduw economie heeft verminderd. En tevens dat een regering met 'schonere handen', gemeten via de mate waarin kranten gelezen worden en de mate van geletterdheid, heeft bijgedragen tot een verkleining van de schaduw economie.

Balestrino (2008) vraagt zich af waarom zoveel mensen die er nooit over denken een misdrijf te begaan, er geen probleem mee hebben om illegale kopieën van *internet* te downloaden. Hij schrijft dit gedrag in een speltheoretisch model toe aan de onzichtbaarheid van de maatschappelijke kosten van dit gedrag voor de meeste mensen. Daarom ontstaat er geen brede sociale afkeuring voor. Hij stelt dat dat wel het geval kan zijn, als de kwaliteit van te downloaden kopieën toeneemt en de markt op dit gebied een grote vlucht neemt.

Chiang en Assane (2009) gaan in op de vraag hoeveel mensen bereid zijn te betalen voor legale digitale muziek en concluderen dat, naast inkomen en de risico's op bestraffing, ethische normen daarbij een rol spelen. Zij constateren dat consumenten steeds meer bereid zijn te betalen voor legale digitale muziek. McKenzie (2009) vindt op de Australische markt geen duidelijke aanwijzingen dat het (illegaal) downloaden van muziek in de plaats kwam van de legale verkoop van fysiek opgeslagen of digitaal te verkrijgen muziek.

Moore e.a. (2009) schetsen de rond 2004 ontstane georganiseerde 'online zwarte markt', waarin gespecialiseerde criminelen met elkaar samenwerken bij het stelen, doorverkopen, het te gelde maken van informatie en het witwassen van dat geld. Als slachtoffers beveiligingsmaatregelen nemen, vinden digitale criminelen de volgende minst beveiligde slachtoffers snel elders op het internet.

Het slachtoffer

Dat laatste is een illustratie van de rol van het slachtoffer. Algemeen geldt voor de 'markt van de misdaad' dat niet alleen de potentiële dader een rol speelt, maar ook het potentiële slachtoffer. Het gedrag van potentiële slachtoffers en de manier waarop zij hun bezittingen beveiligen, beïnvloedt ook de verwachte 'prijs' van de misdaad, of aan de andere kant het verwachte 'loon' dat de crimineel van zijn werk krijgt. Dat hebben private voorzorgsmaatregelen in zekere zin gemeen met overheidsmaatregelen in de sfeer van vervolging en bestraffing. Maar, terwijl overheidsmaatregelen veelal gelijke uitwerking hebben voor misdrijven tegen welk slachtoffer dan ook, geldt dat niet voor voorzorgsmaatregelen door slachtoffers zelf: sommigen nemen wel bepaalde maatregelen, anderen niet. Dat kan verschillende effecten met zich meebrengen, afhankelijk van de vraag of de voorzorgsmaatregelen zichtbaar of onzichtbaar zijn voor de potentiële dader. Als de maatregelen zichtbaar zijn, dan kan de potentiële dader een slachtoffer uitkiezen dat geen voorzorgsmaatregel heeft genomen. Dan verkleint zo'n maatregel wel de kans om zelf slachtoffer te worden, maar vergroot wellicht de kans voor anderen dat zij slachtoffer worden: substitutie of verplaatsing dus.

De *lojack* is een voorbeeld van een 'verborgen' voorzorgsmaatregel tegen diefstal van auto, computer en dergelijk. Het is een ingebouwd radiozendertje, dat, als de auto of computer is gestolen, kan worden geactiveerd, waardoor de locatie van het gestolene door de politie kan worden getraceerd. De potentiële dief kan niet zien of de auto of computer zo'n lojack bevat. Dat betekent dat, als de inbouw van een dergelijke lojack gangbaar wordt, het stelen van *elke* auto of computer voor de dader riskanter wordt. In economische termen: de inbouw van lojack heeft posi-

tieve externe effecten: als ik een lojack in mijn auto laat inbouwen, profiteert de hele buurt ervan, als dat bekend wordt. Ayres en Levitt (1997; 1998) laten zien dat de effecten groot kunnen zijn: als in een stad 1 procent meer auto's een lojack heeft, zou dat 20 procent minder autodiefstallen betekenen. De sociale opbrengsten zijn dus veel groter dan de sociale kosten. Dit betekent dat in het vrije spel van de markt het aantal lojacks dat wordt ingebouwd, maatschappelijk gezien te laag is.

Gonzalez-Navarro (2008) laat echter zien dat ook dit succesverhaal zijn beperkingen heeft. Toen Ford in sommige Mexicaanse staten bepaalde modellen standaard met lojack ging uitrusten, daalde het aantal diefstallen van deze auto's weliswaar met 55 procent, maar steeg daarentegen de diefstal (van met name dezelfde Ford-modellen) in naburige staten, waar de modellen niet standaard werden uitgerust met dit technische snufje.

De herkenbaarheid van de voorzorgsmaatregel speelt ook een rol in de discussie over de effecten van wetgeving in sommige Amerikaanse staten, die het verborgen dragen van wapens toestaat. De literatuur is over het algemeen vrij kritisch over de effecten van wapenbezit op criminaliteit. Cook e.a. (2002) geven een overzicht van de eerdere literatuur. Mocan en Tekin (2006) constateren dat scholieren die thuis een wapen hebben – na correctie voor andere eigenschappen – vaker een misdrijf begaan. Lot en Mustard (1997), Lot (1998) en Lot en Landes (1999) stellen echter dat introductie van wetgeving die 'verborgen wapens' toestond, in Amerikaanse staten aantoonbaar had bijgedragen aan een daling van het criminaliteitsniveau. Die bevindingen werden echter door nader onderzoek van Ludwig (1998) en Ayres en Donohue (2003) tegengesproken: zij vonden eerder het omgekeerde.

De rol van particulier initiatief dan wel de overheid bij voorzorgsmaatregelen tegen criminaliteit in Nederland, i.c. inbraakwerende maatregelen bij woning, komt aan de orde bij Vollaard (2009). Campagnes om inwoners zelf via voorlichting of subsidie te stimuleren om dergelijke maatregelen te nemen, blijken weinig uit te halen. Wel blijkt het stimuleren van maatregelen door woningcorporaties effect te hebben gesorteerd. Maar het grootste succes op dit gebied was de wijziging van het Bouwbesluit in 1999, waardoor aan nieuw te bouwen woningen bepaalde minimumeisen rond inbraakwerendheid van deuren en ramen werden gesteld. Door de versterkte inbraakpreventie zouden in recente jaren bijna 10.000 inbraken in nieuwbouwwoningen zijn voorkomen. Tegenover de relatief geringe extra bouwkosten van circa 430 euro per woning staan baten van een lagere inbraakkans van circa 460 euro per woning en een aantoonbaar kleinere angst voor inbraak. Omdat het inbraakrisico per woning ook zonder deze maatregel niet zo groot is, is het verschil tussen kosten en in geld waardeerbare baten niet eens zo groot.

Wat het totale effect is van de volgens het nieuwe Bouwbesluit genomen maatregelen op het aantal inbraken in ons land is minder duidelijk. Er kunnen immers verplaatsingseffecten zijn opgetreden. Bewoners van eerder gebouwde, minder goed beveiligde woningen blijken mee te profiteren als er veel nieuwbouwwoningen in hun eigen wijk staan, maar nadeel te ondervinden als zij in een duidelijk

oudere wijk binnen dezelfde gemeente wonen. Inbrekers lijken wijken met relatief veel nieuwbouw te mijden en zich te richten op de wat oudere stadswijken.

Ten slotte: in hoeverre is de ontwikkeling van inbraken e.d. in de tijd nu (mede) te verklaren uit de ontwikkeling in wat er bij het slachtoffer te halen is? Samavati (2006) onderzoekt, uitgaande van een rationeel keuzemodel, de determinanten van bankroof in een analyse van gegevens van alle Amerikaanse staten tussen 1990 en 2000. De hoeveelheid (te verwachten) buit blijkt een rol te spelen, naast bijvoorbeeld de omvang van de werkloosheid.

Reilly en Witt (2008) schrijven de daling van woninginbraken toe aan de dalende prijs van audiovisuele apparatuur voor Engeland en Wales. Zij vinden een positief verband op basis van tijdreeksanalyse, maar het is niet duidelijk of dit verband causaal is. Het gevonden effect is klein. Overigen constateren Vollaard e.a. (2009) voor Nederland dat er een groeiende hoeveelheid gemakkelijk uit woningen mee te nemen elektronica is, waaronder laptops en mobiele telefoons. De bij Nederlandse verzekeraars geclaimde schade aan de inboedel per woninginbraak steeg, gecorrigeerd voor inflatie, vanaf 2000. Het rendement van woninginbraak lijkt dus niet te zijn afgenomen en dit verklaart de daling in inbraken die ook in Nederland heeft plaatsgevonden dus niet.

Tot slot

Kunnen we uit deze grote variatie in onderzoeksresultaten een grote lijn destilleren? De kroniek laat zien dat economen volop bezig zijn met analyses van allerlei markten van illegale of illegaal verkregen goederen of diensten. Naast puur theoretische analyses over mogelijke kenmerken van markten op dat gebied en de mogelijke consequenties daarvan voor overheidsingrijpen vinden we ook nu weer veel empirisch werk. Vaak door statistisch materiaal op macroniveau (steden, staten, landen), qua niveau of ontwikkeling, met elkaar te confronteren. In dat soort gevallen kunnen soms 'natuurlijke experimenten', zoals de wijziging van het Nederlandse Bouwbesluit, mooie analysemogelijkheden bieden. Soms ook verzamelen economen hun gegevens via ondervraging van individuen over hun feitelijk gedrag. En soms door te kijken hoe mensen zich in bepaalde omstandigheden zouden gedragen, door ze het rechtstreeks te vragen dan wel 'laboratoriumexperimenten' te doen. Steeds speelt het (mogelijke) overheidsbeleid op de achtergrond een belangrijke rol. En dan blijken de veronderstellingen achter dat beleid toch lang niet altijd zo vanzelfsprekend...

Literatuur

- Ahumada, H., Alvaredo, F. & Canavese, A. (2007). The monetary method and the size of the shadow economy. A critical assessment. *Review of Income and Wealth*, 53(2), 363-371.
- Alvarez-Parra, F. & Sanchez, J.M. (2009). Unemployment insurance with a hidden labor market. *Journal of Monetary Economics*, 56(7), 954-967.

- Andrianova, S. & Melissas, N. (2009). Corruption, extortion, and the boundaries of the law. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 25(2), 442-471.
- Ayres, I. & Donohue III, J.J. (2003). Shooting down the 'More guns, less crime' hypothesis. *Stanford Law Review*, 55, 1193-1312.
- Ayres, I. & Levitt, S.D. (1997). *Measuring positive externalities from unobservable victim precaution. An empirical analysis of lojack*. National Bureau of Economic Research, NBER Working Papers: 5928.
- Ayres, I. & Levitt, S.D. (1998). Measuring the positive externalities from unobservable victim precaution. An empirical analysis of lojack. *Quarterly Journal of Economics*, 113, 43-77.
- Bahmani-Oskooee, M. & Goswami, G.G. (2005). The impact of corruption on the black market premium. *Southern Economic Journal*, 71(3), 483-493.
- Bajada, C. & Schneider, F. (2009). Unemployment and the shadow economy in the OECD. *Revue Economique*, 60(5), 1033-1067.
- Balestrino, A. (2008). It is a theft but not a crime. *European Journal of Political Economy*, 24(2), 455-469.
- Becker, G.S., Murphy, K.M. & Grossman, M. (2006). The market for illegal goods. The case of drugs. *Journal of Political Economy*, 114(1), 38-60.
- Bovi, M. & Dell'anno, R. (2010). The changing nature of the OECD shadow economy. *Journal of Evolutionary Economics*, 20(1), 19-48.
- Buehn, A. & Eichler, S. (2009). Smuggling illegal versus legal goods across the U.S.-Mexico border. A structural equations model approach. *Southern Economic Journal*, 76(2), 328-350.
- Buehn, A., Karmann, A. & Schneider, F. (2009). Shadow economy and do-it-yourself activities. The German case. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 165(4), 701-722.
- Casola, L., Kemp, S. & Mackenzie, A. (2009). Consumer decisions in the black market for stolen or counterfeit goods. *Journal of Economic Psychology*, 30(2), 162-171.
- Caulkins, J.P., Reuter, P. & Taylor, L.J. (2006). Can supply restrictions lower price? Violence, drug dealing and positional advantage. *B.E. Journal of Economic Analysis and Policy. Contributions to Economic Analysis and Policy*, 5(1), 1-18.
- Chaudhuri, K., Schneider, F. & Chattopadhyay, S. (2006). The size and development of the shadow economy. An empirical investigation from states of India. *Journal of Development Economics*, 80(2), 428-443.
- Chiang, E.P. & Assane, D. (2009). Estimating the willingness to pay for digital music. *Contemporary Economic Policy*, 27(4), 512-522.
- Choi, E.K. (2006). *Mixed markets with counterfeit producers*. Iowa State University, Department of Economics, Staff General Research Papers.
- Cook, P.J., Moore, M.H. & Braga, A.A. (2002). Gun control. In: J.Q. Wilson & J. Petersilia (eds.). *Crime*. San Francisco: Institute for Contemporary Studies, 291-330.
- Cook, P.J., Ludwig, J., Venkatesh, S. & Braga, A.A. (2005). *Underground gun markets*. National Bureau of Economic Research, NBER Working Papers: 11737.
- Cook, P.J., Ludwig, J., Venkatesh, S. & Braga, A.A. (2007). Underground gun markets. *Economic Journal*, 117(524), F588-618.
- Delipalla, S. (2009). Tobacco tax structure and smuggling. *FinanzArchiv*, 65(1), 93-104.
- Edlund, L., Engelberg, J. & Parsons, C.A. (2009). *The wage of sin*. Columbia University, Department of Economics, Discussion Papers: 0809-16.
- Ehrlich, I. & Liu, Z. (eds.) (2006) *The economics of crime*. 3 vols. International Library of Critical Writings in Economics series, Vol. 195. An Elgar Reference Collection. Cheltenham, UK/Northampton, MA: Elgar.

- Engelhardt, B. (2008). *Essays on crime and search frictions*. University of Iowa.
- Ferrier, P. (2008). Illicit agricultural trade. *Agricultural and Resource Economics Review*, 37(2), 273-287.
- Fischer, C. (2004). The complex interactions of markets for endangered species products. *Journal of Environmental Economics and Management*, 48(2), 926-953.
- Fisman, R. & Wei, S.-J. (2009). The smuggling of art, and the art of smuggling. Uncovering the illicit trade in cultural property and antiques. *American Economic Journal. Applied Economics*, 1(3), 82-96.
- Friebel, G. & Guriev, S. (2006). Smuggling humans. A theory of debt-financed migration. *Journal of the European Economic Association*, 4(6), 1085-1111.
- Galenianos, M., Liccario Pacula, R. & Persico, N. (2009). *A search-theoretic model of the retail market for illicit drugs*. National Bureau of Economic Research, NBER Working Papers: 14980.
- Gathmann, C. (2008). Effects of enforcement on illegal markets. Evidence from migrant smuggling along the southwestern border. *Journal of Public Economics*, 92(10-11), 1926-1941.
- Goel, R.K. (2008). Cigarette smuggling. Price vs. nonprice incentives. *Applied Economics Letters*, 15(7-9), 587-592.
- Gonzalez-Navarro, M. (2008). *Deterrence and displacement in auto theft*. Princeton University, Department of Economics, Center for Economic Policy Studies, Working Papers: 1098.
- Goolsbee, A., Lovenheim, M.F. & Slemrod, J. (2010). Playing with fire. Cigarettes, taxes, and competition from the internet. *American Economic Journal. Economic Policy*, 2(1), 131-154.
- Guzman, M.G., Haslag, J.H. & Orrenius, P.M. (2008). On the determinants of optimal border enforcement. *Economic Theory*, 34(2), 261-296.
- Helsley, R.W. & O'Sullivan, A. (2001). Stolen gun control. *Journal of Urban Economics*, 50(3), 436-447.
- Jacobsson, A. & Naranjo, A. (2009). Counter-intuitive effects of domestic law enforcement policies in the United States. *Economics of Governance*, 10(4), 323-343.
- Koyuncu, C. & Yilmaz, R. (2009). The impact of corruption on deforestation. A cross-country evidence. *Journal of Developing Areas*, 42(2), 213-222.
- Larue, B., Pouliot, S. & Constantatos, C. (2009). Exports to smuggle and smuggling technologies. *Review of International Economics*, 17(3), 476-493.
- Levitt, S.D. & Dubner, S.J. (2009). *Superfreakonomics. Global cooling, patriotic prostitutes and why suicide bombers should buy life insurance*. New York: HarperCollins Publishers.
- Levitt, S.D. & Venkatesh, S.A. (2007). *An empirical analysis of street-level prostitution*. Working paper, op <http://economics.uchicago.edu/pdf/Prostitution%205.pdf>.
- List, J.A., Margolis, M. & Osgood, D.E. (2006). *Is the Endangered Species Act endangering species?* National Bureau of Economic Research, NBER Working Papers: 12777.
- Lot, J.R. Jr (1998). *More guns, less crime*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lot, J.R. Jr & Landes, W. (1999). *Multiple victim public shootings, bombings and right-to-carry concealed handgun laws. Contrasting private and public law enforcement*. University of Chicago Law School, John M. Olin Law&Economic Working Paper no. 73.
- Lott, J.R. Jr & Mustard, D.B. (1997). Crime, deterrence, and right-to-carry concealed handgun laws. *Journal of Legal Studies*, 26(1), 1-68.
- Lovenheim, M.F. (2008). How far to the border? The extent and impact of cross-border casual cigarette smuggling. *National Tax Journal*, 61(1), 7-33.
- Ludwig, J. (1998). Concealed-gun-carrying laws and violent crime. Evidence from state panel data. *International Review of Law and Economics*, 18, 239-254.

- McKenzie, J. (2009). Illegal music downloading and its impact on legitimate sales. Australian empirical evidence. *Australian Economic Papers*, 48(4), 296-307.
- Mocan, H.N. & Tekin, E. (2006). Guns and juvenile crime. *Journal of Law and Economics*, 40(2), 507-531.
- Moore, T., Clayton, R. & Anderson, R. (2009). The economics of online crime. *Journal of Economic Perspectives*, 23(3), 3-20.
- Pacula, R.L., Kilmer, B., Grossman, M. & Chaloupka, F.J. (2007). *Risks and prices. The role of user sanctions in marijuana markets*. National Bureau of Economic Research, NBER Working Papers: 13415.
- Poret, S. & Tejedo, C. (2006). Law enforcement and concentration in illicit drug markets. *European Journal of Political Economy*, 22(1), 99-114.
- Reilly, B. & Witt, R. (2008). Domestic burglaries and the real price of audio-visual goods. Some time series evidence for Britain. *Economics Letters*, 100, 96-100.
- Roy, S. (2007). Are illegal drugs inferior goods in the US? *Atlantic Economic Journal*, 35(3), 303-314.
- Samavati, H. (2006). Economics of crime. Panel data analysis of bank robbery in the United States. *Atlantic Economic Journal*, 34(4), 455-466.
- Schneider, F. (2007). Shadow economies and corruption all over the world. New estimates for 145 countries. *Economics. The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, 1(0).
- Schneider, F. (ed.) (2008). *The economics of the hidden economy*. 2 vols. Elgar Reference Collection. International Library of Critical Writings in Economics, Vol. 227. Cheltenham, UK/Northampton, MA: Elgar.
- Stevenson, R.J., Stevenson, L.M., Forsythe, V. & Weatherburn, D. (2001). The stolen goods market in New South Wales, Australia. An analysis of disposal, avenues and tactics. *The British Journal of Criminology*, 41, 101-118.
- Sutton, M. (1998). *Handling stolen goods and theft. A market reduction approach*. Londen: Home Office Research and Statistics Directorate (Research Findings no. 69).
- Tamura, Y. (2007). *Migrant smuggling*. University of Warwick, Department of Economics, The Warwick Economics Research Paper Series (TWERPS).
- Tulder, F. van (2000). Kroniek. Economische bijdragen op het gebied van de criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 42(3), 289-293.
- Tulder, F. van (2008). Kroniek. Kosten van criminaliteit en baten van criminaliteitsbestrijding. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(3), 273-282.
- Vollaard, B.A. (2009). *Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid*. Apeldoorn/Tilburg: Politie&Wetenschap/TILEC.
- Vollaard, B., Versteegh, P. & Brakel, J. van den (2009). *Veelbelovende verklaringen voor de daling van de criminaliteit na 2002*. Tilburg/Den Haag: TILEC, Universiteit van Tilburg/Politie Haaglanden/Centraal Bureau voor de Statistiek. Onderzoek in opdracht van de Commissie Politie en Wetenschap.
- Wilkins, C. & Sweetsur, P. (2006). Exploring the structure of the illegal market for cannabis. *De Economist*, 154(4), 547-562.
- Zuesse, E. (1998). An hypothesis regarding pricing of black-market goods. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 34(3), 499-503.

AGENDA

symposium justitiële jeugdinrichting of gesloten jeugdzorg, 3 juni, Utrecht, Meeting Plaza, e-mailing@kerckebosch.

CRIMINOLOGIE EN DE PUBLIEKE ZAAK, 10 juni, symposium en afscheidscollege Willem de Haan, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Rijksuniversiteit Groningen, www.rug.nl/rechten.

20TH CONFERENCE OF THE EUROPEAN ASSOCIATION OF PSYCHOLOGY AND LAW, 15-18 juni, Towards a positive legal psychology, Gothenberg, Zweden, www.eapl2010.net.

STRAATPUBERS, OVER HANGGROEPEN EN STRAATCULTUUR, 16 juni, congres, Spant Bussum, www.straatpubers.nl.

LVG & CRIMINALITEIT, 24 juni, congres over de relatie tussen licht verstandelijk gehandicapten en criminaliteit en de moeilijkheden die daarbij opduiken, Regardz Buitensociëteit, Zwolle, www.lvgcongres.nl.

4DE INTERNATIONAAL SYMPOSIUM OVER DE RECHERCHEVERHOORTECHNIEKEN, 28 juni-1 juli, symposium, Brussel, www.politiestudies.be.

SUMMER SCHOOL ON ORGANISED CRIME, 28 juni-9 juli, Leuven, www.law.kuleuven.be/linc/english/ssoc/index.html.

NVK-CONGRES, 1-2 juli, Kamerlingh Onnes Gebouw te Leiden, www.criminologie.nl/nvk.

5TH ECPR SUMMER SCHOOL IN METHODS AND TECHNIQUES, 30 juli-14 augustus, Ljubljana, www.ecprnet.eu/summerschools/Ljubljana/default.asp.

police, policing, policy and the city, 4-5 september, Gent, als voorbereiding op de European Society of Criminology Conference 2010 in Luik, georganiseerd door ESC, Universiteit Gent, www.sva.ugent.be/admin/intern/Financien/Invitation%20preconference.pdf.

esc conference 2010, 7-11 september, Luik, www.eurocrim2010.com.

policing the dutch and belgium empires, 16-17 september, georganiseerd door GERN, Marieke Bloembergen (KITLV): bloembergen@kitlv.nl of Margo de Koster (UCL): margo.dekoster@uclouvain.be.

congres de doodstraf voorbij, 28-29 oktober, Maastricht, Maastricht Centre for Human Rights van Maastricht University, www.maastrichtuniversity.nl.

interstedelijke criminologie dag 2010, 26 november, Erasmus Universiteit Rotterdam, info@icdag.nl.

THEMANUMMER

‘Criminaliteit en Werk’: call for papers

Het *Tijdschrift voor Criminologie* zal in juni 2011 een themanummer uitbrengen over de relatie tussen criminaliteit en werk. De themaredactie wil graag in dit themanummer de relatie tussen criminaliteit en werk vanuit drie richtingen belichten: *werk als risicofactor* voor criminaliteit, *werk als beschermende factor* voor criminaliteit en *criminaliteit als belemmerende factor* voor werk.

Werk kan een risicofactor zijn voor criminaliteit als de werksituatie de gelegenheid of de motivatie biedt voor het vertonen van crimineel gedrag. Werk kan zowel de kans op daderschap verhogen (denk aan witteboordencriminaliteit, organisatiecriminaliteit en werknemerscriminaliteit) als het risico van slachtofferschap (denk aan onveilige arbeidsomstandigheden, seksuele intimidatie, enz.). Werk kan ook een beschermende factor zijn als het hebben van werk crimineel gedrag doet verminderen of doet stoppen. Belangrijke transities in de arbeidscarrière kunnen van invloed zijn op het verloop van de criminele carrière; een onderwerp waar met name binnen de levensloopcriminologie veel aandacht voor is. Andersom kan criminaliteit ook een belemmerende factor zijn in iemands arbeidscarrière. Een strafblad of detentieverleden kan de kans op werk verminderen, of groei in de weg staan.

De themaredactie hoopt op artikelen over onderzoek naar een van deze facetten van de relatie tussen criminaliteit en werk en is ook geïnteresseerd in artikelen die de relatie tussen criminaliteit en werk vanuit een andere discipline dan de criminologie (bijvoorbeeld economie) benaderen.

Tot 15 juni 2010 is het mogelijk om bij de redactie een concreet voorstel (1 à 2 A4's) in te dienen voor een te schrijven bijdrage (redactie.tvc@nscr.nl). Uit de ingediende voorstellen zal de themaredactie een selectie maken en deze uiterlijk 2 juli 2010 bekendmaken bij de indieners van voorstellen. De bijdragen dienen uiterlijk 15 oktober 2010 te worden aangeleverd, waarna de gebruikelijke peerreview-procedure van TvC zal starten.

Themaredactie: Janna Verbruggen, Victor van der Geest, Judith van Erp en Wim Huisman

SUMMARIES

Crime, migration and ethnicity

Joanne van der Leun, Mariska Kromhout, Marleen Easton & Frank Weerman

In the thematic issue the various angles of crime and migration are treated. This introductory article focuses on the difference in this debate and the research done in this area in the Netherlands and Belgium. The sensitivity of this subject is needed in order to prevent rash conclusions which might exclude large groups of immigrants, asylum seekers and others. There are several distinct phenomena which can be discovered when studying this interesting research field, as the other articles in this thematic issue show.

Crime and ethnicity. Criminal careers of youths of different ethnic backgrounds born in the Netherlands in 1984

Arjan Blokland, Kim Grimbergen, Wim Bernasco & Paul Nieuwebeerta

This article describes the officially recorded criminal careers from age twelve to 22 for all boys and girls who were born in the Netherlands in 1984. Using data on police contacts (HKS) we ask: (1) What proportion of the 1984 birth cohort has a police contact between ages twelve and 22?, (2) What are the criminal career characteristics of those registered?, (3) What is the nature of the crimes these youths are registered for?, and (4) How do chronic offenders and recidivists differ from one-time offenders? We answer these questions separately for boys and girls and for youths of different ethnic origin. Ethnicity was based on the country of birth of (one of) the parents. Our results show that 23 percent of men and 5 percent of women born in 1984 had at least one police contact prior to age 23. Youths of non-Dutch origin were overrepresented in police registrations. Overrepresentation was strongest for boys of Moroccan origin: 54 percent was registered at least once, and of those registered one third were registered five times or more. Moroccan girls were also overrepresented.

Asylum migration, juridical status and delinquency

Jan de Boom, Erik Snel & Godfried Engbersen

This article examines the relationship between the juridical status of asylum migrants (accepted asylum migrants with a residence permit or citizenship, still in procedure, illegal residence) and crime. We argue that a weak legal status results in socio-economic deprivation that can result in criminal involvement. Using both registrations of asylum seekers as well as police data about suspects of offences, we find that rejected asylum seekers that remain in the country illegally are more involved in crime than asylum seekers still in procedure, who in turn are more often registered as a suspect than accepted asylum migrants with a residence permit or Dutch citizenship. We also find that rejected asylum migrants are more involved in 'survival crimes' like theft. In other words: having a weak legal status increases rates of offending, especially property crimes. When studying the relation between social inequality and crime, it is important to take the juridical status of immigrants into consideration.

Migration and itinerant crime groups

Stijn Van Daele & Tom Vander Beken

Starting a decade ago, police authorities in Western Europe have been dealing with (South)Eastern European gangs coming over to Western Europe. These gangs commit a large number of property crimes and are characterised by their high level of mobility. Yet, this raises questions as to how their mobility has to be interpreted: is it temporary, making them criminal tourists, or are there any migration mechanisms involved? This article is based on interviews with offenders charged with selling criminal goods (i.e. fencing). Fencing activities appear to take place either in Western Europe or in the countries of origin. Alongside these activities, their centre of social activity appears to be located in

either one of them as well. This heterogeneity indicates there is little added value in combating *the* Eastern European crime gangs, because different offender types with a different background are involved.

Criminal expats: British criminals in the Netherlands and Dutch criminals in Spain

Melvin Soudijn & Sander Huisman

This article focuses on migration with criminal motives. Two specific groups are discussed, British migrants in the Netherlands and Dutch migrants in Spain. Little is written on criminal migration motives in combination with Western subjects. On the other hand, investigative authorities have first-hand knowledge on this matter. An analysis of 25 closed case files shows that within these two groups of migrants, some people are heavily involved in the international drugs trade. Although their numbers are small, their function is important. Through their actions it becomes possible for certain cities or areas to evolve into international criminal drug marketplaces. There are also some differences between British and Dutch criminals abroad. British criminals are often involved as brokers. They broker drugs for third parties in Great Britain. Their stay in the Netherlands seems temporarily. They do not invest in the economy or buy property. Conversely, Dutch criminals in Spain could be described as leaders of organized crime groups. They invest in Spain by buying companies and property.

White trash versus Moroccan streetterror

Monique Koemans

This article focuses on the difference in perception which seems to exist when the debate on nuisance and street terror is compared. The political and media discourse in the Netherlands draws the attention to the migration background of the youth responsible (mainly Moroccan juveniles) whereas in England and Wales the influence of discrimination and bias is stressed. The analysis of the political discourse

(including White Papers and literature on the Anti-Social Behaviour Order) and of the media discourse reveals that although the problems are roughly comparable a very different perspective on these problems is developed in the two countries compared.

AUTEURSgegevens

Dr. W. Bernasco is onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), WBernasco@nscr.nl.

Dr. mr. A. Blokland is onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), ABlokland@nscr.nl.

Drs. J. de Boom is onderzoeker bij het Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, deboom@risbo.eur.nl.

Dr. M. Easton is geaffilieerd onderzoeker van de Vakgroep Strafrecht en criminologie van de Universiteit Gent, e-mail: Marleen.Easton@UGent.be.

Prof. dr. G. Engbersen is hoogleraar in de Faculteit Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam, Engbersen@fsw.eur.nl.

K. Grimbergen is adviseur voor Reclasse-ring Nederland regio Rotterdam-Dordrecht, kim_grimbergen@msn.com

Dr. S. Huisman is senior onderzoeker bij de KLPD, Sander.huisman@klpd.politie.nl.

Drs. M. Koemans is PhD. Fellow aan de Universiteit Leiden, m.l.koemans@law.leidenuniv.nl.

Dr. M.H.C. Kromhout is senior onderzoeker bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), e-mail: m.kromhout@minjus.nl.

Prof. dr. J.P. van der Leun is hoogleraar Criminologie aan de Universiteit Leiden, e-mail: j.p.vanderleun@law.leidenuniv.nl

Prof. dr. P. Nieuwebeerta is hoogleraar criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid,

Universiteit Leiden, p.nieuwebeerta@law.leidenuniv.nl.

Dr. E. Snel is onderzoeker bij de Faculteit Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam, snel@fsw.eur.nl

Dr. M. Soudijn is senior onderzoeker bij de KLPD, melvin.soudijn@klpd.politie.nl.

Dr. F.P. van Tulder is senior onderzoeker/adviseur bij de afdeling Ontwikkeling van de Raad voor de rechtspraak, f.van.tulder@rechtspraak.nl.

Dr. S. Van Daele is medewerker bij het Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Universiteit Gent, Stijn.VanDaele@UGent.be.

Prof. dr. T. Van der Beken is directeur van het Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Universiteit Gent, Tom.VanderBeken@UGent.be.

Dr. F.M. Weerman is senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) in Amsterdam, FWeerman@nscr.nl.